د مجلو او جرائدو څخه

د مرحوم الفت صاحب ځيني

مضامين او ليکنې

Ketabton.com

جرمني ۲۰۱۱ ميلادي کال

www.ulfat.de

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان مخ

ستاشان 1

له مدرسې نه اېستل 1

انسان څه غواړي؟ 2

کارونه 4

وده اوتکامل 5

ماشومان 6

رياکاران 7

دشپنو کېږدۍ 9

دقضاوت شعور 10

بختوره 11

ځان ساتل 12

کبوتری 13

دشاعر مقام 14

څنګه ژوند کوو؟؟ 16

کورنۍ 18

فکرونه هم تغیرمومي 20

شاعرانه خيال 21

تياره او رڼا 22

بله دنيا 23

دبشريت قافله اومنزل مقصود 23

دمحبت لېوال 24

پوهه او معرفت 26

د زړه پوښتنې 28

د ژوندانه روح 29

دمشرانو عشق 30

سترقوت 32

له کارسره علاقه 34

دپوهې غرور 36

عقل، قانون غرايز 37

اجتماعي نظام 40

د ځان مينه 42

دخان ناظر 45

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمیت پیژندنه.. 46
اداري سیاست 47
اشتباه.. 48
خان اوبلهای.. 49
فکر او کار... 51
وطن.. 51
ملت 52
حقیقي غل.. 53
بندیوانه 54
ملي ناموس 55
پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی 55
څنګه حاکم ؟ رښتیا وایم... 57

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

ستاشان

که زه ښه وکړم ته راسره ښه کوې که بدو کړم دبدوسز را کوې.
که ستا مینه زما په زړه کښې پیداشي په محبت راته ګورې.
که زه بې مینې شم ستا مهرباني کمیږي.
ستا د رحمت بارانونه په ما باندې هغه وخت وریږي چې زما په زړه کښې رحم وي.
زه چې هر څه وکړم ته هماغسې راسره کوې.
که څوک په عذاب کړم په عذابوې مې، که ستا په امراو ستاپه نامه چاته څه ورکړم په عوض کښې ډیر څه راکوې.
زما نیک بختي او بد بختي زما په عمل اړه لري او جنت یا دوزخ ته تګ زما د ښه عمل او بد عمل نتیجه ده.
زموږ عقل اوفکر همدغه دی موږ چې تاته پخپله آئینه کښې وګورو ستا په باب دغه راز فکر کوو. که موږ ځانته ونه ګورو ستالوی شان ته وګورو ته زموږ له خیا ل اوفکر نه ډیر لوی یې اوستا لویي موږ پوره نه شولیدی.
ستا ذات او ستا شان زموږ له عقل اوفکرنه ډیراو چت دی. موږ چې د ځان غوندې خلکو لپاره کالي نیسو او هغه دسرپه سترګونه وینو یا لنډوي یا اوږده. ستا کارونه زموږ په خیا ل او فکرکښې نه راځي او بس همدومره پوهیږو چې ته مونږ غوندې نه یې. موږ ډیر واړه او کوچني یو او ته ډیرلوی یې چې په فهم اوقیاس کښې نه ځایږې.
دا زموږ کاردی چې دښو په مقابل کښې ښه وکړو او دبدو په مقابل کښې بد، که موږ څوک وو هو حاکمان موږ وهي. که موږ د ځمکې په لمن کښې غنم وشیندو او او به ورکړو ډیرغنم راکوي او زموږ آب و دانه ځمکه بې عوضه نه پریږدي.
که د یوه نیالګي پالنه اوروزنه وکړو ډیر ه خوږه میوه او یخ سیوری راکوي. که سوداګرته پیسې ولیږو څه چې وغواړو راکوي یې. که له یوه ماشوم سره مینه وکړو له موږ سره مینه کوي. ستاشان له مخلوق نه اوچت دی. ستا اراده زموږ دارادې تابع نه ده.
ستاکړه زموږ له کړو، نه پیداکیږي.
ستا محبت زموږله محبت نه وروسته نه دی (۱)

له مدرسې نه ایستل

استاد وویل: ځا ن وړوکی وګڼه او د لویوالی خیا ل له سره لرې کړه!
شاګرد حیران غوندې شو اوپه ډیر احترام یې وویل که سړی ځان صغیروګڼي او روژه وخوري، څوک به یې نه ملامتوي؟ ایا د حقیقت په مخ پرده اچول څه بد کارنه دی؟
استاد: ته زما په مقصد پوه نه شوې، زه وایم لویي ښه نه ده.
ځانته په حقارت کتل ښه کاردی، سړی باید خپل ځان له هرچانه ټیټ اوښکته وګڼي، که غواړې چې په رښتیا لوی سړی شې په ماناکښې ځان وړوکی وګڼه اوپه لوی نظر ځانته مه ګوره!

---

(۱) کابل مجله . ۱۳۳۲ کا ل، ۸ ګڼه دپښتې دویم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاګرد: داځنګه کیدای شي چې سړی یو ځل پوه شي چې لوی یم او بیا پخپل نظرکښې ځان کوچنی ماشوم کړي. که دا کار ممکن وي او په رښتیا یوه لوی سړي ته ځان وړوکی اوحقیر ښکاره شي نو بیا هېڅ کله نه شي لوېېدای.
هغه چې ځانته په درانه نظرنه ګوري، په سپکو کارونو نه شرمېږي او لوی لوی کارونه نه شي کولی. سړی باید ځان لوی وګڼې اولوی مسولیت قبو ل کړی. شاګردته استاد یو څه وویل او عصر وزمانې بل سبق ورکاوه. استادپه تنګ شواو خپل شاګرد بې دشیطان په نامه له مدرسې نه وایست. (۱)

انسان څه غواړي؟

کوم انسان او څنګه انسان؟ دپوښتنې سړی باید معلوم شي چې څوک دی او څه شي ته زیات احتیاج لري. که مور دا پوښتنه له کوم ړانده وکړو خبره د مخه فیصله ده چې ړوند له خدایه څه غواړي دوه سترګې، همدارنګه یوتږی په اوبوپسې هڅه کوي، رنځور وایي روغ صورت پا چایي ده او دصحت خاوندان نور نور څه غواړي.
دا پوښتنه ډېرې ډډې او اړخونه لري، تاسې هېڅکله داګمان مه کوئ چې لیکونکی دکوم مریض تپوس کوي یاله کوم وږي تږي سره ګړېږي.
داسوا ل له دغسې ضروري اوبد یعي حوایجو نه هغه خوا ځای لري او دعشق په لیونیو پورې هم څه ارتباط نه لري ځکه چې د هغوئ لیلی معلومه ده او پو هېږو چې دګلزار بلبلې، سره ګلونه، پتګان او بلې ډیوې غواړي.
داپوښتنه له هغو کسانو څخه ده چې په تن پټ او په نس ماړه دي، دعقل اوبصیرت دعویٰ کوي او په انساني مطالبو کښې لږه ډېره مطالعه لري. یا په ملایي تعبیر له ماکولاتونه معقولاتوته رسېدلي دي، مګر دلته هم ښایي چې ټو ل یو راز جواب رانه کړي یوبه وایي زه د ملت او وطن سعادت غواړم. بل به خبره د بشر خیر خواهي ته رسوي او له عصري ریاکارۍ نه به کار اخلي دغه راز غټې دعوې هرڅوک په رښتیا نشي کولی او په دنیاکښې ډېرلږ خلک دي چې دغه راز عالي شعوربه لري، نوددې لپاره چې ددغسې لویو دعوو مخه ونیول شي یوټکی په خپله پوښتنه کښې زیاتوو او وایو.
ته د خپل ځان لپاره څه غواړې؟ ډېرې پسې؟ که نوم او شهرت، عزت او اعتبار ته ډېر احتیاج لرې؟ که له دې حده تېر شوی یې او غواړې چې دعالم له شور وشره ځان لیرې کړې او دعلم او معرفت په دنیاکښې د حقیقت رڼا ولټوې هغه خوند چې دنیا دارېې په جاه و جلال، زینت او ارایش خوړو او خوندورو شیانو کښې پیداکړی؟
رښتیا ووایه! چې ته څوک یې او څه غواړې؟ دا وروستۍ دعوه هر څوک نه شي کولی او هر سړی دغسې نه شي کیدای. له ډېرو دوډۍ غړیو او وچو ماد یونو څخه اورو(تواضع کم کن و درمبلغ افزای) ځینې نورلا وایي (مرانان ده کفش برسربزن) همدغه راز اشخاص دي چې په دنیاکښې عمومیت اوا کثریت لري یا په بل عبارت وطنونه ترې ډک دي په هرځای او هره طبقه کښې چې ګورو په همدغه شي پسې هڅه کېږي او دټولو کوښښونو غایه همدغه شی دی، چې ما ل او دنیا یې بولي. که تاسې د هر چا زړه ته غوږ ورنژدې کړئ په ډېرو سینو کښې همدغه تپش لیدل کېږي او ډېر خلک چې په نیمه شپه کښې خدای ته زارۍ کوي همدغه څه ترېنه غواړي. هر زیارت لره چې ځې مراد یې همدغه شی وي او په بتخانه او حرم کې همدغه ورکه لټوي. څوک یې د دلبرو دصدقې لپاره غواړي اوڅوک یې اصلي معشوقه بولي. ډېرلږ کسان دي چې دما ل او دنیا په سیوري کښې نوم او شهرت، عزت او اعتباره هم لټوي او دچا ګوانښوته سرونه نه نیسي یعنې دنورو تواضع اوپیسې دواړه غواړي اوپه یوه کمبوت هم نه راضي کېږي او دا راز خلک دخپل ځان له تش مادیت نه پورته ګڼي او په یوازې پیسونه خوشحالېږي. مګرله پیسوهم زړه نه شي صبرولی اوپه تش نوم نه غولېږي دوئ وایي:

هغه نه یم چې په ما ل به افتخار کړم

یادتش نامه لپاره به هر کارکړم

دوئ ما ل او دولت د راحت اواسایش، عیش وعشرت لپاره غواړي او دافتخار لپاره یې نورو ځیزونو ته زړه کېږي.

---

(۱) کابل مجله، ۳۳۴ ۱کا ل ۲ ګڼه دپښتۍ (۳) مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هغه خلک دي چې په دنیاکښې دوه برخې غواړی یعنې له شلو زامنو سره دنجلۍ میرمن هوس هم لري. دوئ په ظاهره وايي(آدمی فربه شودازرا ه ګوش) مګر دنوش فکر هم تل ورسره وي او ثنا وصفت سره ما ل او دولت ګڼ او مخلوط غواړي، همدغه راز خلک په دنیا کښې اکثراً کامیاب وي او دمهارت خاوندان بلل کېږي. ددوئ شاوخوا ډېر خلک را ټولیږي اوله هر چاسره سر خوځوي، ددوئ په مجلس کښې خواږه اوتروه شیان، کتاب او کباب داخرت فکرونه او دنیا نعمتونه هرڅه وي او هرډول خلک ورته راځي، دداسې کسانو مستخدمین زښت ډېروي، مګرهغوئ په ځان نه پوهیږي اونه وي خبرچې مونږ څومره خدمت کوو او له څه راز تسخیر لاندې راغلي یو. همدغه طبقه ده چې دجهان ګڼې وډې ښه اوبد ددوئ لاس کښې دي اوڅه چې غواړي هغه کوي. همدوئ دنورخلکو ولیان او وصیان وي او ددنیا ظاهري متصرفین ورته ویلی شو.

له دې کسانو نه چې تېرشو او سترګې وغړوو چې له دې دوه صنفونه هغه خوا هم څوک شته چې دریم صنف وباله شي که یه؟ نو ډېر لږ او ښخې لږ کسان وینو چې هغه له دې سطحې نه ډېر پورته دي، مګر له عمومي نظره لویدلي او هرڅوک یې نه ویني. دا راز خلک هماغه کسان دي چې یو ه علمي فکرکښې ډوب تللي او نور هر څه یې هېر کړي دي. په ظاهره په دې نړۍ کښې اوسیږي، مګر شپې ورځې یې په بل عالم کښې تېرېږي. په هغو شیانو چې مونږ خوشحالیږو، یاخپه کیږو دوئ نه خبرېږي اوڅه چې نورخلک یې ا رزو لري دوئ یې نه غواړي. دغه راز فلسفیانه یاشاعرانه مزاج چې په چاکښې پیداشي هغه بیاله دې عالمه د شوق و ذوق په لحاظ بېلیږي. هغه ددې عالم په بدبختیو او غمونو ژاړي مګر دخپلو اوښکو اجرله دوئ نه نه غواړي. د هغه ټول کوښښ دپوهېدلو لپاره وي او پوهه پخپله یو داسې حقیقت ګڼې چې نور ټول خواهشات او لذتونه مغلوبوي. څوک چې دغه ذوق او دا تصور رښتیا پیداکړي هغه بیا په دنیا کښې بل هېڅ شی د لوړوالي او ټیټوالي معیارنه ګڼي. دغه بډایي یا دنیوي غزتونه او عبارات چې نور ورته دتعظیم سرونه ټیټوي دده په نظر کښې هېڅ قدراو قیمت نه لري او نه په دغسې شیانو کښې له چاسره رقابت اوحسادت پیدا کوي. دا راز کسان هېڅکله خپله پوهه او معرفت چې دلوی خدای یوه لویه عطیه ده او له قرآني هدایاتونه رڼا اخلي ددنیا په قلیله متاع او لږو پیسونه خرڅوي، ځکه چې له دغسې زیانمن تجارت څخه خدای هم انسان منع کړی دی. علم اوپوهه دانسان هغه شوق دی چې خرڅول یې لوی عیت دی. هغه کسان چې دې تجارت ته زړه ښه کوي او خپله بینایي خرڅوي ړانده دي او دبینایي په قدرنه پوهیږي. یو پتنګ هېڅکله یوه بله ډیوه ددنیا په ما ل نه پلوري ځکه چې په ده توره شپه راځي او په تورتم کې ژوند نه شي کولی او هېڅ وخت هغه کیف ددنیا په سروګلو کښې نه شي پیداکولی.

اوس ډېر کسان په دې عقیده دي چې دانسان اصلي اوحقیقي فایده ما ل دی اوځینې نور ورسره جاه وجلال هم ملګری کوي، دوئ وایي نورټول شیان دهمدغې غایې پټ او ښکاره وسایل دي چې دهمدغه مقصد لپاره انسان استخداموي.

څوک چې دا وایي ښایي چې هغه به خپلې آئنې ته ګوري او دعامو وګړو په روش اوخوی او مزاج باندې به استناد کوي.

نو راشئ چې دانسان په فطرت او طبیعت کښې مطالعه پیل کړو او وګورو چې انسان څوک دی او څه غواړي؟ داخو څرګنده ده چې دما ل حب او دتملک مینه دده په غرایزو کښې داخله ده، په خپل ژوند اوحیات کښې دغه شي ته احتیاج اوضرورت لري. دی هېڅکله داسې نه شي کولی چې په تشو ننداړو یا تصوراتو شپې ورځې تېرې کړي او له نغري نه یې هېڅ دود پورته نه شي. مګر له دې حقیقت نه هم انکار نه شو کولی چې دده په غم او خوشحالي، سعادت اوشقاوت کښې نور شیونه قوي تاثیرلري او یوازې مال دی نه شي قانع کولی. د نورو ملتو حا ل احوال یوې خواته پرېږدئ یوازې دپښتنو ژوندون تحلیل کړئ چې دوئ د دنیا ما ل ته په څه نظرګوري اوڅه راز تعبیرات ورځنې کوي. زه دلته یوازې دخوشحا ل ختک یا حمید اونورو پښتنو شاعرانو په بیتونو استناد نه کوم چې هغوئ ما ل اوسرله پښتني پټ څخه قربانوی او یوه معنوي حقیقت ته قایلیږي بلکې هغه پښتانه راښیم چې په دنیا پسې شپه او ورځ سرګردانه دي، په هلوځلو او ډېرو خواریو یې لاس ته راولي، مګر د ننګ وغیرت په ځای کښې دخپل عمرټوله خواري بربادوي اوهېڅ ورته نه پاته کېږي، نو لږ څه ښار اوبازار ته و اوزئ او دملت په طبیعت کښې ننوزئ یوازې ددوئ ددنیا سرګرداني په نظرکښې مه نیسئ بلکې دسربښندلو اوما ل قربانو لوپه وخت کښې یې وګورئ چې دوئ څه غواړي اوڅه کوي؟ یوه وړه طعنه یایو شاباس اوافرین په دوئ څومره اثرلري اوڅه راز ایثار اوقربانۍ ته یې حاضروي.

نو داکثریت او عمومیت په لحاظ هم ویلی شوچې خلکوپه ما ل اودنیا ایمان نه دی راوړی اواصلي غایه نه ده. ډېرخلک شته چې له خوارۍ ژرنده ساتي اوله کبره مزنه اخلي. ما ل اودنیا دلاس خېرې او دهندو ږیره بولي، دپښتون او پښتونولۍ په مفهوم کښې نور شیونه داخل ګڼي او هغه بډایان چې یوازې پیسې لري په نورو نومو یادوي، دانسان شرف او اهمیت په نورو حقایقو پېژني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوشتمن سړى مجبوريږي چې دما ل په قرباني خپل ځان هغې اصلي غايې ته ورسوي. دغسې چې يومسلمان په خپل مځکې يوه قبله اوكعبه لري چې دما ل په زاد وراحله ځان رسوي اوهغه دخپل سير اوسفر غايه ګڼي هرملت پخپله ذهني او معنوي دنياكښې هم يوه لوړ غايه لري چې دما ل توښه ورته ضرور اېسي او دما ل پيداكولو علت و غايې ګڼل کېږي. په ډېرو ممالكو اوملتو كښې ګورو چې ډېركسان خپل لوړ منصبونه او لوړ مراتب پرېږدي مګرخپله يوه نظريه او مفكوره چې ښايي هېڅ مادي منافع به پکې نه وي نه پرېږدي.

وروسته تردغسې ډېروفكرو چې په انساني نړۍ كښې يې كوو او مختلف طبقات په نظر كښې نيسو يعنې له زيد و عمر نه تېرېږو او بشري مفهوم ته ګورو حيرانېږو چې انسان څه غواړي او څه غايه لري؟ كه په يوه ملت كښې دغه غايه درک شي او ديوې عميقې مطالعې په اثركښې دغه نفسي اوروحي راز او سر ښه تعين شي نو د هغه ملت په نهضت او وينسو لو كښې ښه كارو ځنې اخيستل كېږي او همدغه راز نبض پېژندل ديوه ملت دپوهانو او رهبرانواصلي وظيفه ده چې په اجتماعي حيات كښې خورا ډېردخل اوتاثير لري. ځوک چې ديوه ملت شايق كېږي هغه بايد په دې پوه شي چې دغه ملت څه غواړي؟ او له همدې پوهې استفاده وكړي.(١)

كارونه

ځينې كلمات شته چې كه سړى ورځنې په نورو كلماتو تعبيركوي او حقيقت يې لټوي معنايې ګرانېږي او داسې مثا ل لري لكه چې سړى دلاس غوټه په خوله خلاصوي ياله رڼا نه تيارې ته ځي، داځكه چې دبشر پوهه اومعرفت يې دالفاظو دزده كړې څه بل شى نه دى نو كه انسان په الفاظو اوكلماتو قانع نه شي يو اسانه او عام فهمه مفهوم هم مشكلېږي او دهغو كلماتو تعبير چې لوى او واړه، پوه او ناپوه يې په ورځ كښې له سلو ځلو نه زيات وايي هم څه اسانه كارنه دى.

كارهم له همدغسې كلماتو څخه يوه كلمه ده چې كه تعبيرېږي په فعل اوعمل سره وكړو په لوى لاس يې معنا پټوو او دبني اسرائيلو غوا ورځنې جوړېږي.

كه ووايو كار دغړو او لاس وپښو حركت دى نويو ګوځنډ وهلى سړى خوشپه او ورځ په حركت كښې وي مګر څوک يې كاريګر نه بولي. ډېرخلک دي چې خوشحا ل ګرځيدل كار نه ګڼي او خبرې هم دكار جانب مقابل ګڼي، مګر ځينې كسان يوه ځاى ته څه خبرې وري او وايي هلته كارلرم. يوسړى ځاى په ځاى ولاړوي او ديو شي حفاظت او مراقبت كوي مګر دغه درېدل اوكتل كه څه هم هېڅ حركت به پکې رانه شي كارباله شي.

كه ووايود انسان هغه عمل او حركت دى چې ديوې فايدې لپاره وي دلته له كارنه دفايدې پېژندل ګرانېږي او ډېرېږي فايدې كارونه چې خلک كاربولې دكار له تعريفه اوزي.

كه كار ته په لغوي او صرفي عينكو وګورو، نوځينې صرفي او ګرامري افعا ل دكركارد فعل په معناوي، شته چې دانسان قصد او اراده په كښې هېڅ دخل نه لري لكه لوېدل، رنځورېدل، مړه كېدل چې څوک يې په كار كښې نه حسابوي بلكې ځينې افعا ل لا ببخې په انسان پورې هېڅ ربط او تعلق نه لري، لكه د كاڼو ماتېدل د پاڼو رژېدل، دبوټو لوېېدل اوداسې نور.

كه ځينې فكري او دماغي كارونه په نظركښې ونيسو نوبيا مجبورېږو چې تصورته هم كار ووايو اوپه يوخيالي وجود ورته قابل شو، چې دحادثې او واقعې له دايرې نه هم كار خارج وبولو.

دالغوي بحث او تحقيق به په همدغه ځاى پرېږدو او كارته به داجتماعي مفاد او مصلحت په سترګه وګورو چې كارڅه شى دى؟ داچې خلک وايي فلانكى دكارسړى دى يا دملت، جامعې او مملكت لپاره ښه كار كوي څه معنا؟

په دې لحاظ نوكار يوبل راز مفهوم پيداكوي اوډېر افعا ل لكه خوب وخندا، څښل او خوړل دكارله مفهومه اوزي اويوازې همدغه افعا ل پاتې كېږي چې په اجتماعي نظام كښې پوره دخل اواغېزه لري. كه يوسړى يوې كوي، يوبل هم قلم را اخلي اخبارته مقاله ليكي هغه بل ناست وي داجتماعي چارو دبهبود دپاره فكركوي هريو كاركوي اودكار سړي بلل كېږي.

---

(١) كابل مجله، ١٣٢٤ كا ل، ١ ګڼه، ٧ - ١٠ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو! داټول کارونه دي، مګر دټولو اهمیت یوراز نه دی ځیني کارونه به وي چې خولې په کښې نه تویږي، غړي به پکې ډېرنه سترې کېږي مګر قدر اوقیمت به یې ډېروي، دغسې دنیاکښې سره او سپین، جوار اوغنم، خرمهری او نعلونه تفاوت لري دانسانانو کارونه هم جګ اوټیټ قیمتونه لري او ټولې چارې یوله بله برابرې نه دي.
هغه کارونه چې پوهه اوفکرپه کښې خرڅېږي له پنډونو چلولو او کاڼو ماتولو نه زیات اهمیت لري، کوم کارچې هرڅوک یې کولی شي او هغه کارچې ډېره موده تعلیم غواړي هېڅکله نه برابرېږي.
دکارونو دقیمت دپاره دوه اصلي معیاره موجوددي، یوضرورت او احتیاج بل دکار کوونکو ندرت او لږوالی. ضرورت او احتیاج په یوه ملک کښې فرق کوي. کوم خلک چې له علم اومعنا سره بنه نه وي اشناشوي او عرفاني ذوق یې نه وي پیداکړی هغوئ علم و معرفت ته خپل ضرورت او احتیاج پوره نه حس کوي او عرفاني رجا ل په کښې ډېر قدرنه شي پیداکولی. هغه جوامع چې د آرت وصنعت په قیمت نه وي پوه شوي هلته دنفیسو صنا یعو خاوندان له نورونه څه زیات امتیاز نه لري.
په یوه محیط کښې چې هرڅوک په مادیاتو افتخار کوي هلته دفضلیت خاوندان حقیر وي، ځکه چې احتیاج ورته نه لیدل کېږی. که څه هم انسان په هروخت کښې ورته احتیاج لري نو که دضرورت اواحتیاج په ځای دضرورت او احتیاج احساس او لیدل معیار کړو بهتره به وي ځکه چې بې احساسه احتیاج هېڅ تاثیر نه لري، په ځینو ځایوکښې چې خلک دیوه مکتب معلم ته خپل ضرورت او احتیاج نهویني او په دې نه پوهېږي چې علم او پوهې ته شدید ضرورت موجوددی هغوئ تعلیم او ښوونه کوم قیمتې اومهم کارنه ګڼي او په اصلي کارونو کښې یې نه حسابوي.
سړی چې دیوه مملکت علمي، ادبي، اداري او علمي کارونه په نظرکښې ونیسي اود هر کار په قیمت او اهیمت کښې غور وکړي هغه پوهېږي چې په محیط کښې کوم ډول کارونه اصلي ګڼل کېږي او کوم فرعي دي. اداره مهمه ده که علم؟ ادب ډېرقدر لري که صنعت و حرفت.؟ نو په دغو چاروکښې چې هر کار مهم او قیمتي وي هلته اداري کارونه په نوروچارو فوقیت لري او اهیمت یې هم زیات وي، له همدې لامله هغه څوک چې په غرونو کښې د رمو اداره کوي له هغه چا نه زیات اهمیت لري چې په کور کښې مېږې او رمې ساتي. په کوم محیط کښې چې خلک دکامل تهذیب اوصحیح تربیت خاوندان وي هلته دیوې قوي ارادې خاوند ته دومره احتیاج نه وي لکه په غیر مدني اقواموکښې وي. همدغه سبب دی چې په علمي دوایروکښې اداره خپل قیمت کموي او علمي اقتدارزیات اهمیت پیداکوي.
همدغه شان په کومو هیوادونو کښې چې ادب په علم او احساس په تعقل غالب وي هلته ادب له علم نه زیات اهمیت لري او ادبي رجا ل له علماؤ نه برکښېني، یعنې لکه چې په یوه مکتب اومدرسه کښې دیوه عالم او معلم وینا قیمت لري په یوه باغ کښې دبلبلوناري قدر لري او د محل ومحیط په لحاظ کارونه لوړېږي اوټیټېږي، څومره چې په یوه سیندااو دریاب کښې موجونه او طوفانونه زیات وي هغومره دکښتۍ اوکښتیبان اهمیت زیات وي مګر په وچه ځمکه کښې ورته هغه قدرنه پاته کېږی. (۱)

وده او تکامل

بابه جانه! هغه وخت چې زه نه وم ته وې، مګر دچاپلار اوبابا نه وې.
هو، ته هماغه وخت بابا او داداشوې چې موږ راغلو او ستا شا و خواراټول شوو، خلک وایي چې بې اولاده هم څوک پلار کیدای نه شي اونه څو ک بې لمسیانو بابا کېږي.
رښتیا چې په اجتماعي دنیا کښې یوازې توب هېڅ مانا نه لري او مشرهم کشرته زښت ډېر محتاج دی. هغه وخت چې تا کور او کېږه، زامن اولمسیان نه درلودل ته دغه څوک نه وې چې نن یې، ته په هغه وخت کښې یوزړی وې، مګر نن سمسورباغ شوې او خوندورې خوږې میوې لرې.

د کا بل مجله ۱۳۲۳ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اوس دبلبلو کور شوي او ستا په ګلزار کښې دژوندانه شور او غوغا پیداشوه، مګر پخوا لکه یو مرجسد په خاورو کښې پروت خورا کوچنی وې.

څنګه چې پخوا له مانه ته پلار او بابا نه وې، دغسې دکوچنیتوب په وخت کښې ځلمی او د نطفه توب په وخت کښې ژوندی نه بلل کیدې.

که دغه څانګې اوشاخونه له تانه لرې شي، بیا هم تا ته څوک ونه نه وایي اوستا په حیات کښې هېڅ برګ وبارنه پاته کېږي. ته بیا دپسرلي له فضانه څه برخه نه لرې اونه دهوامرغان دغسې سرپربکړو ونو ته راښکته کېږي. په رښتیا چې ستا ژوند په موږ باندې دی اوبې له موږ نه ژوند نه شې کولی لکه چې موږ بې له تانه خپله تازګي اوحیات نه شو ساتلی، که کله زه ستا د مهربانۍ شکر نه کوم او ځان بیل ګڼم دا به زما لویه نا پوهي وي ځکه چې زه له تا نه هېڅ بېلتون نه لرم او په هېڅ راز نه شم بېلېدلی.

ددې شینکي باغ ټولې ونې له همدغې ځمکې پیداشوي او په همدغه خاوروکښې وده کړیده مګرددې ځمکې ښایست او قدر هم په همدغو ونو پورې تړلی دی، که دغه نیالګي دلته نه وای روزل شوي دې وچو اوسپیرو خاورو به داقیمت نه درلود، نوددې ځمکې څه احسان په دې ونو نه شته، بلکې داځمکه له سوري لاندې ژوند کوي.

که کومه غټه ونه خپلو څانګو اوښاخونوته د ودې (نشوو نما) قوت ورکوي نو په خپله غټوالي اولویوالي کښې کوښښ کوي، هسې نه چې له کوم بل شي سره احسان کوي. دغه راز مرسته زړه هم له نورو غړو سره کوي مګر څه احسان نه باروي، دې ته باید فیاضي ونه وایو بلکې غټېدل او لوېېدل د تکامل یې بولي. دباغ خاوند په دې ښه پوهېږي چې دغه ونه دښورې په ځای سرې ته خوږې میوې ورکوي ځکه ورته انبارونه راچلوی او تربیه یې کوي.(۱)

ماشومان

مونږ ناست وو، ماشومان زمونږ له څنګه نژدې په لوبو مشغول و.

کله به یو له بله په هسې خبره ونښتل، چیغې به جګې شوې، ژړا انګولا به وه، کله به د خندا شور او زوږ دومره اوچت شو چې په عذاب به یې کړو.

یوه به چې دبل د لوبو شیان ګډوډ کړه هغه به په قهرشو کنځلې به یې کولې او هرڅه به یې ویل.

زموږ پام نه و یو را پاڅېده دبل مخ یې شوکارې کړ د هغه پرمخ وینې روانې شوې او له مستۍ نه جنګ جوړشو.

مونږویل خیردی واړه دي نه پوهېږي.

هو! ماشومان واړه دي، مګر دومره واړه نه لکه مونږ چې دلوی خدای په حضور کښې کوچنیان یو، دماشومانو پوهه له مونږ نه لږه ده، مګر زموږ پوهه دهغه په نسبت ډېره لږه ده، زموږ لوبې هم دورو غوند دي خندا او ژړا هماغسې ده، ماشومان پوهېږي چې دوئ واړه دي، مګر مونږ په خپل کوچنیتوب هم نه پوهېږو، په رښتیا چې مونږ له ماشومانو نه واړه یواو زمونږ خدای ډېرلوی دی.

مونږ باید ډېر خوشحاله اوسو، ځکه چې خوشحالي دماشومانو ما ل دی. (۲)

---

(۱) کابل مجله ۱۳۲۳ کا ل، ۱۲ ګڼه ۱۵- ۱۲ مخونه. (۲) کابل مجله ۱۳۲۲ کال ،۲ ګڼه، دپښتنۍ دویم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریاکاران

دکاغذ په ګل بلبلې نه ټولېږي

بې میوې دی باغ وبڼ دریاکار

ریا کاریوازې هغه نه دی چې په ډېر نفلونو ځان ستړی کړي او بې له دې نه چې خلکوته ځان وښیي په کښې یې دعبادت سره هېڅ مینه نه وي، هغه څوک چې له خپل کار او وظیفې سره اصلي علاقه نه لري او یوازې دخپل آمر یا ځینو نوروکسانو دغولولو دپاره خپل ځان دکار شین ټاکو ښیي داهم ریا کاري ده، خو دومره خبره ده چې هغه له خدای سره اودی له خلکوسره په خپل ګمان چل اوټګي کوي، ډېر کسان شته چې په مجلسونو کښې له کارنه شکایتونه کوي او ځان داسې ښیي چې ټول کارونه همدی کوي او دنیا د د په ښکر ولاړه ده. دغه راز خلک هم اکثراً رایاکاروي او په حقیقت کښې هېڅ نه کوي، ځینې نور دا راز اشخاص هم شته هر ځای په یو مخصوص وضعیت چې یوعالم درد او تاثر ورسره ملګري وي ا جتماعي بحثونه شروع کړي او داځرګندوي چې یوازې همدی دوطن خواهۍ او وظیفه شناسۍ او پاکنفسۍ غوره نمونه ده اوبس. هرڅوک ګمان کوي چې که دغسې صحیح اشخاص اوبا حرارته ځلمیان زیات شي ټول کارونه به ښه شي اوهرڅه به ترسره شي.مګرخدای خوخبردی چې دده په زړه کښې بې دځان له مینې نور هېڅ نه وي اوغیرله شخصي اغراضو او مطالبو نورڅه نه پېژني، دا هم ریا کاران دي او ددې اصل ریا کاري همدغه شی دی.

په هروخت کښې یوملت اومملکت ځینې شیان ښه ګڼي اوپه ښه سترګه ورته ګوري. هغه وخت کښې فضایل ګڼل کېږي نورهر څوک چې فضلیتونه لري یاورسره علاقه لري جامعه هغو اشخاصو ته په ښه نظر ګوري او روزي یې، دا راز فضایل اوښېګڼې چې جامعه یې له اشخاصو څخه غواړي ارومرو لږ څه مشکل کارهم دی او هرڅوک یې نه شي کولی. نوله یو خوادغه اشخاص او له بل خوادغه دیوې اجتماع ترغیب او خواهش په هغو کسانو کښې چې ددغو فضایلو حاصلولو ته فطرتاً اوقلباً حاضرنه وي دریا کارۍ او منافقت فکر پیداکړي او ځینې کسان مجبور شي چې ځان په هماغه رنګ جمعیت او ټولنې ته وښیي چې هغوئ یې خوښوي او په شه نظر ورته ګوري، داکار تریوې اندازې پورې اسان هم ایسي اوچلند هم لري، ځکه چې انسان سره له ډېر عمیق اود قیق فکرظاهر بین هم دی یوډول سادګي هم په کښې شته په جمعیت کښې ددقیق ا وعمیق فکر خاوندان هم ډېر لږوي نواکثریت دهغو کسانو وي چې هرچا او هرشي ته له ورا اوله لرې وګوري.

ددې ټولو خبرو په اثرکښې نتیجه داشي چې اشخاص اوهغه کسان چې دعقیدې له مخې اجتماعي فضایل پېژني ډېر لږ اونادروي، مګر ریا کاران زښت ډېرپیداشي او مظاهره کوونکي دمخلصینو ځای ونیسي دغه راز کسان چې میدان ته راوځي موقع (ځایونه) ونیسي هلته کارونه په حقیقي ډول نه اجراکېږي او هرڅه یو نمایشي صورت لري، په دغسې ځایونو کښې جدیت اوفعالیت هم دا معنا نه لري چې سړی ډېرکاروکړي یایوکارپه ښه ډول اجراکړي، بلکې هغه څوک جدي او فعا ل ایسي چې په مظاهراتو او ریاکارۍ کښې میړنۍ وي، داراز کسان چې لکه اوپښتې په توره شپه کښې الوزي او خلک داور د شجرې ګمان پرې کوي یوازې همدمره رڼا لري چې خپل ځان خلکو ته وښیي اوبس، یعني هېڅکله داسې نه کېږي چې کومه تیاره خونه رنا کړي یا څوک ورځنې خپله ډیوه ولګوي.

داحا ل ترهغه پورې په یومملکت کښې دوام کوي چې دهغوئ توره شپه سباشي او اجتماعي شعور خپلې سترګې ښې پوره وغړوي یعنې خلک لکه هلکان په تشو خبرو ونه غولېږي اوهرچاته یاهر شي ته په آني اوسرسري نظرو نه ګوري.

دغه دریا کارۍ دوره چې په کوم وطن راشي، اوحقایق لاښه نه وي پېژندل شوي سړی غل او کاروانې نه پېژني او له لاسو پښو، دماغ او نورو اعضاؤ څخه ژبه ډېر کار کوي. سړی چې په ځینو ادارو یا لارو او کوڅوکښې ګرځي او په ریا کارانو پسې سترګې غړوي ډېرې عجیبې نمونې وینې او داسې ایسي چې دامرض دمنې له ریزش نه هم عام دی. ډېرخلک دي چې په خپلو کوروکښې له خپلو ملګرو اواشنایانو، دوستانو او خپلوانوسره ددروغوکیسې کوي اوپه دغو کیسو کښې خپل ځان هغوئ ته داسې ښکاره کوي چې دهیواد لوی لوی خلک ده ته په درنه سترګه ګوري او دی دهغوئ په نظرکښې یو مخصوص مقام لري، دغه راز کسان که دغسې خبرې ونکړي او ځان بل ډول چا ته ښکاره نه کاندي څوک یې بیا سلام هم نه علیک کوي او هېڅ قدر ورته نه پاتې کېږي.

ډېرزامن شته چې په لارو او کوڅوکښې له خپلو ملګرو او همزولو سر ه بل ډول ایسې مګر دپلار په مخ کښې بېخې بل څوک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل شان خوی لري، ځکه چې دپلارپه مخ کښې هم بې ريا ژوندن ګران بلکې غير ممکن دی. ډېرلاس لاندې خلک وينو چې د ځينو کسانوپه حضورکښې ځان ډېرمطيع او مخلص ښکاره کوي مګر پسې شا به ورپسې سل خبرې کوي. نو که ووايو چې انسان فطرتاً يو ريا کار مخلوق دی چې يوازې له خپل ځان سره يعنې په زړه کښې يو راز وي مګر خلکوته ځان بل راز ښيي څه ډېره مبالغه به نه وي ځکه چې انسان په اصل خلقت کښې داسې پيداشوی چې هم ځينې ټيټ خواهشات او حيواني شهوات لري هم يو شعور خدای ورکړی چې ښه اوبد پرې پېژني او دخپلو نقايصو احساس کوي نو دی مجبور دی چې خپل مصايب پټ کړي او ځان بل شان وښيي علاوه په دې دا اجتماعي مخلوق له يوې ټولنې سره ژوندون او معامله لري نو بايد خپل ځان ټولنې ته ښه معرفي کړي او په دغسې ځان ښودنه ورځنې ښه استفاده وکړي. ددغسې ملاحظاتو په اثر کښې سړی ويلی شي چې انسان له ريانه بېخې ځان خلاص کاندي ډېرځلې داسې پېښېږي چې په يوه مجلس کښې يوشی بدګڼل کېږي او هغه ښه وي سړی دانشي کولی چې هغوئ پوه کړي او عقيده بې وګرځوي، دی خپله عقيده بل راز ښکاره کړي او مخالفت وکړي ډېر ضررويني په دغسې واقعو کښې خپل مخالفت پټول او چپوالی سره خپل ځان موافق ښودل دي. دامګر بده نده خپل فضائل او مميزات ښودل او ښکاره کول هم که په يوه ښه صورت وي جائز بلکې ښه مغير کاردی. که يو معلم ياعالم دتعليم او تدريس په ذريعه خپل علمي اقتدار او لياقت خلکو ته ښيي، دغه راز اظهار اوښودنه که څه هم دلغوي معنی په لحاظ ريا بلل کېږي مګر ريا نه ده. همدارنګه هغه ملت خواهان او وطن غوښتونکي چې عملاً دغه عالي عشق او مينه دخدمت او ايثار او فدائيت په رڼاکښې خلکوته ښيي دغه راز حقيقي او واقعي مظاهرات ډېرښه او د تقدير وړ دي. کومه ريا چې حقيقتاً ريابلل کېږي او زيان لري هغه عبارت دی له هغومظاهراتو اوځان ښودنې څخه چې دخلکو غولونې اوسترګې ترل په کښې مقصد وي لکه چې ځينې ډېرخلک يې په خپلو صحنو کښې کوي او ديوه جمعيت په سترګو کښې خاورې اچوي.

په ډېرو مجالسو کښې ګورو چې هماغه کسان خيانت او خيانت کارانو ته ډېر بد وايي چې په خپله په کښې له هرچانه ډېره برخه لري، همدغه راز بډې اورشوت هم هماغه اشخاص ډېربدبولي چې په خپله يې خوري، له منافقت نه هم هماغه څوک ډېر سرټکوي چې په دغه مرض په خپله اخته وي يعنې اکثر داسې پېښېږي چې هرڅوک هماغه عيب ډېربدګڼي چې دی يې په خپله لري او هماغه صفت ستايي او دعوا يې کوي چې دی يې نه لري.

دلته زه هم په ځان وېرېږم چې دريا په موضوع کښې څه ليکل رياکاري نه شي او همدغه شی باعث شوی نه وي، له دغسې قولي اولساني ريا کارۍ نه چې واورو دعمل په ساحه کښې هم په څو ډوله ريا او ډېرريا کاران ليدلی شو چې څوک په يو راز او څوک په بل راز خپل ځان جدي او کارګير ښکاره کوي مګر دکارهېڅ پته نه معلومېږي. تاسې به ځنې ناراحته مزدوران ليدلی وي چې دنګران سترګوته ګوري او په هماغه شيبه کارکوي چې څوک ورته ګوري، دغسې چې په دغه طايفه کښې دچا ليدنه او کتل تاثيرلري په نورو طبقو کښې هم له ډېروخلکو سر ه دکارکولوفکر دومره نشته لکه چې د کارښودنې ورسره دی. لکه چې په ځينو مواردو کښې ځينې مامورين او کاتبان ټوله ورځ په کيسو او خبرو تيروي مګر په هم هغه وخت کښې چې يو آمرپه اداره وګرزي نو خپل سرپه کارباندې دومره ټيټ کړي چې که هغه څو دقيقې دده د ميزپه مخ کښې ودرېږي هم دې يې نه ويني او نه ورته ګوري.

ددغسې ريا کارۍ اصلي علت دادی چې دغه راز آمران او کار غوښتونکي خپل لاس لاندې مامورته ګوري چې په کار بوخت دي او که نه؟ نو که چېرې دميزپه سريو کاتب چا ته شخصي خط يا درخصتۍ رقعه ليکي هغه هم په کارکښې حسابېږي او دده جديت ښيي، مګر که سړی کارګوري چې شوی اوکه نه؟ او دچا کارچې دکولو په وخت کښې چانه وي ليدلی پټ پاتې نشي څوک دغسې رياکارۍ ته نه مجبورېږي او نه دغسې چمونه کوي. نو ددې مرض اساسي چاره داده چې يوازې حرکتونه ونه ګورو بلکې نتيجې او دکارکم وکيف ته وګورو ځکه چې څو ک هرڅه ويني او هرڅه خوښوي خلک هماغه ورښيي اوپه هر څه چې نظر جلبېږي هماغه شی ميدان ته راوزي.

مونږ ښايي دغسې ډېر امراض ولرو چې بايد اساسي علاج يې وشي او علتونو ته يې متوجه شو، ډېر نقا يص به وي چې مونږ يې په نوروکښې ګورو اوهغه په حقيقت کښې موږ ته عايد وي. که موږ اوتاسې ظاهر بين نشو څوک ريا کاري نشي کولی اونه يې کوي. نو ريا کارۍ په حقيقت کښې زما دظاهربينۍ عکس دی چې په بل کښې يې ګورم او بدورته وايم. که څوک غواړي چې يوسړی په بل رنګ ونه ويني رنګه عينکې دې له سترګو لرې کړي او هرڅه دې په خپلو سترګووګوري. (١)

(١) کابل مجله، ١٣٢٣ کال، ١ګڼه ٧ - ١٠ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دشپنو کېږدۍ

دغره په لمن کښې په جګه غونډۍ توره کېږدۍ ولاړه ده. یو لورته یې په نښترو او ځېړیو پټ هسک غرښکاري ا وبل لورته یې شین بڼ دسړي ترسترګو کېږي. دغونډۍ په خواکې یو لوی خوړدی او سپینې اوبه چې دغره له یو جګ ځایه راتوئېږي کږې وږې پکې بهېږي او له ځان سره څه وایي.

دکېږدۍ څښتن یوکنډک وزې لري چې یو زوی یې وزې او بل زوی یې ورغومي هره ورځ د څر دپاره بیایي، مازیګر ما ل چې اوزې راشي او د ورغومو سترګې پرې و نښلي یو بل ته داسې نارې وهي چې د میندوا و بچو مینه ترې له ورایه څرګندېږي.

کله کله په ځو ل او اوریاوې د کېږدۍ څښتن څه نور پیخو لونه له کېږدۍ سره ونښلوي او خپلې وزې ترې لاندې پنډې کړي.

داکېږدۍ چې ددې سړي او د وزو د پاره یونښه سبب دی د همدې وزو له وزغمو جوړه شوېده. هو دا کېږدۍ دهمدې وزو له وزغمو څخه جوړه شوېده خو وزغمې دوزو په شاباندې نورې هم شته چې دکېږدۍ کار ورځنې نه اخیستل کېږي او نه د ږلۍ دګاټو مخه نیولی شي.

کوم وخت چې دې سړي د اوزو له شا دا وزغمې پرې کولی زه په دې نه پوهېدم چې دابه یوه ورځ دهمدغو وزو په ښه راشي.

مابه ویل چې داسړی ددې وزو په پیو او وزغمو دواړو باندې خپله ښه کوي او په وزو باندې هېڅ زړه سوی نه لري، خوداسې نه ده دی خپلې وزې ډېرې ښې روزي. دده هېڅکله دخپلو وزو غوښو ته زړه نه کېږي، یوازې پۍ ورځنې اخلي او خپل ښه پرې کوي. پۍ هم ټولې نه ترې اخلي د وزو په غولانځوکښې دومره څه پرېږدي چې بچي یې وربانډې ښه موړشي. داپۍ هم دی وریانه خوري، دی ترڅو وزې ښې مړې نه کړي دپیو اسره نه کوي. نوسړی ویلای شي چې پۍ هم دی د وزو په غولا نځوکښې اچوي چې دورغوموښه هم ورسره کېږي. دی پخپلو وزو دومره ذ هېر دی چې یابې پخپلو زامنو پیایي یا ورته داسې سړی نیسي چې هغه لکه لیوه د وزو وینوته تږی نه وي او ډېر زړه سوانده وي چې ټوله شپه په وینښه تېروي او لیوان دوزو داړلوته نه پرېږدي.

دی ډېر پام کوي چې وزې یې داسې بوټې ونه خوري چې هغه ورته ښه نه وي او نه یې په داسې لاره بیایې چې ګړنګونه او پاڼونه وي او دلویدلو ډارپه کښې وي.

وګورئ! دوزو خاوند له خپلو وزو ځینې څڼګه ښه ګټه کوله او څومره ښه یې ورسره کو ل. دیوه کام پیاوړي او پوه مشران هم له خپل کام سره همداسې کوي، نو دغسې زړه سوانده مشرته به ولې سړی خپل ځان نه سپاري، بې له دغه راز مشرانو خود یوکام ژوندون هم ډېرګران دی په تېره بیا په دې وخت کښې چې ویښواوپیاوړو مشرانو ته ډېر اړوالی لیدل کېږي. (۱)

(۱) کابل مجله ۱۳۱۹ حمل، ۳ ګڼه ۶ –۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقضاوت شعور

ځينې کسان دي چې په خپله پره نه شي پوهېدلی او تل نور خلک په خپل حق کښې ملامت بولي. دوئ هرڅه کولی شي مګر په ځان باندې دملامتی حکم نشي کولی او خپله ګناه ورته دنورو له ثوابه ښه ښکاري، دوئ په خپل ځان او په خپلو کړو هېڅ قصورنه ويني او داسې معلومېږي، لکه چې د دوئ سترګې د ځان دليدو دپاره نه وي. د دوئ تر ډيوې لاندې همېشه تياره موجوده وي او هغه څه چې بايد په ځان کښې وګوري په جهان کښې يې ګوري. دوئ چې په خپل ګرېوان کښې سرښکته کړي او ځانته متوجه شي يوه زره ملامتي نه شي ليدلای. مګرچې بل ته متوجه شي ډېرو اړه شيان په نظرکښې غټ ورځی او په لړمانه کښې هډوکي پيداکوي. ددغسې اشخاصو انساني شعو ډېر کمزوری دی او دوجدان سترګې يې ړندې وي، دا راز خلک دانصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تېرشوي، او دبل آس له خپل ټټو سره هېڅکله نه برابر وي. دغسې انسانان چې دخپل عيب او قصور له ليدلو عاجزدي اودغه توان نه لري چې په خپله سهوه او خپل نقصان اعتراف وکړي دخپل ځان اصلاح هېڅکله نه شي کولی او خپل عيب ورته هنر معلومېږي.

دهغه قضاوت شعور چې په حيوان کښې نشته او په انسان کښې شته، سړی مجبوروي چې خپل ښه اوبد وسنجوي او هغه وخت چې دده معامله د نورو سره پيداشي ځا ن ته تر ځځ ونه وهي او ډېره ښه منصفي وکړي. هغه وخت چې انسان د ځان او دبل حق کښې حکميت کوي او ځانته دقضاوت په حق قايلېږي بايد خود خو اهي او خو د غرضي پرېږدي، د ځان مينه له زړه نه وباسي، د خپل اوپردي فرق ونه کړي، د حق په ستوني پښې کېنږدي او له حق څخه تېر نشي، عدالت او حقانيت له انسان نه همدغه تقاضا لري او دقضاوت شعور داغواړي چې انسان به له ځانه سترګې نه پټوي او په خپل قصور به اعتراف کوي.

زه دانه وايم چې څوک به هېڅکله کوم بد يا ناوړه کارنه کوي، هېڅکله به د چا په حق کښې ګرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شيطان په لار درومي ځکه چې زه په دنيا کښې ديوه معصوم انسان انتظار نه لرم او دانسانانو په هيواد کښې پرښتې نه غواړم زما آرزو يوازې همدغه ده چې انسان يواصلاحي احساس او د قضاوت صحيح شعور ولري چې خپل نفس محاکمه کړی شي اوپه خپله ګناه اعتراف وکړي. کله چې انسان له ځانه سره يوازې کېږي او په خپل ګرېوان کښې سرښکته کوي بايد خپل عيبونه خپل نقصانونه وليدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښيماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشحالېږي.

انسانان هم هغه انسانان ډېرښه ګڼي چې په حق اعتراف کوي او خپله پړه مني. هغه څوک چې ګناه کوي او ځان ګناهکارنه بولي، هرڅوک ورته په قهر اونفرت ګوري او د خدای درحم او مهرباني مستحق نه ګڼل کېږي. دانسان اوشيطان فرق همدغه دی چې يو په خپل قصور او پخپله ګناه اقرار کوي او مغفرت غواړي هغه بل د خپلې سرکشۍ او نافرمانۍ لپاره دلايل پيداکوي او ځان ګرم نه بولي.

دعصيان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له ګناه نه لوی جرم بلل کېږي په خپله ګناه نه قائليد ل او خپله پړه نه منل دي. (۱)

---

(۱): کابل مجله، ۱۳۳۳ کال، ۲ ګڼه، ۱. ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بختوره

دابنځه ځلوینست کلنه ده، مګر په خواره جامه کښې اوسي او خوارک یې هم خواردی ځکه له خپل عمرنه زیاته پخه معلومیږي.
دا غریبه په خوارۍ او مزدورۍ شپې ورځې تیروي او خپل بچې په هلوځلو، دیوه او بل په مزدورۍ ساتي مګرپه همدغه حا ل کښې یې خپل یو زوی په مکتب کښې اچولی او داولاد تعلیم ته یې هم توجه شته.
زه ددې ښځې له حاله ډیر خبرنه یم که څه هم دواړه دیوه کلي یو او یووخت موکورونه ډیر نږدې وو، ځکه چې زه ډیر ه موده پخوادغه کلي نه ښارته راغلم او دکلي ژوندمې پرېښود. سربیره پردې په مونږکښې داخوی هم شته چې که څوک لږ غوندې معتبرشي هغه بیاد مځکې خلک نهویني او د خوارو غریب په حا ل ږوند اوکوږ شي.
مګربیا هم په وړندو کښې دیوې سترګې خاوند پاچا دی او دغه راز پاچایي زما په برخه رسیدلې ده. زه تر ډیره حده زیار کاږم چې د کونډو رنډو او خوارو غریب له ژړه نه خبرشم، د همدې له امله د دغې ښځې حا ل راته لږ غوندې معلوم دی او دومره خبریم چې ددې یو میړه مړشو نو هماغه کلي کښې د هغه تربره پرې نکاح وتړله چې له دېنه ډیر مشر و او خپل عمریې خوړلی و.
دغه بوډا شازلمی اوه کاله پس په حق ورسیده او دابختوره ښځه بیا کونډه شوه. یوه ځوانه یا نیمزالې ښځه چې د زاړه بوډا له قیده خلاصه شي ستاسو خوښه چې بختوره یې ګڼئ او که نه؟ زه خو ورته بختوره وایم (که څه هم اصلي نو م یې بل دی).
هو بختوره دوهم ځل بیاکونډ ه شوله او دغه نیک بخته یابد بخته کونډه یوه ورځ سرماتې او لاس ماتې محلي حکومت ته راغله او دخپل مظلومیت عرض و دادېې کاوه. داکیسه ډېره اوږده ده زه یې له نورو برخو تیریږم، خومګر یوه خبره نشم هیرولی، هغه دا چې قاضي صاحب له بختورې نه پوښتنه وکړه چې میړه لرې اوکه نه ؟
هغې وویل: نه کونډه یم ځکه مې خلک سرماتوي.
دبختورې شیږکلن زوی هلته ولاړ او مورته یې وویل: ولې ادې لالی دې میړه نه دی؟ قاضي صیب خو د ماشوم خبره وا نه وریده ځکه چې دماشومانو شاهدي نه ده قبوله اوپه همدغه وجه مشران د کشرانو خبرې نه اوري مګر په ماکښې دومره لویي نه وه چې دماشوم غږمې غوږ ته ونه رسیږي. ما دماشوم خبره بې څه ونه ګڼله ځکه د حقیقت په لټون کښې شوم او داراته معلومه شوه چې د بختورې دوهم میړه چې مړشونو د هغه تربرونو بختورې ته وویل:
دپښتنو کونډه، میړه ښه ده.
ته باید له دې ځایه بل ځای ته په خوارۍ او غریبۍ پسې لاړه نه شي نه چې ته له بل قامه کوم میړه وکړې او مونږ ته سپکه راواړوې.
بختورې وویل: زه هیڅ کله بل میړه نه کوم هر چیرته چې یم کونډه به یم، زما زړه له میړه نه داسې تور نه ده چې بل میړه ته به زړه ښه کړم.
تاسې ما آزاده پرېږدئ چې خپلو بچوته نفقه او جامه پیداکړم. تربرونو داخبره ونه منله او پخپله خبره ټینګ وو. اخره کښې بختورې د هغوئ په کورنۍ کښې د لسوورځو په هلک (لالی) غږ وکړ چې لالی زما میړه دی زه به دده په نامه ناسته یم.
تربرونه په دې قانع شوه او پوه شو ل چې دا اوس بل میړه نشي کولای ځکه یې ازاده پر ښوده. وګورئ! یوه ځلوینست کلنه ښځه هم دلس ورځنې هلک میرمن کیدای شي. هغه کونډه چې یو زوړ بوډا پرې نکاح وتړي جبېره یې په همدې شان کیدای شي چې دلسو ورځو هلک قبول کړي او په دغه ډول دخپل تېرعمر تلافي وکړي. اوس بختوره پوره ازادي لري او په خوارۍ مزدورۍ پسې له ننګرهاره کابل ته هم راتلای شي. دیوې میړوښې ښځې دپاره دغومره ازادي چې یې له خپل میړه اوبې د هغه له اجازې لرې ځایو ته مسافرت کولای شي دعصري ژوند یوه کامله نمونه ده.
په همدغه وجه زه دغې ښځې ته بختوره وایم او په همدغه نامه یې معرفي کوم. (۱)

---

(۱): کابل مجله وری، ۱۳۴۰ کا ل، لومړۍ ګڼه ۱۹ - ۲۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان ساتل

يوه ورځې سحر ووې په خندا کښې داقانون مدام جاري دى په دنياکښې
چې ضعيف دزورور خواکښې وركېږي لكه وركه چې سپوږمۍ شوه د لمر خواكښې

هو! سپوږمۍ چې هروخت دا خپل نيمګړى استقلال له لاسه وركړي او دلمر په خواكښې ځاى ونيسي خو خپل موجوديت بايلي او دلمر په پلوشوكښې وركه شي. لكه ضعيفان چې د قوي او زورور په خواكښې وركېږي او محوكېږي. يالكه هغه قوم چې د بل قوم لاس لاندې وي اود هغوئ دعلم وعرفان په رڼاكښې ددوئ ذات او جما ل ترى تم شي. (علم وعرفان كه څه هم د بشريت مشترک ما ل دى مګر يوقوم يې د خپلې ژبې په واسطه خپلولى شي).

خېردابل بحث دى مونږ بېرته خپلې موضوع ته راګرزو او د قوت په تكي رڼا اچوو.

دا خو طبيعي قانون دى چې د حيات ماشين بې دضعيفانو له خوړو په بل شي نه چلېږي او ترڅو يومړنشي بل نه مړېږي.

وګوره!ورغومي اوتنكي وري.....په شنه ګياه چاغ او تيارشي او بيا د يوه قوي جنس لپاره غوړه او خوندوره مړى جوړه شي. بزګر هم چې پخپل كښت كښې للون كوي ضعيف بوټي باسي او قوي پرېږدي. لكه چې ضعيفان په دنياكښې هېڅ حق دبقا نه لري. زور او قوت تل ليوانو ته په رموكښې برخه او د درياب كبانو ته په چنجيو باندې درزق حواله وركوي.

هو! داد طبيعت كرشمه ده چې له يوې خوا داړونكي ليوان او له بلې خوا دمظلوميت نماينده ګان لكه پسونه او نوربې وسلې حيوانات پيداكړى ترڅو چې د ځمكې مخ په وينو سوراو رنګين شي. نو ويلى شو چې د ځمكې مخ د خونرزۍ صحنه او دزور ازميلوميدان دى.

نه يوازې ځمكه نه داسمان لمنې هم كله كله لكه كربلاپه وينو رنګينېږي او فضا هم د جګړو او كار زارد پاره مستعده ګرزي. زور اوقوت تل خپل څښتن ته دضعيفانو وينې لكه آب حيات ښكاره كوي او مجبوروي يې چې يا د چا اوښكې تويې كړي اوياې وينې و بهوي ځكه چې دقوت باغ او بڼ يې له وينو په بل شي وده نكوي نوبايد دقصاب غولى او دليوه پنجې دواړه په وينو سره وي. دا ځكه چې له غوښو نورشيان لكه: غنم ، وريجې ، خوږې ميوې ، شودې او داسې نور دانسان متلون ذوق او هوس نشي قانع كولى او نه د ليوانو غذاكيداى شي. نوانسان به ترېنه دمدنيت په مرسته مړى جوړوي اوپس له ډېرو تحولاتواو څو رازه تغيراتو به يې خوري او ليوه به يې د خپلو پنجو په فطري زور ترخولې كوي.

نو انسان ته خداى دغوښو خوراک رواكړى دى او ليوه هم چاندى منع كړى كه نه دا څېرونكى پنجې به يې نه درولودلې.

نو دا څرګنده خبره ده او هرڅوک يې منلى شي چې زور او قوت دژوندون و قايه او د حيات دبڼ لپاره يوښه پسرلى دى او دا هېڅ ممكنه نه ده چې دهرچا حيات يې دبل له استهلاک ځنې محفوظ وساتل شي ځكه چې نباتات هم يوقسم حيات او د نشوې نما قوت لري چې استهلاک يې دانسان او حيوان دبقا لپاره ضرور دى. نو لازمه ده چې بعضې دبعضو لپاره قربان شي.

په حيواناتو كښې خو طبعاً همدغه قانون دى چې ضعيفان قربانېږي او قوي باقي پاتې كيږي. انسانان كه څه هم له دې قانونه بېخې نشي خلاصېدلى مګرلكه سپي په خپلو مينځو كښې يوپه بل ښكاره خولې نه لګوي او غوښې يې نه خوري. اګركه اكثره حيوانات هم د خپلې نوعې دغوښونه پرهېزدي او داكار يوازې په انسانانو پورې خاص نه دى مګر صحيح انسانان برسېره په دې چې دخپلو همنوعانو غوښې نه خوري او آبروبې نه تويوي يوله بله سره مرسته او ملګرتيا هم كوي چې دا خوى دحيات دساتلو لپاره ډېرضرور دى او همدغسې قوم بايد باقي پاتې شي.

خيردانسان دفضليت دلايل خو زښت ډېردي مګر څه شى چې دده د بقا د ضرورت دليل كيداى شي هغه دادى چې ټول موجودات د ځمكې حاصل اوكښت بلل كيږي ، نو هر څو ک چې د ځمكې دآبادۍ وړ او دكرۀ ارض معمار او آبادوونكى باله شي هغه حق لري چې بعضې موجودات د خپل بقا دپاره قربان كړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا خو نو یوازې انسان دی چې له وچومیرونه شنه باغونه اولوی لوی ښارونه جوړ وی او د ځمکې مخ په هر راز بوټو اوکوټیو ښایسته کوي.

هو! دا یوازې دانسان لاس دی چې ددنیا بازار ته یې رنګ وروغن ورکړی او دتمدن په نقش ونګارېې ښایسته کړ دی، بلبل او بورابې په ګلو خوشحاله کړی او پتنګ ته یې لکه شمع با حرارته معشوقه پیدا کړیده، زراعت اوفلاحت خوددہ په توجه دومره ترقي کړی چې دمرغانو خولې یې په باغوکښې په هر راز میوو خوږې کړي او حیوانات یې په شنه اوتنکۍ ګیاه ماړه کړي دي.

طوطیان دشنو ونو په سروکښې دده شکریه ادا کوي، عندلیب اوقمري دده دسعی او کوشش ثنا اوصفت کوي، چرګان دده دسترخوان پوټې خوري. میږیان او نور حشرات هم دده د غلې له امباره بینوانه ځي. انسان دی چې د زراعت اوفلاحت په هنداره کښې دکا ل څلور فصلونه د فلمونو په صورت ښیي اودنیا لکه یوه سینما دساعت تیرۍ ځای ښکاره کوي، که نه په سپیره ځمکه او وچ ډګر بهار او خزان هیڅ فرق نه لري اونه زمانه بې شپو او ورځو نوررنګونه پیداکولی شي نو زمان او مکان دده مرهون دی او مدنیت وعرفان دده دفکري قوت اواستعداد مظاهره بلل کیږي.

ښیه! نودغسې یوه شریفه نوعه چې وجود ته یې دنیا ډیر احتیاج اوضرورت لري او پخپل زیار او کوښښ مړه او سپیره ځمکه وېښوي او دومره څه پکی پیداکوي چې دحیواناتو ښه هم ورسره کیږي ایا هغه ته عقل او شریعت دځمکې په پیداوار کښې دومره حق نه ورکوي چې خپل حیات پرې محافظه کړي.

ایا هغه پسه چې انسان دهغه حیات اداره کړی دی دابه ورته ښه وي چې په غوښو او وینو یې یولېوه موړشي او دنورو پسو څیرولو او داړلو ته لاقوت پیداکړي، او که داچې د انسان په وجود کښې تحلیل شي اودیوه شریف مخلوق جزوګرزي؟ نودانسان اصلاحي او تعمیري قوت ده ته په حیواناتوکښې دتصرف حق ورکوي او دده دباداری ژغ دنوروپه غاړه ږدي که دانه وي نوانسان اولیوه څه فرق نلري؟ دواړه دپسه ورمیږماتوي او غوښې یې خوري، لیوه یې لا اوم خوري اودی یې په اورهم کړوي.

(۱)

کټوری

هغه څوک چې هیڅ نلري هم څوک میلمه کوي. هو! یوه ورځ زه یوه داسې سړي کره میلمه وم چې پوله اوپټی یې هیڅ نه درلوده په لو او لورېې خپلې شپې تیرولې او دکاله ټول خرڅوری یې دومره نه و چې دیوه بډای اوشته من سړي دغاړې کالي پوره کړي. پدې کاله کښې یې له سپوږمۍ بله ډیوه نه وه او د هرچا سرویږدی خپل لاس و.

دې سړي په دغه ورځ برسیره پدې چې خپل زوی کټوری ته یوه سدرۍ او یوه سره خولۍ اخستې کورته یې هم څه غوښه راوړې وه. کټوری چې وروسته له ډیرو وختو نوې خولۍ موندلې او نوې سدرۍ اغوستې ده له هلکانو سره لوبې کوي او داسې منډې وهي لکه چې نور هلکان پلي او دی سپوروي. کله چې کاله ته راشي او دغوښو کټو په نغري باندې ووینې په منډه بیرته ځي او هلکان خبروي. نه! خبروي نه زیری پرې کوي نورو هلکانو که څه هم پدغه ورځ لا څه چې ډري ورځې یې غوښه په سترګو نه دي لیدلي خوپښتانه دي دا ورته ښه نه ښکاري چې ددوئ له کاله نه دبل په کورکښې ښه څه پاخه شوي وي. هو! هیڅکله دوئ دانشي زغملی چې بل څوک له دوئ نه پورته او لوړ وي، نو هریوه چا لړمون او چا لرې او کلمې ښودلې. یوه یوه به لا ویل چې مونږ غلمینه ډوډۍ او چرګ پوخ کړی دی. داخبرې دوئ په داسې خوند کولې لکه چې لګیاوي خوري ې. نه خدایږو په خوړلو کښې ې لا دومره خوندنشته. کټوری یوازې له هلکانو سره دا خوږې خبرې نه کوي مور یې هم دښځو په ډله کښې ناسته ده او وایي وئ ! لاړه شم چې دغوښو کټومې ونه سوزي، غوښه خونه سوزي. ځکه چې کټو ترخولې له اوبو ډکه ده هغه ترسبا هم نه وچیږي خو داغواړي چې نورې ښځې خبرې کړي.

دکټوري پلارهم چې خپل ګلالی زوی په ښو کالیو کښې وینې من من غوښه اخلې اوپه کالیو کښې نه ځائیږي، خوله بلې خواچې دخپلې ښځې زاړه ټیکری او شکیدلی کمیس ته ګوري سوراو تورټول په زړه کښې ګرزي خوداسې څوک نشته چې دده زړه پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کال ، ۱۱ گڼه ، ۸_۱۰ مخونه.

ورشي او څه پور ترې وغواړي سره له دې تراوسه پورې مادغسې خوښي په ډېرو لويو او شتمنو کورونو کښې ونه ليدله ، ځکه چې دشتمنو او بډايانو زړونه هغه څه غواړي چې هېڅکله يې لاس نه ور رسېږي ، ددوئ خوښي دومره وړيانه ده چې په دومره وړو وړو خبرو لاس ته راشي ، د دوئ سترګې په ټوله نړی هم نه مړېږي ، دلويو کورو لوی لاځه چې وروته يې هم ډېرخوندور ځيزونه بې خونده او وربښمينې ټوټې لکه بيستې ، داسې ښکاري ، ددوئ نړی وريجې که هر څومره غوړې او غوښې پکې ډېرې وي د نورو د تناره له تک سورسکړک او شيدو سبو يا شرومبو ځنې په خوند کښې ښرته پاتې کېږي. نه پوهېږم چې داولې؟ سپين پکړي خووايي چې ددوئ په نکولي کښې پرښتې خوند ړدي پرښتې خولاښې دي چې دوئ سره خو دومره ښه کوي.
نه ښه دی که ښه ځيزونه دنورو په مخکې ايښي وي خوند خو ددوئ په برخه رسيدلی دی. ښه چې خوند ددوئ په برخه رسيدلی او خوښي هم ددوئ په کورکښې ډېره ده نو دوئ نورڅه غواړي.
دوئ خو دومره ډېرناروغه کېږي هم نه چې لکه بډايان په لواړو وريجو اولړ کلکو غوښو نس خوږي شي ، دوئ خوبې تروو ځيزونو ښايسته ډېره ډوډی خوړلی شي اوکه نورڅه ونه مومي دغره شنې ، موماڼي نانکه ، پرګي اونورهم خوړلی شي ځکه چې دوئ لا دپستو او خوندورو ځيزونو خوندنه دی ليدلی. دوئ په لږ څه ډېر خوښېږي او دچا ښه هېڅکله نه هيروي نورښه خولاځه کوي دوئ ديوه سړي په تشه خبره دومره خوښېږي ته به سکه وايې چې ټوله نړی دهمدوئ شوه ، دوئ له هغولويوسړيو چې دوئ سره کله کله په خلاصه تنده خبرې کوي کړی هم نه سپموي ، وش (وئ) ددوئ ککړی څومره وړيادي ښيه چې دوئ په لږ څه دومره خوښېږي او بډايان په ډېر څه هم نه خوښېږي ، نوولې څوک له دوئ سره ښه نه کوي. (۱)

دشاعر مقام

ای دسوي زړګي خاوند ه! ته ددنيا هغه قلندر يې چې د دوهی په غاړه دسلطانی خوبونه وينې او داسمان په ستورو حکمونه او نازونه کوي. ته هغه څوک يې چې زړه دې د ښکلو او نازولو له پښو لاندې دی مګر دماغ دې په اسمانو کښې لوبې کوي.
هو! ستاړه او دماغ يوله بله ډېر لرې دي او ته هروخت په دوه نړيو کښې ژوند کوي ته لکه يو بې پروا پادشاه له ډېرو شتو سره دې نيمګړی بازارته راغلې مګر ستا شته دلته هېڅ قيمت نه لري ، اوپه دې بازار کښې نه چلېږي. دلته څوک دنسترنو زرپه دوه پيسونه اخلي اونه هغه سړې او ښکې چې شاعر يې د ياقوتو مهماني بولي څه بها لري.
ته رښتيا وايې:

که مې څوک په فقيري شمېري فقيريم   که مې څوک په اميري شمېري اميريم

دکــــاملي عقيـــــدې لــــــه برکتــــــه   ددوهــی پــه غــاړه ناســت شــاه جهــان يــم

ګـــدای ميکــده کيســت وقــت مســتی بــين   کـــه نازبرفلـــک وحکـــم برســـتاره کـــنم

دمـــاغ برفلـــک ودل بزيرپـــای بتـــان   ز سبا چـې مـې طلبـی د ل کجا دماغ کجا سـت

نقـــد شـــاعر درخـــور بـــازار نيســـت   نـــان بـــه ســـيم نســـترن نتـــوان خريـــد

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کا ل ، ۹ ګڼه ۳۰_۳۱ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا پیغامو نه بیا راغله اوستا دسرو اوښکو مهماني راورسیده ته واېې خومره به ښه ؤ که زماسرینديې د نداڧانو د ډانډس کارکولی شوای یا دبلبلو د نغموقدر کیدلی.

داسندره تا په ډېر خوند وویله او ستا د رباب خواږه غږ ته د هوامرغان هم رانښکته شوه مګر هغه اوښان چې ته پرې خپل بار وړې ددې نغمو په خوند نه پوهېږي او بې له وښونه نور څه نه پېژني، تاله مانه پوښتنه کړی چې دشاعر مقام چېرته دی؟ زه نه پو هېږم چې ته په دې پوښتنه کښې د څه راز جواب آرزو لرې؟ که غواړې چې خپل مقام دخلکو په نظراو هغه ځای کښې وپېژنې چې ته په کښې ژوند کوې او خلک په کښې په ځایونو او مقامونو جګړې کوي نوراشه !! چې درویې ښیم:
په هغه شپه چې مونږ اوتاسې وویل چې سبا به په .... بجو.......ځای ته ځو.
سبا زه او ته راغلو خو هغه دوه نور.......لانه وو راغلي موټروان ته مو ډېر وویل چې د مخه ځای راکړي خو هغه ته..... مدیر صاحب او........سرکاتب صاحب ویلي ؤ چې سبا مونږ.........ځای ته ځو دموټر په مخکې به بل څوک نه کښېنوې.
هغوئ هم څه شیبه وروسته راغله او معلومه شوه چې زمونږ ملګري وو، دوئ مونږ ته ډېر وویل چې راځې تاسې دمخه کښېنئ مګر مونږ ته موټروان په کوزسر کښې ځایونه تعین کړي وو.
مونږ هغه وخت په دې نه پوهیدو چې برځایونه خدای د برو خلکو لپاره پیداکړی دی او نه زمونږ په نظرکښې دې خبرې څه معنا درلوده چې یوملګری به له بله نه په پټه د ځای په نیولوکښې کوښښونه کوي یابه موټر وانان په پټه ګوري.
څه ساعت وروسته د موټر خلک پوره شوه او موټر وخوځیده، دلارې ګردونه په خیر تېر شوه، مونږ هم یوه کلي ته ورسیدو چې هلته باید شپه تېره کړو. هلته هم زمونږ دناستې کوټه له موټرنه کمه نه وه او برسر و کوز سربې هماغه مثا ل درلود.
داشپه هم په خیر تېره شوه اوسبا دسیل وتفریح اصلي ځای ته ورسیدو، د هغه ځای مشر او د واک خاوند خپل کورته وبللو چې ددغه ځای طبیعي ښایست اوښکلو مناظرو مونږ غوندې څوتنه نورهم رابللي وو او په همدې کورکښې میلمانه و.
دادوه ډلې که څه هم بیل بیل راز خلک وو خو بیا بې هم له لیرې څه نه څه اشنایې لرله او په نومونو یې یوله بله پېژندل.
که چېرې په دنیاکښې دروغ ویل رواج نه وي او ظاهري خبرې اعتبار ولري نو ویلی شم چې نصب العین او ایده ا ل یې هم یو او مشترک و، چې دوطن لوړتیا او دملک سعادت یې بولي په دې کورکښې هم زمونږ د موټر وراندې ناست ملګری د هغه رسمي ارتباط په اثرکښې چې له کور به سره یې درلود ښایسته ښه نمانځل کیده او هغو نورو هم د خپل اعتبار او معتبری په اندازه ځایونه نیولي و، چا چې لوړو مقاماتو ته زیاته لاره درلوده اوډېر صاحبان یې پېژندل هغه له ټولونه وړاندې ناست و او غټو غټو بالښتونوته یې اړخ لګولي و . په خبروکښې یې هم غټ خلک زیات یادول او هرساعت به یې دهغوئ دصحبتو خبرې اترې کولې، تابه ویلې چې ټول عمربې له همدوئ سره تېرشویدی او هېڅ کله یې له کوم خواروغریب سره دخدای په جات هم کومه خبره نه ده کړې.
زما شاعره وروره! په دغه شپه ماته هغه راپه یادشوه چې زه او ته مابنام له بېرې نه ښکته شوو او د بېرې له نوروملګرو سره یو ځای د خان هجرې ته ولاړو، مونږ د خپلې بېرې ملګري نه پېژندلې چې څوک دي او څه کارلري؟ مګرد خان په حجره کښې مو و پېژندل چې دسور ځنډې لونګۍ خاوند د...... ځای خان، او دخان په حجره کښې یې ډېر قدراو عزت کېده. هغه بل هم چې دعلاقه دار میرزا و ډېره نمانځه یې کیدله او په پنډ توشك ناست و، د مفتي صاحب مراعات هم خداېږو کم نه و او له نورو ملایانو نه یې ډېر فرق درلود.
هغه بل مونږ سوداګرچې ببر پوستین یې اغوستی او هر ساعت به یې دپوزې نسوار کول هر چابه ورته څنګ وخت واهه او په ښوښو نومونو به یې یاداوه.
ستابه هم په یادوي چې زه او ته هلته څنګه اېسیدو؟ او په کوم ځای کښې ناست وو؟ له ما او تا نه چې پوښتنه وشوه مونږ څه وویل چې څوک یواو څه کارلرو؟ ؟
زه تاته د لوی خدای په بې نیازۍ سوګند خورم چې ماستا په معرفي کښې ستا دتحقیر اراده نه درلوده او داراته نه وه معلومه چې شاعر به په دې حجره کښې دسازنده معنی لري او موسیقي ته به په سپک نظرکتل کیږي ځکه چې په دې تحقیر کښې زه هم درسره شریک وم.
سحرچې زه او ته له کلي راووتو او خپل ځانونه مو د خلکو په نظرکښې ولیدل ډېرخپه وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا ته په همدغه شپه داسوداپيداشوه چې له خپل ذهني اوخيالي اسمانه راښکته شې او همدغو خلکو غونډې شې مګر ددې دنيا دا عادت دی چې که سړی د ځان لوړتيا دپاره کوښښ کوي پچه ورته پيچومی کيږي او که له ګړنګه ځان غورځوي په ډېر زيارېږې هم نه مومي ته به هر څه شې مګر د هغه مېرزاځای به ونه نيسې.

تاماته وويل په کوم هيوادکښې چې انسان په دباندينې وضعيت پېژند ل کيږي او دغښو خلکو پېژندنه او اشنايې په کښې اکسير وي هلته بايدسړی په معنوي فضايلو اوپښو ښيګڼو پسې ونه ګوري او نه خپل عمرد نفس په تزکيه او تربيه کښې تيرکړي.

دامطلب تاپه ډېرو جذابو پيرايو کښې ونغښت او ودې ويل هغه څوک چې نه يو وږی مړولی شي او نه يو بربنډ پټولی شي، نه يې وهل او ټکول له لاسه پوره وي اونه دچا دلښتې په مخکې سپرکيدی شي دهغه به څه قدراو څه قيمت وي؟ ؟

تالکه يو هوښيار زړه سواندې ماته ددې دنيا داستوګنې لارې ښودلې اوويلې دې:

څه کيږي که څوک يوه داسې سړي ته غاړه ټيټه کړي چې په سلو ځايو او حجرو کښې ورته سرونه ټيټيږي او هرڅوک ورته په ښه سترګه ګوري.

پدې تجارت کښې خو هيڅ تاوان نشته او په هر حساب يې ګټه تر زيانه ډېره ده ما هم داخبره له تاسره ومنله اوپه تاپسې روان شوم چې نا څا په دشعر جذبه راغله ا وشاعرانه تخيلا تو له تا نه بيل کړم. زه نه يم خبرچې کوم ځای ته ولاړم او چېرته ورسيدم؟

خودومره پوهيږم چې هلته ددې ټيټو خلکو دود او دستور هيڅ نه و اونه دافکرونه او دا خيالات پکې چليدل.

هلته هيڅ انسان دبل په کما ل نه شو تېرېدلی او نه ديوه سړي غټوالی په بل کښې حلول کولی شو، دهر چا قدر او قيمت دنفسي او ذاتي موجوديت په لحاظ و او هيڅوک دچا په ښو ګڼلو اوبد کتلو نه بل راز کيده.

زما په زړه کښې ددغسې شهرتو او اعتباراتو احساس او شعور مړشو او لکه يو ګنهکار بنده خدايي محکمې ته وړاندې شوم چې هلته بې له خدايه دبل چا بندګي ډېره بده ابسيدله او دنورو ثنا ويل لويه ګناه وه ځکه زما په اراده ډېر لغتونه وويل شوه او وپوهدم چې سړی تل دخان په حجره کښې نه اوسيږي او نه په هر کورکښې ددغسې ميلمنو قدرت زيات وي.

ما ته بې له الفاظو دا وويل شوه چې دځمکې او اسمانو خاوند بې دانسان له نفسي حقيقت او اعمالو نه بل شي ته نه ګوري او دحق په حضور کښې دغه باطل رنګونه او اعتبارات نه پاته کيږي. (۱)

څنګه ژوند کوو؟؟

هغه ورځ په کورکښې ناست وم چې دروازه وټکېدله اوورپسې متصل د زنځير شرنګهار پورته شو، په بيړه له کوره راووتم او له خپل يوه دوست سره مخامخ شوم. وروسته تريوه مختصر روغبړ څخه معلومه شوه چې دده دزوی واده دی او زه بايد خپل اشنا دکاندارته ورسره ولاړ شم چې ټوکی ورباندې ګران خرڅ نه کړي او په سودا کښې يې ونه غولوي.

ددوستانو خبره سړی په ډاګ نشي غورځولی نو بې له کومې بانې اوپلمې ورسره وخوځېدم. په دکان کښې مو لا سودا نه وه تمامه کړی چې کټوری راپيداشو او ډېر وارخطا معلوميده، له هغه موچې پوښته وکړه پخپل کوروکلي کښې يې له چاسره خپړې لګولې وې چې دده له لاسه عرضي تللی و اوپخپل سريې خاورې باد کړې وې.

له کټوري سره تګ لاډېر ضرورو چې له وهلو ټکولو نه خلاص شي او څوک ورسره ګوتې ماتې نکړي. که زه ورسره نه يم خدايزده چې څه به ورسره وشي او څومره به زيانمن شي، زه بايد په غم او خوشحالۍ کښې له خپلودوستانو سره مرسته وکړم او ورسره وځغلم. هغه څوک چې پنځه تنه يې پېژني او اشنايان پيداکړی دهرچا مخ ور اوړي او هر څوک ورځنې يوځای اوبل ځای ته تګ غواړي

څنګه چې مو دده کار خلاص کړاوبيرته راوګرزيدو لاره کښې راته زلمې ولاړو، چې بايد ډاکټر ورته وګورم چې کورته ورسره ولاړشي او دزوی علاج يې په شان وکړي، داکار هم بې زما دلحاظ خرڅولونه نه کيده او واسطې ته پکې ډېر ضرورت ليدل کيده

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کا ل ،۱ ګڼه ، ۸ _ ۱۱ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ناکامه بیا بېرته وګرزېدو او دډاکتر کوټې ته ورغلو هغه خپل تګ که څه هم ډېرګران خرڅاوه خو زموږ خبره یې ځمکې ته ونه غورځوله او راسره روان شو په دغه وخت کښې نه پوهېږم څه پېښ شوي و چې ګاډۍ وانان په سلو روپو هم نه راضي کېدل خو ښه و چې زه یې ولیدم په هماغه مروج نرخ یعنې شپېږو روپو یې ترځایه ورسولو او هېڅ یې ونه ویل چې کلي ته ننوتو ګوروچې دمیراجان په کورخړې او ښتې وې.

دکلي کورخلکوته مو وویل چې خدای دې انصاف درکړي، ولې په یوه سړي باندې په نا حقه ګوتې لګوئ او بدورته وایئ.اخر مسلماني ده او دقیامت ورځ موپه مخکې ده، خپل خدای ته به سبا څه جواب ورکوئ، یومسلمان په ناحقه ځورول څومره بد کاردی. هغوئ وویل مونږ څه وکړو؟

ګلاجان دیو اوبل په کاله ننوت چې تاسې به ضروربدپرې وایئ اوګوتې به پرې لګوئ. هغه بله ورځ چې علاقه دار غوښتي ووهغه هم وویل زه یې پېژنم چې بد سړی دی او تاسې یې پرده کوئ که چا په تحقیق کښې چشم پوشي وکړه زه به ورسره ګورم.

نومونږ څه وکړو ګلاجان هلته هم خپله خبره پخه کړې وه او مونږ ته یې هم ځینې خبرې وکړې چې که تاسې پرې بدونه وایئ سبا ورځ تاسې ته بدېږي او جرم دربانديې راځي. په دغه وخت کښې زه لږ څه دحیات او ژوند کیف اوډول ته ملتف شوم چې مونږ څنګه ژوند کوو؟

او په ژوندون کښې څه شي ته ډېر محتاج یو؟ که کله یوه ډاکترته ورځو اوعلاج ته مو ضرورت پیښ شي نو هم به اشنایان ورولو او که په یوه دکان کښې سودا کوو یا یوه ځای ته په ګاډۍ کښې ځو هلته هم اشنایي اوپېژندګلوۍ ته ضرورت لیدل کېږي.

په تحقیقاتو او جزایي امورو کښې هم اشنایي دومره اغیزه لري چې ښه بد کړي او بدښه کاندي ځکه چې دوستي او اشنایي په ټولو حقایقو غلبه لري او دطلاپه نرخ خرڅېږي. همدغه سبب دی چې مو ږ په اشنایۍ او پېژند ګلوۍ پسې لکه بابښه لوړې ژورې لټوو او سرونه پرې ماتوو دیو ه سړي کما ل اولیاقت شخصیت او لویوالی په همدغه معیار سنجوو چې څومره او څنګه خلک یې پېژني او داشنایي په برکت څه کارونه کولی شي.

غوښې دهرچا خوښې دي مګر دپیشکې ورپسې زېړی دی. اشنایي په هرملک کښې ښه ده، مګر په دې ځای کښې دکیمیابوټی دی، کوم کارونه چې دلته په اشنایۍ کېږي هېچرې نه کېږي او په هېڅ شي نه کېږي د همدې له امله وایي:

یار مې هندو زه مسلمان یم دیار د پاره درمسا ل جاروکومه

یار دیار د پاره خوري دغوایي غوښې.

هرکله چې دیارۍ اواشنایۍ لپاره هندو دمسلمان اومسلمان دهندو چمونه کوي او ناحق دحقو ځاي نیسي، ته ووایه ! چې سړی به دبدو خلکو په اشنایي کښې له څومره ګناهونوسره اشنا کېږي، او دهغوئ د خوا هشاتو لپاره به څه څه کارونه کوي.

ځینې کسان وي چې له خپلو دوستانو اواشنایانو کله کله داسې کارونه هم غواړي چې نه په عقل برابرېږي، نه له شریعت او قانون سره موافقت لري، په ځینو وختوکښې باید یواشنا له بل اشنا سره په نا حقو دعوا او جګړوکښې داسې ملګری شي چې هم به ورسره منډې رامنډې وهي او هم به په سلو دروازو او سلو کوڅو ورسره ګرزي ځکه چې دغسې وسایلو او وسایطو ته هرڅوک متحاج دی او هرسړی مجبوېږي چې خپل اکثر کارونه په دغسې وسیلو اجراکړي.

ټول کارونه اوټول شیان لکه دنان وای ډوډۍ داسې نه دي چې په یوه معین نرخ او معین مقدار د هر چا لاس ته ورشي او کومې واسطې ته پکې ضرورت نه وي یا لکه د جمعې لمونځ هر څوک یې بې د ملاامام له اشنایۍ وکړی شي، ځکه چې زموږ اکثر اجتماعي کارونه چې په یوه او بل اړه لري د اشخاصو په کیفي وضعیت او آني حالتونو موقوف وي. که کله د یوه سړی طبیعت ښه او پام یې په نیکو وي غرونه دسړي په مخکې او اروي مګرکه په چپ اړخ راپاڅیدلی وي نو بیایې هېڅوک لارې ته نشي راوستلی اوسړي ته پچه پیچو می کوي دهمدې له امله افراد هم پخپلو کاروکښې په ځان اعتماد نشي کولی او نه دمحض معقولیت او حقیقت په ډاډ کوم کارته وړاندې کېدی شي. هره ورځ دیوې ورځې لپاره د یواو بل معقول او نامعقول مراعاتونه کوي، او ددې لپاره چې بل څوک دده بېځایه لحاظونه وکړي دی هم دهرچا لحاظ کوي او په همدغه مراعات او لحاظ کې خپل پیشرفت او خپل نجات هم ګوري همدغه شی ده ته دور اندیشي او عاقبت سنجي معلومېږي نوځکه دضرورت په وخت کښې هر راز بې قانونه او بې لارې کارونه کوي. مګر لحاظ او مراعات په هېڅ حال کې نه پرېږدي. که کله کوم سړی په ښه نیت او پاك فکر له دغسې مراعاتو نو او لحاظو نوسره مبارزه او جګړه شروع کړي خلک ورپسې سل خبرې کوي او په سلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومويې ستاېې، هرڅوک بې ملامتوي او دهر چا په نظرکښې بدايسي، هېڅوک ورته په ښه سترګه نه ګوري او ټولـو د سترګواغزی شي.

که څوک غواړي چې هرعيب بې پټ وي او ډېر دوستان ولري بايد ددوست او اشنامراعات ولري او هرڅه چې هغه ووايي دی بې ومني که ديوه دوست خواهش په قانون برابر وي او که نه، ګناه وي اوکه خيانت، ګران وي اوکه اسان سړی بايد پکې نه ونه وايي او د يارلپاره درمسالونه جاروکړي.

مونږ له خدايه هېڅ کله په دعاکښې دانه غواړو چې يا له اسمانه پخه ډوډی راته ولېږه يا د الوتلو وزورنه راکړه چې مـوږ ورو خېژو مګر ديوه دوست اواشنا څخه په ځينې کارونو کښې دغسې مرسته او معاونت هم غواړو، او دغرو قدربارونه ورباندې ږدو.

زموږ په مدني او اجتماعي حيات کښې داخبره ډېره ضرور ايسي چې ددغسې اشنايی لمن ټنډه کړو او خلکو ته داوښيو چې رسمي او اجتماعي امور ديوه قانوني او وظيفوي شعور په اثرېه يوه مثبت ډول او مقرر صورت اجرا کېږي چې هېڅوک او هېڅ شی پکې متاثر نشي اوهېڅ راز اشنايي يا مخالفت او موافقت پکې تغير نشي پيښولی.

که موږ پدې موفق شوو چې دقضاوت او حکمت په وخت کښې پخپل ورور باندې رحم او په دښمن قهرو نکړو يا پدې پوه شو چې اشنائي په شخصي او اخلاقي اموروکښې تاثير لري او له خپلو حدودو نه هغه خوا حقوقي مسايلوته تجاوزنشي کولی بيابه هېڅکله دغسې چمونه نه کوو اونه به په واسطو او وسيلو پسې ګرځو، نوڅه به کوو؟ دخپل دوست اواشنا له حا ل احواله به ځان خبروو، دجوړ اونا جوړ پوښتنه به بې کوو، داحتياج په وخت کښې به ورته قرض يا بخشش پيسې ليږو ، مګر دهغه لپاره به د درغو شاهدان کېږو نه، او نه به له حق او حقيقت سره جنګ او جګړه کوو، له خپل ملګري سره به په لـو لـور، يوو او غاښـورو کښې مرسته کوو مګر پردی پولې به ورته نه وهو.

زموږ ارواحو له لوی خدای سره عهد کړی چې په نيکی او تقوی کښې به له نورو سره مرسته کوو مګر په ظلم وګناه کښې به دچا نه ملګري کېږو. (۱)

کورنی

په باغ کښې بعضې ونې او بوټي زاړه او ورک شي او بعضې نوي پيداشي، کله پرې ږلی وشي ميوه بې خرابه کړي اوکله پرې سختې سيلې راوالوزي لوی لوی ښا خونه په کښې مات کړي، کله بې پاڼې زيږې، کله شنې اوکله بيخي نه وي. ډيرخزانونه پرې راځي او تيريږي مګرباغ لاهماغه شان ځای په ځای وي. ونې بدلې شي، ميوې بعضې ورکې او بعضې نـوې پيداشي خـو د باغ نوم نه ورکيږي. نو څوک چې په دغه راز پوهيدلی وي هغه لکه باغوان د باغ خدمت کوي او په يوه بوټي يايوې ونې پورې زړه نه تړي.کورنی هم همدغه شان بهار او خزان، زړښت او ځواني لري هر راز طوفانونه او مصيبتونه پرې راځي، مګرنـوم يې باقي وي، خلک يې بيخي بد ل شي خو اصليت يې نه بدليږي.

وګورئ! دپښتنوپه کورنی کښې او س هغه پخواني پښتانه يو هم نشته سره له دې پښتانه يادېږي، داځکه چې داپښتا نه هم د هماغه ونو نيلې دي چې اوس ونې شوې دي. د دې ونو ميوه که څه هم پخوانی خوند نه لري اونه په کښې هغه غښتوالی شته مګر نوعيت يې نه دی بد ل شوی.

دا د باغ خاصيت دی چې دونو له نيلو نورنيالګي پيداکيږي او له هغه څخه نور، خوبه ميووکښې يې هغه مزه نه پاتې کيږی هو! دباغ دميو و خوند ساتل ډيرمهارت غواړي، که يو باغ د چا د ودانی دسيوري لاندې شي هم ميوه يې بيخونده کيږي، نو لکه څنګه چې يوه کورنی دعلم وعرفان رڼا ته احتياج لري همدرانګه باغ هم د لمر اوسپوږمی رڼا ته ضرورت لري.

که په باغ کښې بعضې ونې دومره جګې شي چې له نورو ونو دلمر سپوږمی تاثير ايسارکړي هم د ټيټو ونو په ميووکښې مزه نه پاتې کيږي او لکه هغه کورنی چې د بل چا سيوري لاندې شي او يا پخپل منځ کښې يو په بل دومره لوړشي چې طبيعي فيوضات يوله بله منع کړي هرو مرو پکی هغه پخوانی خوند نه پاتې کيږي. نو څرګنده ده چې نباتي او انساني حيات ډير نږدې او ټينګ

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۱ ګڼه ۲، ۹ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناسبت سره لري، څنګه چې غټې غټې ونې دضعیفو چینچیو له لاسه خرابیږي همدغه شان دکورنیو او ملتو حا ل هم دی. بعضې داسې چینجې شته چې په سترګو نه لید ل کیږي او د لویو کورنیو سټه له بیخه باسي، دا چینجي هغه کیسې او اوهام دي چې خلک دسعی او عمل له میدانه راګرزوي ا و دمایوسیت خواته یې بیایي، داسې کیسې خپله نه پیداکیږي، زورور قومونه یې په راز راز وسایلو په ضعیفو قوموکښې نشروي او د هغوئ مخه دارتقا اوکامیابی له لوري راګرزوي.

کوم قوم چې د و هم پرستی په مرض ګرفتار شي او بې اساسه خیالات پکې ځای ونیسي هغه که څه هم په ظاهر روغ رمټ معلومیږي مګر لکه چینجنه ونه پکې هیڅ نه وي پاتې، داسې قوم د جدو جهدپه اثر هیڅ نه وي قایل په هرکارکښې شګوم نیسي او هرڅه دتصادف نتیجه بولي، په بعضې ورځوکښې ورته سفر لوی خطر ښکاري او د چرګ بې وخته اذان یا د سپې انګولل دمصبیت پیغام او د بدې پیښې قاصد ګڼي. دوئ تل خپل حاجتونه د قبرو له مړو او جنډو څخه غواړي ، زیار او کوشش ته هیڅکله مراجعت نه کوي، نودغسې یو قوم چې جدو جهد ورته حرص او عدم قناعت معرفي شوی وي، سعیه ورته شنډه ونه او بیهوده شی ښکارې ضرور باید لکه خس و خاشاک ځانونه د زمانې شدید طوفان او تند باد ته وسپاري چې هر لورته یې وېسې اود ځمکې له مخ یې ورک کړي. دا راز افکار چې د قوم د ورکوالي سببونه دي او یو قوم دبدبختی په میدان کښې لاس ترزنې کښینوي او ل د هغه قوم په ادبیاتو کښې او وروسته د خلکو په ذهنیت کښې ځای نیسي، هو! په شعر کښې دا تاثیر شته چې یو فکر هم د خلکو په نظرکښې ښه او ښایسته ښکاره کړي، شعر دا اقتدار لري چې بو دائیت، رهبانت، مسیحیت دتصوف په نامه په اسلام کښې داخل کړي.

خدای پاک وایي چې انسان هر څه د خپلې سعی په اثرکښې مومي مګر شعروایي:

(سعی خودنتوان برد پی بګو هر مقصود

خیا ل باشد کنی کاربی حواله براید)

شعردی چې خلک انزوا او ګوشه نشینی ته رابولي اووایي:

(ببر ز خلق و زعنقا قیاس کاربګیر

که صیت ګوشه نشینان زقاف تاقافست)

((جداروکه ګذر ګاه عافیت تنګست))

هرځوک چې دلاندیني بیتونه واوري:

(غم دنیای د نی چند خوری باده بخور حیف باشد د ل داناکه مشوش باشد)

(ازین رباط دو درچو ن ضروراست رحیل رواق طاق معشیت چه سربلند وچه پست)

(به هست ونیست مرنجان ضمیرو خوش مباش

که نیستی است سرانجام هرکما ل که هست)

هغه که دنیا سره هر څومره علاقه او دلچسپي لري باید بې علاقې شي اوپه بد نظر ورته وګوري. ښه ده د رحمان بابا خو په دې موضوع کښې د نورو په لارنه دی تللی او دنیا یې په دې شان معرفي کړې ده.

(ښه ده ښه ده د ا دنیا چې توښه ده دعقبی)

خوشحال خان هم بالعکس دنوروشعرا دسعی اوعمل طرفداري کړي ده او خلکوته یې داسې درس ورکړی:

(که غوټې پسې وهې په لاس به درشي چا ویل چې په دریاب کښې ګوهرنشته)

نه یوازی خوشحا ل نه حمید هم تنبلي پدې ډو ل پریکوي او وایي:

(دهمه بلاسرتن آساني ده خرځاوه شي لټ غویی پرقصابانو)

نو دننیو ادبیاتو او لیکوالو کاردی چې خلکو ته یوه داسې ادبي دنیا پیداکړي چې اساس یې عزم وهمت ، جدوجهد، سعیه اوعمل وي. او هغه کسان چې له ډیرې مودې د همای د سیوري په انتظار شل او شوټ ناست د ي راپاځوي، دزیار او کوشش لمن په لاس کښې ورکړي، دغه او هام ترینه هیر کړي. هو! دا او هام د ادبیاتو له لارې راغلي او په همدغه لاربايد بیرته ووزی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بیت اثر:

(مصلحت دیدمن انست که یاران همه کار
بگذارند وخم طره یاري گیرند)

باید په دې راز بیتونو:

وختو اسمان ته په وزر د ازادی بشر
ته لابندپه زلفو یې داخیا ل خوشې عبث دی)
(خادم)

له دماغونو ووزي او ورک شي. دغه شان نوې نغمې که د خلکو غوږو ته ورسیږي ژر به انشاالله دمقصد لارمونده کړي او ور روان به شي ادبیان او لیکونکي کولی شي چې هماغه دشمعې سوزیدل او دفرهاد اوشیرینې نوم د خلکو غوږونو ته په دې شان ورسوي:

لکه شمع که ځان وسیزې په اورته   نو به هله کړې رڼا مینه او کور ته
که فرهاد غوندې دې غرونه سوري نه کړ.   دشیرین وطن په عشق کښې یې نامتورته

اوس باید د دې ډو ل بیتونوپه عوض:

(په ګلګونه چهره ځاځکي دخولو چې ترنظرشي
دشبنم په رنګ کښې وینم دګلابو طوفان کله)

خلکوته داسې وویل شي.

(په خولو یې دتندي که ابیاري کړې   دوطن دګلو باغ به کړې سمسورته)

اوسني لیکونکي باید ددې وخت ضروریات په نظرکښې ونیسي او د خلکو رهبري وکړي لکه څنګه چې یو دزماني نبض شناس شاعر وایي:

(هره ورځ د زماني احوا ل بدلیږي   هره شپه نوی خوبونه نورتعبیر)

همدغه شان باید دشعرا نغمې هم بدلې او په شعري او ادبي دنیاکښې نوې افکار ځای ونیسي، داسې نوې هم نه چې له محیط سره هیڅ نه تطبیقیږي، ځکه دا خو له بارانه پا ځید ل او ناوې ته کښیناستل دي او شاعر باید خپل کام ته د امن ځای وښیي او پخپلو دردونو یې خبر کړي. دشاعر د اوظیفه ده چې دکام په غم وژړیږي او هغوئ هم وژړوي هسې نه چې خزان ورته پسرلی ښکاره کړي یاپه غم کښې ورته سرندې ووهي. (۱)

فکرونه هم تغیرمومي

غټ او واړه شیان څه چې په دنیاکښې دي بعضې ډیر ژر او بعضې څه موده وروسته تغیر مومي: انسان هم سره له ډیر صفاتو د همدغه تعبیر په لارکښې واقع دی، فکر،عقل، ذوق او هرڅه یې تغیر کوي او په نوروشیانو کښې هم تغیر پیښوي، که سړی د تاریخ پاڼو او موزیم خانو ته مراجعت وکړي او دانسان مختلف حالات او اثار نظرلاندې ونیسي په دې به پوه شي چې انسان هیڅکله په یوه حا ل نشي قانع کیدلی او همیشه پخپل حا ل کښې تحول او تلون غواړي، دانسان همدغه تحول غوښتونکی طبیعت چې په هیڅ حا ل نه قانع کیږي، کله د خپل کاله په نقشه کښې تغیر پیښوي او کله پخپل لباس کښې تحو ل پیداکوي د دنیا د آبادی اود انسان دټولو پیشرفتونو لوی سبب دینوانسان طبعا د تجدد خواته مایل دی او همیشه زاړه شیان په نوو بدلوي او یوډو ل تراخره

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۸ کال، ۱۲ ګڼه، ۵۲ _ ۵۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې نه پالي، که سړی يوازې دانسان لباس په نظرکښې ونيسي او په مختلفو اقسامو يې غوروکړي پوه به شي چې خياطانو دتن په جاموکښې څومره تحولات او تغيرات کړي دي او لا کوي يې.
دخياط لياقت پوهه او ښه والی همدغه دی چې هر وخت د خلکو خواهش ته وګوري او هغسې جامه جوړه کړی يعنې دمحيط په خوښه کاروکړي هسې نه چې خلک يو څه غواړي اودی نورڅه کوي.
دانسان فکرهم لکه دخياط ماشين داسې دی چې بايد هر وخت داسې کاروکړي چې خلك يې غواړي او خوښوي يې. د انسان قابليت هم دېته وايي چې خپل فکر او محيط له تقاضاسره تطبيق کړی شي، همدغه شي ته ذکاوت او هوښياري هم ويل کيږي او ديوه سړي دقابليت پوره سند کيدلی شي.
هرڅوک چې له خپل فکره داسې کارنشي اخيستلی چې د خلکو له احتياجاتو او دمحيط له مقتضې سره سم وي هغه هيڅکله په دنيا کښې د خوشحالی ژوندون او ښه زيست نشي کولی او نه په اجتماعی حيات کښې څه برخه لري. څومره انسانان چې په يوه مملکت کښې اوسيږي او يوملت ورته ويل کيږي دوئ ټول د يوه لوی ماشين په ډول دي چې واړه واړه څرخونه او مختلفې پرزې لري چې بايد ټول ديو مقصدلپاره حرکت اوکاروکړي او خپله وظيفه اجراکړي. پدې څرخوکښې که هرڅرخ له عمومي ارادې سره سم کارنشي کولی نوهغه بيکاره اوخراب ګڼل کيږي، بلکې نورهم له کاره باسي.
نوداهم معلومه شوه چې ښه والی اوهوښياري په حقيقت کښې همدغه شی دی چې سړی خپل افکارله محيط سره تطبيق کړی شي اوله عمومي ارادې سره سم دمشترک مفاد لپاره کاروکړي. هرڅوک چې خپل افکارله محيط سره نشي تطبيقولی هغه لکه يو بيخبره دهقان داسې دی چې دزراعت وخت او موسم ورته نه دی معلوم اوبې وخته پخپل پټي کې څه کري چې هغه هيڅکله نه شنه کيږي او تخم هم ضايع کيږي.
 ددې سړي کارکه څه هم په اصل اوپه خپل وخت کښې ډيرښه کاردی مګر دی ورځنې هيڅ نتيجه نشي اخستلی اوخلکوته خپل ليونتوب ښيي.
څوک چې يوازې د خپل فکرپه محيط کښې ګرزي اوعمومي نظرنه لري يعنې خپل افکاريې له محيط سره نه وي تطبيق کړی د هغه فکرپه هرځای او د هر چا په نظرکښې صحيح نه وي.
يو وخت يو ظريف سړی چې په سره رودکښې اوسيده بازارته روان و چا ورته وويل چې ماته يوه ټوټه راوړه چې ابي رنګ يې وي او ساده وي هغه چې له بازاره راغی نوسره شير چايي ټوټه يې ورته راوړه او وريې کړه د ټوټې خاوند ورته وويل چې ما خوآبي ټوټه غوښتې وه او تاسره بخنه ټوټه راوړه ظريف ورته په خنداشو چې دسره رود او به خو همدغه شان رنګ لري.
څوک چې عمومي نظرنه لري او يوازې د خپل فکر په غولي کښې خاپوړې کوي يعنې خپل افکار يې له عام محيط سره نه وي تطبيق کړي چې د خپل کاله داوبورنګ ابي رنګ ګڼي او نور ځايو نه په نظرکښې نه نيسي، نو هرڅوک که غواړي چې حقيقت ته ورسيږي او افکار يې په هر ځا ی کښې صحيح وګڼل شي هغه بايد خپلوافکارو ته وسعت ورکړي، دې خبرې ته بايد اديبان او ليکونکي زيات ملتفت شي او ډيره توجه ورته وکړي ځکه چې دوئ له خپل محيط سره زيات فکري ارتباط لري اوتل خپل نظريات خلکوته وړاندې کوي نو که ددوئ افکارله محيط سره موافق نه وي او څوک ورته خپل احتياج نه حس کوي هيڅوک يې نه قبلوي او شنډپاتې کيږي. نو دوئ هم بايد لکه نورکسبګرد خلکو د ذوق اوډو ل رعايت وکړي يعنې ښه شيان په ښه لباس کښې خلکو ته وړاندې کړي او دمحيط احتياجات په نظرکښې ونيسي. څه چې ليکي بايد پخواله ليکلو څخه سترګې ښې وغړوي او په خلاصوسترګو څه وليکي نو دده افکار هرو مرو عمومي رواج پيداکوي او خلک يې ښه قبلوي.(۱)

شاعرانه خيال

چپه چپې او قراره قراري وه، سپوږمۍ د ځمکې په مخ رڼا غورزولی، هيڅ طرف زوږ او زوږ نه و.
يو ژور لښتې په شنه ګياه پټ او پيچلی له اوبونه ډک اوغلی روان و.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۹ کال، ۴ ګڼه، ۱۰-۱۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرچا چې داوضعيت ليده ګمان يې کاوه چې دا او به بې شعوره نه دي، په عزم او اراده کوم طرف ته ځي، ما هم داخبره حس کړه او ورپسې روان شوم. څه ساعت وروسته ګورم چې په شنه باغ کښې قدم وهم باغ کښې هر راز بوټي ولاړ دي، دا او به چې ډيره موده پخوا هم دې باغ ته راغلې وې ددې باغ په شنو پاڼو، خوږو ميوو، ښايسته ګلانوکښې يې حلول کړی، داشين بڼ، تازه چمن يې دانسانانو، مرغانو، حيواناتو لپاره ساز کړی و. دا اوبه لکه دتاک په رګوکښې ننوتې وې ډير خلک يې په خپل خوند مست کړی او د ډېرو نشه يې د بنګو په پاڼو زياته کړې وه، په يوه بوټي کښې ځان لکه عسل خوږ کړی او په بل کې يې د سرکې ترييووالی پيداکړی و، په ګني کښې يو راز اوپه مرچ کښې يې بل راز مزه اينبې وه، دا او به برسيره پردې چې ددې ميوو او ګلانو دوجودسبب ګرزيدلې وې په تعمير او ودانی کښې يې هم برخه اخيستې، ددې باغ ديوا ل اوګرد چاپيرسرايونه يې سرته رسولي و.

دې او بو يوازې د ځمکې په مخ تردد نه و کړی.

لکه چې يې د همدرې حرارت په زړه کښې پيداشوی، د اقيانوس له دريابه جګې شوې او په وچو جزيرو باندې يې درحمت ځاځکې شيندې اولکه دګل له پاڼو هوا ته هسکې شوې دي ، کله يې په لويو دريابو کښې دانسانانو بيړۍ او درانه جازونه په سر ګرزولې او د ځاروي وظيفه يې اجر ا کړې ده، دا اوبه که څه هم دونو تر جګو جګو څوکو رسيدلې دي خو خلک د ځمکې په سرګرزيدلی شي څه شی نه ډوبوي. نه دغه اوبه چې کله په يخ کښې ځای نيسي او د تورې آب په ځای اوکله دګل په پاڼو (ښايسته جامه) کښې ننوزې د حسن او جما ل مظا هره کوي او ځنې وخت دصدف په صاف زړه کښې ځا ن تربيه کوي او د جوهرې په دکان کښې دتجارت بازار تودوي و دې شي چې شاعر انه خيا ل هم دغسې يو شی دی.(١)

تياره او رڼا

نه پو هيږم خوب دی که بيداری، خيا ل دی که حقيقت، دنيا په تياره اوترګمۍ کښې واقع ده، له شرقه ترغربه تور ټيکری غوړيدلی هر څومره چې يوه خوابله خوا ګورم هيڅ نه ګورم.

هرلورته تورتم او تپه تياره ده، زه ګمان کوم په داسې کره کښې يم چې دانسان هوس په کښې هيڅ نه دې کړلي او نه د تمدن لاس په کښې څه نقش او نکار کړی او دايوه طبيعي اوساده منطقه ده چې دفکر اوکار اثرپه کښې نشته، ټو ل مخلوق ويده او دنيا په هماغه پخواني حا ل پاتې ده، هيڅ تغير په کښې نه دی پيښ شوی ځکه چې زه څه نه وينم، زما په نظرکښې دنيا په خوب ويده او خپه چپه ښکاري.

زه ګمان کړم چې دنيا د خوب زانګو ده او خلک په کښې غلي پراته اويوپه بل اړه اوغرض نه لري، زه تصور کړم چې دنيا يوسپيره ډاګ او و چه بيديا ده هيڅ په کښې نشته د هرچالاس تش او خالي دی. خبرنه يم چې څه شته خو زه د جهل په تياره کښې پټې سترګې پروت يم څه نه وينم او دا هغه دنيا ده چې دبشريت معموره ګرزيدلې او بله شوې، زه په همدې تياره او بې خبرۍ کښې، چې يو ناڅاپه سپينه رڼا پيداشوه او د دنيا بازار راته ښکاره شه.

نه پوهيږم دا رڼا له څه شي پيداشوه د حقيقت معشوقې مخ ښکاره کړه اوکه دعلم لمرپخوا د وخته دصبح صادق قاصد راوليږه او که د بشر دحکمت برق او برينښا وه. خير هرڅه چې و خونوې دنيايې له هرشي ډکه پکه راوښوده ، چې هر څوک يې محتاج اوهرڅوک له ما نه بې نياز ؤ. هر چا هر څه درلوده او هر شي نوی رنګ پيدا کړی ؤ. ميخانيکي اسبابو په کايناتو کښې عجيب او غريب تحو ل څرګند کړی، اود هنر کيميا وسپنې ته پښې او وزرونه ورکړي، په دنياکښې بله دنيا جوړه شوې، د دماغ زړه خونه نوې شوې، نوی فکر نوی خيا ل پيداشوی، زه علاوه په دې چې په مادياتو کښې برخه نه لرم، يوسراو دوه غوږه يم په معنوی هستۍ کښې هم لکه الف هيڅ نه لرم زه داسې ښکارم لکه چې له کومې بلې کرې ځمکې ته نوی راغلی يم.

هو! زه دبېخبرۍ او بيکارۍ له دنيا دعلم اوعمل دنيا ته نوی راغلی يم.

(١) کابل مجله ، ١٣١٨ ، ٢ ګڼه ٥٨ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه له خوبه نوی راپا څیدلی یم. پس له دې به لکه وروکې هلک دیوه شي او بل شي نوم زده کوم او هرشي ته به د تعجب په سترګه ګورم.(۱)

بله دنیا

نیمه شپه ده هیڅوک له ځایه حرکت نه کړي، مګرزه لکه سرسام بې ارادې روان یم، په مخ کښې مې غرونه اوسیندونه راځي خو زما مانع کیدای نشي، په لوړو اوژورو لکه نسیم یا بریښنا څرخنده تیریږم هیڅ شی مې په مخ کښې حایل کیږي نه.

یوه شیبه وروسته نه یم خبر چې ما د څومره مودې لارېه څو دقیقو کښې قطع کړې، خوله دغې دنیا چې زه ورسره اشناوم وتلی او یوې نوې دنیا ته دتعجب په سترګوګورم. زما او دد ې خلکو ترمنځ دومره بعد او فاصله ده لکه چې داولې ورځې انسان یې ددې وخت له انسان سره لري دلته هرڅه نوي اوهغې دنیا سره چې زه ترې راغلی یم هیڅ مشابهت نه لري حسن او جما ل ټو ل همدلته جمع شوي، عیش او عشرت د همدې خلکو په برخه رسیدلی دی، ددې ځای وګړي چې لکه د یوه چمن ګلان یوشان تراو تازه ښکاري ماته هغه تفاوت اوتیت وپاس چې ما دانسانانو په ډله کښې لیدلی رایادوي او هغه کسان چې د فقراو ضعف نمایندګان و، راته وې دلته که هر څومره میخانې او دساعت تیرۍ وسیلې ډیرې دې مګر خلک یې دومره نه دي بیخوده کړي چې له اینده حیات نه غافل او په دې شي قانع شي ګویا دې ځای ته لا دقناعت لغت نه دی رسیدلی او حرص بد نه دی معرفي شوي، هرطرف ته کارخانې اوفابریکې جاري دي نوي نوي کشفیات او اختراعات کیږي خوافسوس چې زه ددې ځای دشیانو نوم نه پیژنم او تعبیر ترې نشم کولی مګر دومره پو هیږم چې دټولې دنیا دتسخیر لپاره کفایت کړي. ددې ځای په کتاب کښې ډیر شیان چې ماته بدمعرفي شوي و نه ښود ل شوي او داخلاقو په غېتوغېتو عنوانو کښې لوی تغیر او تبدیل پیداشوی دی. دلته په عوض د تواضع او امیدوارۍ دعزةالنفس درس ورکو ل کیږي او دصداقت په ځای سیاست ستایل کیږي. زه په دې ښایسته دنیا کښې ښکته اوپورته ګرزم، دبشریت دامراضو دوا لکه همدردي اونور...لټوم خو بې له ذهر دارو غازو او جهانسوزه اور بل څه نه وینم او وروسته له ډیرو پوښتنو راته ویل کیږي چې ته دشرق موزیم خانوته مراجعت وکړه دا د شلو قرنو پخوا ارمغان د هغه ځای په زړو اوشکیدلو پاڼو کښې پیداکیږي.(۲)

دبشریت قافله اومنزل مقصود

نن چې دبشریت قافله او د انسانیت کاروان، د مدنیت او عرفان په بازار کښې قدم وهي، او د حکمت په رڼا د مهجولاتو په تورتم کښې او به د حیات لټوي، له اوسپنې دهوامرغان او له فولادونه د دریاب کبان جوړوي، له اوبو نه بریښنا (برق) او له هوانه وینا اخلي. نن چې له شرقه ترغربه دانسان ږغ هرغوږ ته بې کاغذ اولفافې او بې ټکسه دپوستې رسي.

نن چې هرسړی ددنیا له په حا ل احوال او دلرې لرې خلکو په کار بار خبرد ی، د یوه او بل په حق کښې پیشګویي کوي، نن چې د بشرله سترګو پردې لرې شوي،لرې او نږدې ورې ورې ذرې وینې او له ډیره عقله وېښته څوي دا ټو ل د نن او پرون ورځې دزیار او زحمت نتیجه او دیوه قرن محصول نه دي،دا معنوي سرمایه دبشر داولې ورځې پانګه ده چې ورورو زیاته شوه اوپه مرور دزمان له یوې دانې درمندونه او له یوه زړي باغونه جوړ شوي، د بنیا د م فکر لکه طفل ډیره موده د حیات په غولي خاپوړې کوي او د حرکت او عمل په میدان او دتجربو په ګدۍ ډیر کرته پا څیدلی اوسرپه څیرۍ لګیدلی ،پس له ډیرو پرزیدو یې یو یادوه قدمه دترقۍ لورته اخیستي داطفل په بیابان ددنیا کښې چې هیڅ لور لار او رڼا نه وه او هر طرف له مارکنډیو او اغزیو ډک و، لوڅې پښې یوه خوا اوبله خوا لکه سودایي اوتندې یې تیرې کړې، په کنډو اوکپرو د خطر کښې ولیدلی لکه یوسف (ع) عمر یې په څا او زندان کښې تیر شوی دزمانې له مصایبونه یې دسرپه کاسه کښې او به څښلې.

---

(۱)کابل مجله، ۱۳۱۷ کال، ۴ ګڼه ۶۳-۶۴ مخونه

(۲) کابل مجله، ۱۳۱۸ کال،۵ ګڼه، ۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله دتصادف په ګام او کله د تدبیر په قدم وړاندې تللی
ډېرې ککړې په دې ارمان کښې خاورې شوې چې یوه غوزه دېنښې تجزیه کړې بیاله یوې هسې تیل وباسې او له بلې پلته تاوه کې، خپله تیاره کوټه په دې رڼا او خپله توره خونه پدې روښانه کې.
لنډه یې دا لکه څنګه چې بنیادم دا اوسني صورت او قدو قامت پس له ډېرو تحولاتو موندلی، او ل ځل له غذایي موادو مائیت ته راغلی (منی) شوی، او پس له هغه دوینې پرچې (علقه) ګرزیدلی او بیا یې دغوښې شکل پیداکړې او په تدریج سره هډوکی جوړ او په غوښه کښې پټ شه، وروسته تردې یې زړه، سترګې، غوږونه او بې حسابه اجزا دبدن او پرزې یې دوجود چې څانته یو علم (تشریح) په کښې تدوین شوی دی په کار خانه دقدرت کښې جوړشوی او یو مکمل وجود چې خدای (ج) په اشرف المخوقات سره ستایلی د خدای په قدرت دنیا ته راغلی. همدارنګه یې فکر هم دتحول پایه په پایه ختلی اودې اوسني مقام ته رسیدلی دی. بنیادم ډېره موده په صحر ادتنهایۍ او نادانۍ کښې په ډار او ترس ګرزیدلی او لکه ښاپیرک په سمڅو اوغروکښې پټ شوی، هرساعت له مختلفو اوازو د حیواناتو او غره هار د تالندې ویریدلی اوله ډاره یې یوه او بل شي ته سجدې کړې. پس له ډېره وخته دملګر تیا او تعاون په فایده پوه او دغلو له ډاره کلي کورشو ه، له همدې وخته دقومیت نوعیت قرابت نیلي په څمکه کښې چلیدلي، د محبت شفقت ، جمعیت سلسلې اوږدې شوې، ا و د بنیادمو قافلې اوکاروانو نه دترقۍ په لامخ وړاندې دمنز ل مقصود د طرف تللي او هرې طایفې څانته یوه پنا ګاه لټولې، او ځان یې څه شي او ډېر ترسیه کړی.
چا د غربیت په خونه کښې اړولي او چا دقومیت په مرغانچه کښې ځان ځای کړی. مسلمانان په فراخ باغ د دین او دیانت کښې پراته او دیوه باغوان لاس لاندې تربیه کیږي، په دې باغ کښې هرقسم بوټې او هر راز ګلان اوونې چې هریو بیله مزه بیله میوه علیحده رنګ او ګوښې فایده لرې موجود دي، تر انګورو پورې د هرځای میوه پیداکیږي، او د هر چا خوله پرې خوږیږي.
دا باغ خصوصي نه دی، د هرچا زړه چې ورته وشي په یوه کلمه کلپ ورته خلاصیږي او ور ورته بیرته کیږي. (۱)

دمحبت لیوال

راشه چې زه خپل زړګي ته مراجعت وکړم چې په دغه حساسه نړۍ کښې د مینې او محبت څه یادګارونه پاتې دي او که نه! دغه زړګی چې دمحبت په هر راز لوموکښې نښتی او دعشق په پنجرو کښې یې ډېر ریاضتونه ایستلي دې ګونډې دعشق او مینې تیر حالونه لکه د سینما فلمونه یو یو راته ښکاره کړي او دا راته ووایي چې عشق او محبت په انسان باندې څه کوي ترڅو چې ددنیا په مخ د حسن او جما ل مظاهر لید ل کیږي او دانسان په سترګو کښې د لیدلو او کتلو احساس وي، هرومرو به دانسان په زړه کښې یوډو ل مینه او د یوشي محبت وي مګر محبتونه ټو ل یو راز نه دي اونه یې اغیزه دانسان په زړه کښې په یو ډو ل وي بعضې محبتونه دي چې ډېر ژر دانسان له زړه محوه کیږي او هیڅ اثریې نه پاتې کیږي.
هو! انسان کله کله خپل زړه په لمر او سپوږمۍ او داسمان په ستورو هم بایلي مګر کوم وخت چې هغه ورته لویدونکی او پریوتونکی ښکاره شي نو ډېر ژر ورڅنې بیزاره شي او په یوه داسې ذات پسې ګرځي چې هغه هیڅکله نه محوه کیږي او تل ترتله وي.
دا راز محبت د انسان جسم او روح دواړه داسې رڼا کوي، چې بیا لمر اوسپوږمۍ هم ورته له شرمه کتلی نشي مګر دامحبت په هر زړه کښې نه پیداکیږي او نه د هر چالاس وررسیږي داپاک محبت دی اوپه داسې زړه کښې ځای نیسي چې هلته بل هیڅ محبت لاره نه لري.
هرکله چې محبتونه راز راز اوډو ل ډول دي او په هیڅ وخت کښې دانسان زړه چې دمحبت نړۍ ورته وواېو له مینې تش او خالي

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۷ کال، ۱ګڼه ۴۵ . ۴۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي نو زه به اوس خپل زړګي ته رجوع وکړم او هغه ټول محبتونه به يو يو راپه زړه کړم چې په دغه نړۍ کښې پيداشوي او بيا ورک شوي دي.

ښه مې په ياددي کله چې زه په کوڅوکښې له ووروسره ګرزيدم او کورکښې به مې څه کول زما په زړه کښې بې له محبته بل هيڅ شي نه و، زه په همدغه وخت کښې محبت د خپل مورله غيږې او د کاله له خلکو بيل کړی او له پرديو هلکانو سره يې ملګری کړی وم.

زه به هغه وخت د خپلې مورله څنګه پاڅيدم اوپه منډه به باندې تلم، که هغې به ماته هر څومره نارې وهلې مابه سترګې نه وراړولې ځکه چې خپلو ملګرو ته به ورتلم او هغوئ به مې لټول.

زه به د هغوئ خوږې مرکې ته داسې په شوق، ورتلم لکه يومين چې په نيمه شپه کښې د خپلې معشوقې حضور ته په څه طمع ځي او بل هيڅاته يې پام نه وي مګر کوم اميدونه چې يومين خپلې معشوقې دوصا ل په وخت کښې لري زما په زړه کښې به هغه شان يوه ارزو هم نه وه او نه به مې د دغسې شيانو تصور کولی شو. زما محبت په دغه وخت کښې په هيڅ راز مادي او معنوي اغراضو بنا نه و، په دغه حين کښې ما هر راز مرسته اوښيګڼه دمحبت لپاره کوله مګرد هيڅ شي لپاره به مې له چاسره محبت نه کاوه. زما محبت په دغه وخت کښې يو پاک او مجرد محبت و چې په هيڅ ډول اغراضو نه و ککړشوي، مګرڅه موده وروسته چې ما دخپلو همدغو ملګرو په ښکلو مخونو او معنی داروسترګو کښې بعضې کيفيتونه وليدی شوه، نوزه له يوبل شان محبت سره اشناشوم او زما په زړه کښې دهغوئ په نسبت يوبل راز مينه پيداشوه پدغه وخت کښې زما زړګی لکه يوه وړه کښتۍ دمحبت په درياب کې ولويده چې د مينې او عشق موجونو او چپو ورباندې لوبې کولې.

لدې محبت سره زښت ډير اظطراب او ناقراري ملګرې وه چې هميشه به زه له مشکلاتو سره مخامخ کيدم مګردغه ټول مشکلات، مينې او محبت زما په نظرکښې دومره اسانه کړي وو چې مابه ورځنې خونداخستلو.

په دې وخت کښې زما په زړګي کښې مينې او محبت داسې تنده پيداکړې وه چې ددغه درياب ټو ل اوبه يې وچې کړې او په وچ ډګرپاتې شو.

څنګه چې دغه اضطراب او ناقراري ورکه شوه او زما زړګی لکه مړی ياويده لږ څه له سرګردانۍ خلاص شو، نه پوهيږم چې بياله کومې خواد محبت نسيم راوالوت او زما په زړه کښې يې لکه دپسرلي هوابيا د مينې احساس ژوندی کړ، په دې وخت کښې زه د خپل مفاد لپاره هر طرف ليوا ل او سرګردان ګرزيدم چې يوه شيبه به هم قرارنه کيناستم، زما زړګی په دې حا ل کښې هم دمحبت له پنجو خلاص نه و، مګر دومره شوی و، چې زما په نظرکښې يې له هر شي ځينې مفاد ښايسته کړي و، چې ما خپل زړه کلک وريورې تړلی او هر طرف ته به په همدغه نيت ګرزيدم.

زما زړګی پدې وخت کښې هم هيڅکله نه دی قانع شوی او لکه دملنګانو کچکول هرڅومره چې به پخپلو خواهشاتو ډکيده سمدلاسه به بيرته تشيده او نورڅه به يې غوښته. پدې محبت کښې ما هر راز ذلت او تحقير قبلولو او دخپل مفاد لپاره به تل دنوموړو او غټو خلکو په وره کښې ولاړوم چې دوئ به راته له هر چا ځنې ښه ښکاره کيدل او له همدوی سره به مې مينه لرله.

مګر دامينه اساسي اواصلي نه وه ترڅو چې ما خپل مفاد ددوئ په کورکښې ليده، له دوئ سره به مې مينه درلوده اوددوئ احترام به مې کاوه اوکله به مې چې دغه طمع ددوئ له وره پرې شوه نوبيا به مې پيژندل هم نه.

کوم وخت چې داحرص يا دامحبت زما په زړه کښې سوړشو او زه ورځنې خلاص شوم ددې دنيا هر څه راته فاني اوتيريدونکې ښکاره شوه نو خپله مينه مې ورځنې وشکوله. ددنيا هر څه مې نوروته پريښودل او ما له يوبل عالم سره لاره پيداکړه، هغه پخوانی محبت مې له زړه ومينځل شو، او يوبل ډول محبت پکې ځای ونيولو.

پدې محبت کښې هيڅ قسم اضطراب نه شته بلکې زياته ډاډينه اوقراري پکې ليدله کيږي، دامحبت هيڅکله نه محوه کيږي چې له فاني اومحوه کيدونکو شيانو سره تعلق اورابطه نلري.

اوس که زه پدی عالم کښې هم له چاسره محبت او مينه لرم هغه به له داسې شيانو لپاره وي چې هيڅکله نه ورکيږي.

هو! زه خواوس لکه بلبل او بورا داسې نه يم چې په ظاهري ښکليتوب وغوليږم او ددې جهان په هغو ګلانو پورې زړه وتړم چې ډيرژرفناکيږي او دمني باد يې هرې خواته وړي.

زه د داسې څه لپاره له چاسره د لږې مودې لپاره مينه نه پيدا کوم، زه اوس په دنيا کې له داسو خلکو سره مينه او محبت لرم چې هغوئ يوه داسې پټه او معنوي پانګه لري، چې په هيڅ شا ن نه ضايع کيږي او دزمانې سيلاب يې نه شي وړلی. داپانګه دانسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه معنوي او اخلاقي موجوديت دی چې په هيڅ وخت کښې خپل حسن او قيمت نه بايلي مګر هر څوک يې نلري او نه د هرچا په برخه کيږي.

دا د انسان هغه ثروت دی چې په دنيا کښې ورباندې ښه نوم او عام محبوبيت ګټي اوپه اخرت کښې ورباندې د خدای (ج) رضا لاس ته راولي.

نوکه څوک غواړي چې په دنيا کښې دزړونو مملکت لاندې کړي او دغه رازجهانګيري يې په نصيب شي هغه بايد په همدغه شي دخلکو زړونه خپل کړي او خپل مينه پکې ځای کاندي.

په دنيا کښې بل هيڅ شی نشته چې دانسان په زړه کښې لکه ښه اخلاق با دوامه اوعميق تاثير وکړی شي، همدغه شی دی چې انسان ته دنورو د تسخيرلپاره ورکړشوی، او دی ورباندې له نورو امتيازپيداکوي(۱)

پوهه او معرفت

کله چې د تورو شپو په تورتم کښې راته سل راز شيشکې او پيريان ښکاريدل او زه به ورځنې په خوب کښې هم ويريدم نن هغه شيان يو نه وينم. نه پوهيږم چې څه وخت زما نظربل رازؤ، اوکه دغو پټو مخلوقاتو راسره اشنايي درلوده، ما پخپلو سترګود ښاپيريانو رانجه پورې کړي وو، که مې دکوم پيراو فقير خولې په سرکړې وه، هرڅه چې و، او هرګمان چې ته کوې خو زه چې کله ماخستن يوازې له کوره ووتم او کاڼي، بوټي به راته دپيريانو لښکر جوړشو او هرشي به زما په نظرکښې بل راز جلوه کوله.

يوه شپه چې يوازې له کاله ووتم او له کلي بهر شوم نا څاپه راته يوه توره بلا راښکاره شوه او زما په زړه کښې يې عجيب او غريب حرکت پيداکړ، هرې خواته چې مې سترګې اړولې د خوف او ويرې نا اشنا شجه مې په مخکې ولاړه وه، دپلرو اونيکونو هديره راته د بلاګانو مينه او دپيريانو کور ښکاره کيده. له هرې شناختې راته سل پيريه جوړ شوه او زه يې په سل راز موهومو عذابونو سره ويرولم، دوطن کاڼي او بوټي راته روې، او شيشکې شوې چې زما زړه يې له ګوګله ايسته او هرډول ويروونکې خيالات اوتصورات يې راته پيداکول، هيڅ نه پوهيدم چې له ماسره به څه کيږي او څه به راته پيښيږي مګر خومره چې توره بلاراته نژدې کيده هغومره زه به دمرګ او فنا لورته وراندې کيدم او يقين مې درلود چې په هيڅ راز ورڅخه نشم خلاصيدلی ځکه چې دا هماغه بلاوه چې دکلي ټول هلکان ورځنې ويريدل او هره شپه يې د لوبو په ميدانوکښې ددوهی په غاړه ياد تناره په سرکيسې اوخبرې کيدلې.

همدغه شيبه زما دژوندون روستی ساعت او اخره برخه وه چې بايدله خپلو ټولو ارزوګانو سره دواع وکړم او ځان دمرګ بيرحمه پنجوته وسپارم.

ډيرافسوسونه مې وکړه چې پدې وخت کښې ولې له خپل کوره راووتلم او ددغې بدبختی استقبا ل مې کاوه، مګرپه افسوس او حسرت نو څه کيږي، څه شی چې سرې ته تقدير پيښوي هغه پيښيږي او داروستی عقل له هيچا سره رومبې نه وي، ډيرځله سړی په ځينو ارادو پسې له کوره بهر شي مګر نه پوهيږي چې په لاره کښې ورته څه پيښيږي او څه کيږي. که چيرې انسان دغه رازپيښې پخواله پيښيدو ليدلی هيڅکله به يې دخپلو ټولو ارادو تعقيب نه کاوه اولکه يوشل به ځای په ځای ناست و هيڅکله به له کنډو کپرو او ګړنګو څخه نه لويده ځکه چې تل دسکون په يوه داسې ګړنګ کښې پروت و چې راپورته کيدی نشو.

ددغې شپې او دغه حا ل تصوير زه داسې اوس ښه نشم کولی اونه يې تاسې هغسې احساس کولی شئ. زما افکار په دغه وخت کښې ټول دخوف يوې تورې نقطې ته متوجه و او بې له خوفه مې نورهيڅ نه ليدل، هيڅوک نه و چې زه يې له دغې بلا خلاص کړی وای، ياورته دا اميدشوی وای. پخپل وطن کښې له خپل کور او کلي څخه څوقدمه هغه خوا زه بې وزلی، بې اسرې او

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۹، ۱۱ ګڼه ۳_ ۴ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيکسه وم هيڅاته مې څه هيله نه درلوده له خپلو او خپلوانو، ملګرو او اشنايانو مور اوپلار څخه اميد قطع شو او په تمامه معنى راته ځان يوازې اوبې مرستې ښکاره شو.

نه پوهيږم چې کله به په تاسې باندې دغسې حا ل راغلى وي چې اوس ددې کلماتو په معنى پوه شئ او زما په تيرشوى حا ل لږ څه رحم وکړئ که يه ؟ که تاسې له دغسې زمان او مکان سره اشنا نه ياست اودغه راز مونه دى ليدلې. زما خبرې به خدايږو چې څه و بولئ د افادې قوه هم دلته ډيره ضعيفه ده، دهغه حا ل دتصوير او تقرير لپاره لاتراوسه کلمات نه دي وضع شوي او که وضع شوي هم زه يې داستعما ل په چل نه پوهيږم، ددغسې فجيع حا ل تصوير راته ډيرګران ښکاري، زه هيڅکله ديته نه يم حاضر چې دخيا ل په عالم کښې بيرته هغه حا ل ته رجوع وکړم او بياتاسې ته ددې کيسې جزيات او واړه ټکي پوره بيان کړم، که چيرې دنيا تکرار هم قبول کړي او زه بيرته کوچنى شم، هماغه شپه بياراشي او زه په هماغه تورو شپو تورو پردوکښې داحا ل بيا ووينم يقين دى چې په هغه حا ل کښې هيڅ نشم ليکلى او تاسئ نشم پوهولى که داهم وشي او داټول غير ممکن شيان امکان پيداکړي بياهم يقين نلرم چې د اروېدونکو زړه به زما په حا ل وسوزي او څه چې په ماتير شوي وي دوئ به يې په اوريدلو هغسې متاثر شي، دليدو او اوريدو دومره فرق دى لکه دړانده او بينا نو بيا ويلى شم چې دهربد بخت حا ل ستاسې په نزدله يوې کيسې اوافسانې نه زيات اهميت نلري، هميشه اوپه هرځاى کښې دبدې ورځې دخاوندانو حا ل دنورولپاره قا ل شي. په هرځاى کښې ځمکه هماغه سوزي چې اور پرې بليږي په هر هيوادکښې پردى غم نيم اختروي، هيڅکله داسې نه دي شوي چې دسترګوکارله غوږو واخيستل شي يادېوې سترګې په ړوندوالي دبلې سترګې بينا لړه شي. داټول هغه ممتنعات دي چې فرض يې هم ممتنع دى نوزه هيڅکله له تاسې دانه غواړم چې تاسې دې زما دحا ل داسې احساس وکړئ لکه چې ماکړيدى. زه همدومره غواړم چې زما په حق کښې يو مشکل حا ل قبول کړئ او دويرې سخت عذاب وګڼئ زه په دغه وخت کښې نورله خپله حاله خبرنه شوم اوونه پوهيدم چې ځمکه مې له پښونه کومې خواته ولاړه او زما دوينو په جريان کښې څه تغيرراغى، خو هر څه رانه هيرشوه او نورمې دخوف احساس هم ونکړاى شو. تاسې فرض کړئ چې زه هم لکه يو بې حس او بې شعوره کاڼى په دغه بيديا کښې پريوتم چې عقل اوشعور، احساس اوخيا ل هرڅه را نه ولاړل او بيخي يوازې پاتې شوم. دا حا ل که څه هم يو موقتي مرګ و چې څوک به يې نه خوښوي او جمادي حالت به يې بولي خوزه يې له دغسې مهيب او ويرونکي ژوندون خلاص کړم او دټولو غمونو په مخ کښې حايل شو.

څه شيبه وروسته چې دا حا ل هم لکه دانسان نوربنه اوبد حالونه له سترګو پناه شو اوما خپلې سترګې وغړولې بې له دينه چې وروړمې ترڅنګ ناست و او زما تلې او لاسونه يې مښل بل هيڅوک او هيڅ شى نه و. کومه توره بلاچې زه يې يوه شيبه مخکې ويرولم او ژوندون يې راته يولوى غم اوسخت عذاب ګرزولى و هغه مې سکنى ورور او دخپل کاله سړى و.

وګورئ!! کله کله سړي ته خپل خواخوږي اوخپلوان بلاکيږي او په بله بڼه يې ويني يعنې لکه يوسف خپل ورور ورته ليوه شي او په بلاګانو يې خوري.

دغه راز تياره اوتورتم چې په هرځاى کښې وي هلته سړي ته دغسې حالونه پيښږي چې له خپلو ورونو څخه هم ويريږي اوهغه څوک چې دده مټ اوبازووي دخپل بدګمان په اثرکښې ورته لکه بلاداسې ايسي، ددغسې تيارې نسبت که څه هم په ظاهره تورو شپوته کيږي مګر په حقيقت کښې له ناپوهۍ او نه پيژندلو څخه پيداکيږي، په کوم ځاى کښې چې دجهل او ناداني تورې پردې دخلکو په سترګو غوړيدلي وي هلته سړي ته هرڅوک نااشناايسي او دخپل کور وکلي خلک ورته د راز راز بلاګانو په ډول معلوميږي ، هر چانه يې په زړه کښې ويره کيږي او په شپانه باندې دليوه ګمان کوي، بې له ويرې بل شى نه پيژنې او بېله بد ګمانۍ او دخوف له تخيل څخه نورڅه نلري. همدغه سبب دى چې ناپوهووګړوته (چې په کوم ځاى کښې وي) يو حاکم داسې ښکاري لکه په توره شپه کښې سړي ته خپل ورورله ليرې ځان وښيي او دى يې نه پيژني. يعنې هغه څوک چې بايد دوئ يې دخپلو حقوقو او خپل ځان حامي وګڼي په زړه کښې ورسره مينه او علاقه پيداکړي، ليرې ورځنې ګرزې او له ډاره ورته نږدې کيدى نشي، ځکه چې هغه ورته خپل ځان نه وي معرفي کړى او نه د پيژندلو په اثرکښې ورته بل شان ښکاري.

بې علمه خلکو ته معارف هم داسې په نظر ورځي لکه چې يو عالم جهل او ناپوهۍ ته ګوري مګرهغه کسان چې له علم او معرفت سره اشناشي او معارف وپيژني لکه تږي ورپسې وچې شونډې ګرځي او هرې خواته ورپسې هڅه کوي، په رښتيا چې اشنايي او پيژندنه د خلکو ميل او محبت ډيربنه جلبوي او هغه لوى خلک چې پدې راز پوه شوي دي ډيره ښه استفاده ورځنې کولى شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې به ډېر شيان او ډېرخلک ليدلی وي چې په اول کښې ورځنې ويريدلي او ښه درته نه ښکاره کيدل مګرورسته چې ورسره اشناشوي ياست او پيژندلي مودي اوس به درته محبوب اوښه ښکاره کيږي، يو وخت وچې انسان په دنيا کښې له هرڅه ويريده، داسمان له ستورو او لمر و سپوږمۍ ښخه يې هم ډار درلود، دتالندې له اوازه او له بريښنا ښخه به په ښمښو اوغارو کښې پټيده مګراوس ورته يوشاعرانه منظر ايسي او شعرونه پرې وايي ځکه چې پوهې او معرفت، علم او پيژندګلوي د ډار او ويرې طلسمونه مات کړه او انسان ته يې ډېرزيات جرائت ورکړ. دهمدې لامله اوس ښوک اور او اوبو ښخه نه ويرېږي او نه ستورو او ارباب الانواعو ته هغسې سجدې کوي.

هو! پوهه! او معرفت علم او پيژندنه يو قوت دی چې په دريابونو کښې يې نهنګان او په غرو کښې يې پړانګان او ليوان ورك کړه، داوهامو او خرافاتو دتورو کيږديو مراندې يې پريکړې، دديوانو او ښاپيريانو کيسې ورکې کړې، دشيشکو او روو ډاريې دخلکو له زړه نه و ايست او دمرګ ويره يې هم په زړونو کښې کمه کړه، دمصر دفرعونانو او ارباب الانواعو کيسه ختمه شوه او دجوګيانو خونې هم چوړې شوې. د اور هغه لمبې مړې شوې چې خلکو به يې بندګي کوله او دکوډګرو بيرغونه هم ړنګ اونسکورشوه.

کوم ملت چې غواړي خپل هيواد کښې هر راز مکروبونه ورک کړي او دغه ټولې بلاګانې ووژني، زړونه له دغه راز تصوراتو ښخه، او خيالات له موهو مو انديښنو ښخه وژغوري، جرات او شجاعت وروزي او انسان کښې يو روحي اومعنوي قوت وپالي دبدو ګمانونو او ويرونکو تخيلاتو ښه علاج وکړي او انسان ته هر ښه په رڼا کښې ښنګه چې وي هغسې وښيي هغه هرګوره دعلم او پوهې درڼا په خپرولو کښې کوښښ کوي او دغه راز تيارې پخپل وطن کښې ورکوي.

زما د ويرې کيسه که ښه هم زما دکوچنيتوب دشپو او ورځو د لوبې افسانې يا ډار مې يوه وړه برخه او کوچنې صحنه ده مګر د اجتماعي حيات مرموز او اسرار او رازونه پکې پراته دي چې دحا ل په ژبه يولوی تعليم او مهم درس بلل کيږي.

که سړی ددنيا واقعاتو او خپلو مختلفو حالاتوته په بې اعتنايي نه ګوري او له هغو روياو ښخه چې په ويښه يې ويني نتايج اخلي يقين دی چې ډيرښه ښه علمي اوعملي اساسونه لاس ته ورځي چې سړی يې په ډېرو نظري مطالعاتو کښې نشي پيداکولی همدغه قيمتي اساسونه دي چې دنن ورځې تازه او مهم علوم پرې بناشوي دي اوسړي ته په ژوندانه کښې نوې نوې لارې ښيي نو هيڅکله دغسې واقعاتو ته په عادې نظرمه ګورئ او بې نتيجې اخيستلو يې مه پريږدئ د ژوندانه راز پخپل ژوندون کښې ولټوي او دعلم دتجربو مخ هم د حيات په هنداره کښې وګورئ!!!

تاسې به ډېرځله ديوې عملي مسئلې په ډول اوريدلي وي چې انسان دمجهول شي دښمن دی او په کوم شي چې نه پوهيږي ياپې نه پيژني هغه ورته ښه نه ښکاره کيږي، ما هم له ډېرو خلکو يوه فلسفي کلمه (المر عدو لما جهل) اوريدلي ده مګر هغسې پرې نه يم پوهيدلی چې دژوندانه معلم او ښوونکي راته دا مبهه معنی وښودله او زما په زړه کښې يې لکه دکانې نقش ثبت او رسم کړه.

ښه شی چې يو عالم يا فيلسوف پرې پوهيږي هغه ما لکه يو صوفي په سترګو وليد او ښه چې دنورو لپاره حصولي علم بلل کيږي زما لپاره حضوري علم وګرزيده. هغه ښه چې ځينې خلک يې وايي اوپرې پوهيږي نه، زما لپاره يوه نه هيريدونکي خاطره شوه چې هيڅکله يې نه هيروم او که رښتيا ووايم هيڅکله يې نه شم هيرولی.

زما په ژوندانه کښې دغسې ډېر اسرار او رموز شته چې زه يې بې کلماتو او الفاظو په ځينو شيانو پوه کړې يم ما ته يې په توره شپه او داسې ځای کښې چې سترګه په سترګه نه ښکاريده ډېرښه راښودلي دي او زه يې ملاکړی يم.

هغه ښه چې خلک يې دکتاب په پاڼو کښې ويني ما دزړه په سيپاره کښې ولوستل، که ښوک غواړي چې دغه بې صوته تعليم حاصل کړي او لکه طوطي له نورونه تشې خبرې زده نکړې پخپل ګريوان کښې دې سرښکته کړي او د خپلو خاطراتو په دفتر کښې دې د ژوندانه په اسرارو ځان پوه کړي يعنې له نحوي ضمير ښخه دې نفسي ضميرته مخ راوګرزوي اوهر ښه دې له ځانه وغواړي دهمدغه ضمير حالات دې ځانته معلوم کړي او له همدغې کړکۍ ښخه دې پوهې اومعرفت ته لاره پيداکړي.(۱)

د زړه پوښتنې

په هغه تورتم کښې چې غل او کاروانی نه پيژندل کيږي دحيات اوبه ښه قيمت لري؟ هغه پوهه چې دشيطان له کوره وي، هغه

(۱).کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۱ګڼه، ۵_ ۸ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودس چې دمظلوم په وينو يا ديتيم په اوښکو کيږي، هغه کتاب چې دنا حقو دعوو لپاره پکې لارې لټول کيږي، هغه ملګرې چې سړی له ځان سره په کړو لاروبيايي......

څه يې وبولو؟

کوم ړوند چې د امسا په ځای تورو مارانو ته لاس اچوي، کوم کوڼ چې خبره نه اوري او ورته خاندي، هغه سپوږمۍ چې غلوته لاره ښيي اوپه مينو پسې مشالونه ګرزوي..........

څه په کار؟ هغه لوی سړی چې د وړو مرغانو په دام کښې نښلي يا دغڼوپه جا ل کښې بنديږي او دخوشامد ګرو دتشي وينا له اغيزې ځان نشي خلاصولی څوک دی؟

کو م زړه چې داحساس په اور کړيږي او دا سوی په پټه خوله زغمي، کوم فکر چې پخپل مخکې فولادي ديوالونه ويني، هغه تږي چې په اوبوکښې وژونکي ذهر ګوري...... دهغو په حا ل رحم نه دی په کار؟

هغه کسان چې سترګې لري او ژبه نه لري، په غوږو اوري او په زړه کښې نه پوهيږي، هغه څوک چې دخپل کورماران او لړمان نشي وژلي، هغه کورونه چې دزورور سيلاب په لاره کښې دي اياد رحم اوشفقت حق نلري؟؟ (۱)

د ژوندانه روح

ته خپل زړه کښې ښې سترګې وغړوه او خپلو اشنايانوته په غړولو سترګو وګوره! چې تا دوئ په کوم صفت غوره کړيدي؟؟ ټول دعلم او فضل خاوندان دي؟ ما ل او دولت يې ډير دي؟ دهيواد له مشرانو او غټانو څخه شميرل کيږي؟ له نورو نه پکې پوهه او هوښياري زياته ده؟ که کوم بل داسې صفت پکې شته چې په نوروکښې نشته او يوازې همدوئ يې لري؟

هريو د دنيا له لوړو او عالي مکتبونه راوتلي دي؟ هريو دلوړې څوکۍ اوسترمقام خاوند دی؟

له عيبونو اونقايصونه خلاص دي؟ او هيڅ نيمګړتيا نلري ؟؟ نه نه هيڅکله داسې نه ده او په هيڅ ډول زه دانشم منلی.

ته هم پوهيږي او ماته هم معلومه ده چې ستاپه اشنايانو او دوستانو کښې هم هغه عيبونه پيداکيږي چې په نورو کښې شته. ستا اشنايان هم له نورو انسانانو نه څه فوق العاده امتيازنلري او نه له اسمانه راښکته شوي دي مګر مينه او محبت يې درته ښکلې او ښاغلي ښيي. ستا په ملګرو او دوستانو کښې بې علمه اوبيسو اده خلک هم شته مګر نور بيسوادان ستا خصور ته لاره نلري.

ځينو پوهانو ته د اشنايۍ اوقدر په سترګو ګورې مګرځينې نور په نامه پيژنې اوبس ټول بډايان هم تاته يو راز نه ښکاره کيږي، له يوه سره مينه لرې او له بل نه نفرت کوې، دلوړو رتبو او منصبو خاوندان هم تا ته يو راز نه يسې، په هره طبقه کښې اشنا او نا اشنادرته ډير فرق لري، دلته خوار اوبډای کمالدار اوبې کماله هيڅ معنی نلري او نه ستا اشنايي له دې شيانو پيداشويده. مينه تل له مينې پيداکيږي او اشنايي له دې شيانو هغه خو ايوبل شی غواړي چې کله يې سړی په بې نامه او بې نشانه خلکو کښې پيداکوي او کله دعلم وکما ل، ما ل او دولت په خاوندانو کښې وليدل شي.

کله يو عادي او معمولي سړی د چا په نظرکښې ګران اوښاغلی شي اوکله ښوښو خلکوته سړی دنفرت په نظرګوري.

هرکله چې تا ته سره له هغو احتياجاتو چې ته يې لرې په يوازې علم او تش جاه و جلال څوک نشي ګرانيدلی او په تنها مال او کمال ستا اشنايي دچاپه نصيب کيږي، نوپه هغه بې نياز ملکوتې مقام کښې به داشيان څه قيمت ولري چې هلته دې شيانو ته هيڅ احتياج نشته او بې له اخلاص او مينې بل شی ځان نشي ښکاره کولی، څنګه چې ته هيڅ نا اشنا له اشنا سره نه برابر وې، او هيڅ شی بې له مينې او محبته نه خوښوې ګمان مه کوه چې ستا جما ل او کما ل به بې له مينې او محبته ځای ونيسي يابه چاته ګران شي. که دلوی خدای په حضور کښې هغه مقام غواړې چې دخدای ددوستانو په نصيب کيږي، که دشاهانو او مشرانو په دربار کښې قرب او منزلت لټوې که له يوه خوار او غريب نه درښتيانی ملګرتيا ارزو لرې پخپل زړه کښې مينه او محبت پيداکړه.

هرسړی په هروخت کښې دمينې او محبت وږی دی او لوی خدای هم دمومنانو شديد محبت ستايي. هغه راز ژوندون چې هر څوک يې ارمان کوي اونه يې شي پيداکولی.

هغه شی چې خلک يې سعادت او خوشحالي بولي، هغه خوند چې سړی يې په سرو او سپينو يا خوندورو خوراکو کښې نشي موندلی په يوه شي کښې پيداکيږي چې دځمکې، خلک ورته محبت وايي او په اسمانو کښې دژوندانه روح بلل کيږي. (۲)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۳ کال، ۲ ګڼه، ۲۳ مخ. (۲) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۲ ګڼه ، ۲۳ _ ۲۴ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشرانو عشق

څوک چې لوی شي او دمشرتوب لوړې درجې ته ورسيږي هغه بياپه دغسې ډيوو چې په يوه يوه کورکښې بليږي ځان نه سيزي او نه لکه کشران او واړه افراد په کوم سپين مخ يا ملالو سترګو زړه بايلي.

هو! دغه زړه دومره وړيانه وي چې په دغسې عادي شيان مبتلا اوپه فاني ګلونو پسې ليوا ل شي. هغه هيڅکله ددنيا په سرو او سپينو داسې نه مين کيږي چې لکه يو په ما ل مين سوداګر شپه او ورځ په دغه غم کښې ورک شي او بل هيڅ شي ته يې پام نه وي.

ما ل لا څه چې د خپل ځان، خپلې کورنۍ، خپلو لوڼو، زامنو په مينه او دوستۍ کښې هم دومره ځان ورکوي چې نورهيڅ نه پيژني او هرڅه هيرکړي، بلکې دغه ټول محبتونه چې واړه خلک يې لري په يوه محبت باندې قربانوي چې هغه دټولنې او ملک عشق بلل کيږي او پدې لاره کښې هر راز زيار او زحمت قبلوي او هيڅ راز موانع ته اهميت نه ورکوي. د همدغه عشق په اثر کې د ملتو مشران پخپل ملت باندې د هر راز اطاعت حق ثابتوي او دا وربانديې لازموي چې تر پيړيو پيړيو خپل ځان د دوئ مرحون او مديون وګڼي ځکه چې دغسې مشر د يوه ملت د پلار او بابا مثا ل لري چې دټولنې هرفرد دغه راز معنوي پلارولې پيژني او احساس يې کوي. يعنې لکه چې يو طفل پخپل طفلانه حالت او داسې وخت کې چې له معانيو او مفهوماتو سره ښه نه وي اشنا خپل پلار پيژني اوخپل ځا ن په غيږ کې وغورځوي، ټولنه هم که د لوړ تعليم خاونه وي او که نه وي دتهذيب او تمدن لوړې درجې ته رسيدلې وي اوکه نه، د خپلو خواږو او او زړه سوانه مشرانو د مينې او پيرزوينې احساس کوي او خپل ځان سره له ټول مادي او معنوي موجوديته ددوئ د عاطفې او شفقت په غيږ کې اچوي او خپل مقدرات ورسپاري ځکه چې عشق او محبت اړومړو دمعشوق او محبوب په زړه اغيزه کوي او د مينې په حقوقو يې پوهوي دلته بايد تاسې عشق او مينه دحسن او جما ل له عشق څخه بيل کړئ او هغه منظره له سترګو لرې کړئ چې دګل اوبلبل يا دمجنون او ليلى په مينه کښې يې ګورئ.

زموږ مقصد دلته هغه راز مينه ده چې دپلار او زوی، د خورو ملګرو، دمرشد او مريد، د استاذ اوشاګرد، دمشراو کشر په زړونو کښې وي چې بې له غمخوري او خير خواهۍ څخه نورمظاهر نلري. پدې عشق کښې ناز او نياز، هجر او وصال بې پروايې او تغافل نه ځايږي او نه پکې رقيب او ريبار شته، دامينه له هغې مينې څخه فيض او رڼا اخلي چې يو رښتيا نی بنده يې له خپل خدای سره لري او د يوه حقيقي صوفي په زړه کې ځای لري.

له دې مينې سره رحم و عاطفه، متانت او ثبات همدردي او شفقت ملګري وي اوله هر راز تهمتونو څخه يې لمن پاکه وي، دلته ليونتوب او ليوالتيا دصحر ا ګرزيده له خپلاو پرديو بيليده هيڅ نه وي او نه پکې دمعشوقه له لاسه شکايت ياله رقيبانو سره حسد ليدل کيږي.

له دې مينې سره انسان دمور په غيږ او دپلار په څنګ کښې اشنا کيږي مګر دښکلو مينه له ګل او بلبل څخه اخيستل کيږي چې بهار او خزان پکې لوی دخل لري او فريادونه، اغزي د غوټۍ دلتنګې هر هر څه پکې شته او دشکايت هنګامه ورځنې پيداکيږي پدې مينه کښې د روح اشنايې او توافق په کار دی مګرپه دغه مينه کښې دسترګوقبول او کتنه تاثير لري.

هلته پتنګان په بلو ډيوو ځانو نه سيزي مګر دلته مينان يو دبل په سر سيورۍ کيږي، د غمجنو زړونو دپاره پټۍ جوړوي او دتورو شپو خاوندانو ته ډيوې بلوي.

هو! سړی تريوه وخته بې له رنګونو اوښکلو څيرو څخه نورڅه نشي ليدلی او دهمدغې مينې جاذبه يې ځانته راکاږي ځينې کسان لابې له ماديتاتو اوما ل و دولت څخه بل شی نه پيژني او همدغه شی خپله فايده بولي، بعضې په ځينو نومونو پسې ليوا ل وي او د شهرت په بنګوپسې ګرد ګرزي، چې داټولې مرحلې طی شي او سترګې ښې پخې شي يعنې ددغه بشري کوچنيتوب دوره تمامه شي او انسان معنوي بلوغ ته ورسيږي ياپه بل عبارت دلويوالی اومشرتوب حق پيداکړي هغه ته بيا خپل کور وکلی، خپل ټبر او خپل هيواد تش الفاظ نه معلوميږي بلکې دغه کلي او پايدار مفهوم يې په نظرکښې يو بل راز جلوه کوي چې دخپلو غرو په څوکو، دصحرا په لمنو د وطن کاڼو او بوټو کښې يو ه داسې تجلی ويني چې هرڅوک يې نشي ليدلی اوهرچاته ځان نه ښيي يعنې څنګه چې يو ښاپيرک ځلانده دلمر نشي ليدلی، يو کوچنې د زلميتوب احساس نشي کولی، يو کارغه لکه يو بلبل دګل ښايست نه ويني، ددې ټيټو ډيوو پتنګان دستورو ډيوو ته نه رسيږي، بې درده زړونه ددردمنو له حاله نه خبريږي، يومورنۍ ړوند درنګو نو امتياز نشي کولی همدغه شان دغه ليلی هم دعادي خلکوله نظر ه پټه وي او هر څوک يې مخ نه ويني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه سبب دی چې دوطن مینه دملیت عشق دځینو کسانو لپاره یوه خوشې خبره معلومیږي او دا باور نشي کولی چې څوک دی دوطن په عشق او دملت په مینه کښې عاشقانه ښه پیداکړي او رښتیانی مین دې ورته وویل شي، دا د ډیر تعجب خبره ده چې یو سړی دیوې ښکلې پیغلې په عشق او مینه کښې فرهاد یا مجنون کیدی شي چې دخپل سرو ما ل، وقار او اعتبار خپلو او پردو څه اوڅه.... هیڅ پروا نه کوي او په دغه لاره کښې هرڅه قربانوي او یو کامل انسان دملت دوستۍ په اغیزه دې حدته نشي رسیدلی چې دیوې جامعې په مینه کښې د یوه مین او عاشق حیثیت پیداکړي!!!

په کوم هیواد کښې چې دغه راز پټنګان نه لیدل کیږي او دا حقیقت ورته دومره نااشناوي چې منلی یې هم نشي یقین دی چې هلته وګړي دعشق او مینې په ابتدایي منازلوکښې پاتې دي او انساني شعور یو طفلانه او ابتدایي وضعیت لري، ددغسې ټبر په حال ډیر افسوسنه په کار دي چې لوی سړی یې لکه کوچنیان بې له خپل شخصي او فردي کوره یا له خپلو ورونو او خویندو نور څوک نه پیژني او له خپلې کوڅې ماسوا د کلي نورې کوڅې ورته پردی ښکاریږي.

پدې عصر کښې دیوه ملت حقیقي او معنوي پانګه چې دهر راز پیشرفت او پرمخ تګ عامل بلل کیږي. همدغه دوطن عشق او دملت مینه ده چې داجتماعي شعور، دماغي انکشاف، لوړ تعلیم او عالي تربیې صحیح معیار باله شي، ددې مینې وړانګې اوپلوشې لومړی ځل دهیواد دمشرانو او لویانو په زړونو رڼا غورځوي او بیایې نورخلک عملاً له دوئ څخه زده کوي او عمومیت پیداکوي. مونږ باید دامینه پیداکړو او دغه عالي عشق له خپلو مشرانو څخه زده کړو، دا عشق هم پټ نه پاتې کیږي او لکه مښک خپل ځان پخپله ښیي، نو ځکه یې څوک په تشو دعوو نشي ګټلی ، بلکې عملي مظاهرې غواړي یعنې داعشق په یوازې اه و فریاد او مصنوعي وضعیتونو نه ثابتیږي، بلکې له خپل راحت له خپلو شخصي اغراضو او دضرورت په وخت کښې له سراو ماله تیریدل او سل رازه ایثار اوقرباني غواړي. راشئ! چې ددې عالي مینې رښتیانې مظاهرې وکړو او خپلو مشرانو ته داڅرګنده کړو چې مونږ ستاسې له پاکو زړونو څخه ددغې رڼا اقتباس کړیدی او دوطن اوملیت په صحیح مفهوم او حقیقي عشق پوهیدلي یو.

راشئ چې دخو دخواهۍ او تیټو مینو مراندې او تنا وونه پریکړو او دلمر وسپوږمۍ په خواکښې خپلې خیمې ودروو، راشئ چې اوس له دې کوچنیو ځالو والوزو اولوړ پروازونه وکړو، ترڅو یورې به لکه کوچنیان دخپل شخصي کورپه محدود غولي کښې خاړپوڅې کوو!

راشئ! یوملي او وطني شعور پیداکړو او دوطن غرور رغوکانو بوټوته دپښتو ملت لوی او واړه، خوار اوبډای یوه او نا یوه ته دعشق اومینې په نظر وګورو لکه چې یو پلار خپل زوی یو ورور او یوخوا خوری مشر خپلو کشرانو ته ګوري. که داشعور او دااحساس ژوندی شي بیابه تاسې ته خپل هیواد بل راز ښکاري او ارو مرو به یو له بله ځاریږئ خوارو غریب ړوند اوشل دزړو اوشلیدو جامو خاوندان به درته محبوب او دمینې وړ معلومیږي، هیڅا ته به څوک په نفرت نه ګوري، یو بډای به د خوارانو دلداري کوي، یو عالم به نا پوهانو ته ښه لاره ښیي، یوطبیب به دمریضانو په علاج پسې لکه یو مین لیوا ل ګرد ګرزي او یو پیاوړی غښتلی زلمی به دیوه ضعیف او ناتوان پیتی په اوږو اخلي. راشئ! چې همدغسې وکړو او ددغې مینې خوندو ګورو. کوم خوند چې دیوه حساس زړګي خاوند او یو زړه سواندی سړی دیو ه یتیم د اوښکو له پاکولو څخه اخلي، یا هغه خوشحالي چې یو دعو اطفو اوشفقت خاوند یې دبې وزلو او مظلومانو په مرسته او ملګر تیا کښې مومي هیڅکله یې پټنګان په ځان سیزلو، بلبلان دګلوپه عشق کښې نه مومي.

کوم کیف او لذت چې سړی یې په رحم او عاطفه، دزړه او ضمیر په پیروۍ کښې حاصلوي هغه څوک په نندارو او تماشو کښې نشي پیداکولی او نه یې د هوا و هوس خاوندان احساس کولی شي.(۱)

---

(۱). کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۳ ګڼه ، ۵_ ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر قوت

څوک وايي ما ل دی او څوک يې په صنعت او تخنيک کښې لټوي، ځينې وايي چې علم دی اوځينې يې په په ډېرو افرادود کې غواړي، مګرکله کله چې سړی له دې ټانکونو هغه خوا ددې ډېرو لښکرو ترشا له هوايي طيارو نه پورته نظرکوي يو دا راز قوتويني چې پدې ټولو قوتو زورور اوغښتلی دی. له دې قوت سره نه اور او نه مقاومت کولی شي او نه په توره اوعلم ورسره مقابله کيږي. داقوت هغه عقيده ده چې انسان هر راز ايثار او قربانۍ ته تياروي او له يوه ملت نه بل شی جوړوي، که داقوت له يوه ملت سره نه وي او نور هرڅه وي ته يقين وکړه چې هيڅ نه په کاريږي او هرڅه ئې پردي دي.

بې عقيدې انسان هيڅ نه دي کړي او هيڅ نشي کولی، نه به يې وروسته ترډې وکړي، څوک چې له خپل ژوندون او سر و مال نه سوا يوداسې شی نه پيژني چې دا ټول ورځنې ځارکړي هغه نه د لويو کارو هيله هيڅ وخت نه کيږي.

عقيده په انسان کښې يو فعا ل عقل، نه ويريدونکی عشق، فرهادي عزم او يو سيلابي حرکت پيداکوي چې هيڅوک او هيڅ شی يې مخه نشي نيولی.

دنړۍ په غولۍ کښې چې څه حق او نا حق جنګونه شويدي او کوم کام يا ملت پکې خپل ستر قوت او فوق العادد مقاومت ښودلی هغه ارو مرو په يوه عقيده بنادی چې من حيث عقيده ورته ستر قوت ويليشو. عقيده په اصل کښې دانسان او حيوان حدفاصل دی چې دخپل شعوري ماهيت او متين موجوديت په لحاظ دډيرې ستاينې حق لري مګر وروسته چې يو خارجي وجود او جزيي مفهوم پيداکوي نو په دوو نوعو بيليږي. چې حق اوباطل عقايد ورته وايي او په دواړو صورتونو کښې ورته قوت ويلی شو.

همدغه عقيده ده چې دچا لپاره ايمان او دچا لپاره مسلک شي. څوک يې خپل نصب العين بولي او دځينو لپاره عشق او غايه ګرزي.

دا چې نن ځينې قومونه دمليت او وطنيت په نامه سرونه ورکوي بې له دينه چې يوه عقيده ورته ووايو بله معنی ورته نشو پيداکولی. همدارنګه کومو ملتونو چې د حق او حقيقت بيرغ او چت کړی او ددين لپاره جنګونه کړي هغوئ هم هرڅه دعقيدې په زور کړي دي.

همدغه سبب دی چې تراوسه پورې ددنيا ژونديو اوقوي ملتونو هيځکله عقيده نه ده بايللی او هيڅ وخت ندي بې عقيدې شوي او نه دعقيدو مرکزونه زړګونو کلوپه دنيا کښې وران شوي دي، همدغه يوه کعبه شريفه ده چې پکې خلکو بتانو ته سجدې کړيدي او هم ورځنې داسلامي عقيدې خاوندان طوافونه کوي. همدغه اروپايي ملتونه دي چې يووخت يې دصليب لپاره سرونه ورکول اونن دوطن او مليت لپاره خپلې وينې تويوي.

نو ويلی شو چې دوئ عقيده ورکه کړې نه ده بلکې بدله کړې يې د ه ځکه چې عقيده بدليږي مګر ورکيږي نه، که تاسې ددنيا پاخه او زاړه ملتونه وګورئ، هلته په هر وخت کښې ديوې عقيدې رڼا ځليږي او هيځکله پکې دا ډيوه نده مړه شوې.

پدې حاضر عصر کښې هم هر ځای او په هرملت کښې يوه عقيده موجوده ده چې خلک ور ځينې قربانيږي. که تاسې کوم داسې ملت چيرته ګورئ چې هلته دعقيدې پابندي او د عقيدې لپاره هر راز ايثار او قربانۍ نه وينئ يقين وکړئ چې هغه ملت هيڅ وجودنلري او لکه داوبو ځګ په يوه آن کښې ورکيدونکی دی، بې عقيدګي هروخت د خامۍ او طفلۍ دليل دی. په هر ځای کښې چې دمليت اساس نه وي ټينګ شوی او يا بيخې تشکيل شوی نه وي هلته عقيده هم څه موجوديت نلري که سړی دروح خوشحالي او دزړه اطمينان لټوي نو نه يې په ما ل او دولت کښې موندلی شي، نه يې دعلم او فلسفې په رڼا کښې ويني، نه په لوړو مانيو کې پيدا کيږي، نه يې سړی په زيب و زينت ، جاه و جلال او نورو افتخاراتو کښې ليدلی شي مګر دعقيدې خاوندان يې دخپلې عقيدې په لاره کښې په هرقدم کښې مومي او هرساعت يې استقبا ل کوي.

څوک چې په يوه شي عقيد ه لري او کوم اصل ته دعقيدې په سترګه ګوري هغه شی له نورو ټولو شيانو لوړ او پورته ګڼي او هيڅ ورسره نه برابر وي. همدغه سبب دی چې ځينې کسان د عقيدې لپاره خپل ځان اوراو اوبو ته غورځوي او په ټولو خطراتو غلبه مومي، ځينې کسان به ځينې عقايد د اخرت لپاره مفيد ګڼي مګر زه خويې په دنياکښې هم لوی دولت او ستر قوت بولم، بلکه د انساني شعور يو قوي سند يې هم بولم. کوم کسان چې نه په ديني اساساتو ايمان لري او نه په اخلاقي او روحاني نواميسو ګروهيدلي دي، نه يې په نظرکښې ملي شعاير څه قيمت لري اونه په ژوند او حيات کښې کومه معينه لاره اوټاکلی نصيب العين لري. تاسې يې هيڅ مه بولئ او په هيڅ يې حساب کړئ ځکه چې انسان په اصل کښې هغه چاته نه وايي چې دا ظاهري بڼه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دانسانانو جامې يې اغوستي وي، دغسې کسان چې له خوراک او څکاک نه هغه خوا نورڅه نه پيژني او له خوندو لذت نه غير بله قبله او کعبه نلري هغه بايد د هوا د مرغانو په شميرکښې راولو او داسې يې وګڼو چې دوئ په دنيا کښې بې له دينه چې يو څه دانې او څه ميوې وخوري او ګڼو بڼو کښې وګرزي نور هيڅ کارنلري او د هيڅ کارنه دي، بې عقيدې کسان هيڅوخت او په هيڅ کارکښې ثبات او استقامت نشي پيدا کولی او نه يواساسي موجوديت لري بلکې لکه دلارو او کوڅو خځلې داسې دي چې هوايي بادونه يې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي.

څوک چې عقيده لري او پخپله عقيده ټينګ وي هغه ارو مرو دعزم او ارادې خاوند وي او دنمرود له اوره هم نه ويريږي همدغه عقيده ده چې انسان کښې صداقت او شجاعت پيداکوي او د لويو کارو د پاره يې تربيه کولی شي. همدا عقيده ده چې په انسان کې خوف و رجا، اخلاص او ايثار، مقاومت او ټينګار پيداکوي چې نه بياسړی دخپل اعتقاد په لاره کښې له مشکلاتو ويره لري او نه دسر و ما ل څه پروا کوي. دا د عقيدې کار دی چې د سر دښمن ورونه کوي او دوه وروڼه سره غليمان کوي ځکه چې دا قرابت او اشتراک په نورو ټولو نسبتو نو غالب دی اوپه دوستۍ او دښمنۍ باندې هم حاکميت لري. کوم ملت چې هلته ټول افراد په يوه عقيده روز ل شوي او په يوه عقيده ورغونديږي هغه دسکه ورونو مثا ل لري او هر يو د بل داسې ملګري وي چې مرګ او ژوند يې سره تړلی وي. همدغه سبب دی چې د ملتو مشران او وړاندې بيوونکي تر هر څه دمخه پخپل ملت کښې يوه عقيده پيداکوي او کوښښ کوي چې هغه عقيده په ټولو افرادو کښې ټينګه کړي. ځکه چې دوئ باور لري چې بې له عقيدې نه يو ملت نشي ملت کيدی او يو معنوي قوي اتصا ل پکې نه پيداکيږي. د همدې له امله دخپل ملت ټينګار هم دهغوئ دعقيدې ټينګوالي کښې اټکلوي او په همدغه اعتبار ورته ګوري.

پدې وخت کښې ځينې کسان چې داقتصاد ډير طرفداران دي او له حدتير اهميت ورکوي هغوئ ګمان بلکې يقين لري چې ديوه ملت داتصا ل لپاره دمنافعو اشتراک خورا زيات ضروري دی اوپدې وخت کښې بې له اقتصادي منفعت څخه بل شی دانسان شايق او وړاندې بيوونکی نشي کيدی ځکه چې دوئ داعصر مادي عصربولي او ګمان کوي چې نن ورځ انسان هيڅکله دعقيدې لپاره قرباني نشي ورکولی او نه په خيالي طلسمونو پورې زړه تړي. مګر ديته نه ګوري چې انسان ددنيا په زرګونو کالو عمر کښې دعقيدې له تاثيره ځان نه دی خلاص کړی، او که اوس دا اراده هم ولري نو له دغسې اوږدې او طولاني سلطې نه ځان خلاصول هم ډيروخت غواړي او په اسانه نه کيږي. که فرضاً داخبره ومنو چې انسان په رښتيا بې له مادي منفعت څخه نور څه نه پيژني او هر څه دمادي منفعت لپاره کوي نوبيا داګمان نشي کيدی چې يو ملت دی دخپلې ازادۍ او خپلواکۍ لپاره د سراو ما ل قرباني ته حاضر شي او يوه سلطه ونه مني چې هغه يوازې ددوئ معنوي موجوديت ته صدمه رسوي اوبس.

په کوم وخت کښې چې يو ملت دسراو ما ل قربانۍ ته تياريږي او دخپل استقلال په مدافعت کښې هر راز تاوانونه ګالي همدغه ددې خبرې پوره دليل دی چې انسان لا بيخې مادي شوی نه دی او يوه معنوي عقيده ورسره موجوده ده چې دغسې قرباني ته يې حاضروي ځکه چې د مادي منفعت لپاره څوک خپل ځان نه وژني او نه خپل سرونه ښندي. دسربازۍ لپاره يا ټينګ ايمان په کاردی يا يوه داسې عقيده چې دعشق په مرتبه کښې وي او معنوي عالي عشق وبلل شي.

دعقيدې پيداکول او ټينګول خوشې په خوشې نه کيږي بلکې يو قوي او متقدر روزو نکی غواړي چې عملاً د عقيدې په نشر او تحکيم کښې برخه واخلي، او پخپله دخپلې عقيدې عاشق وبلل شي.

که چيرې يوسړی غواړی چې په تش تبليغ يوه عقيده په خلکو کې پيدا او ټينګه کړي لکه ديوملت او وطنيت عشق ياد کوم مسلک پيروي او پالنه، داکار هيڅکله نه کيږي او نه کومه صحيح نتيجه ورځنې اخيستل کيږي ځکه چې په داسې ځايونو کښې له غوږونو نه سترګې زيات دخل لري او خلک له دې لارې ډير متاثر کيږي همدغه سبب دی چې هيڅوک اوريدل او ليدل يو رازنه ګڼي او دديده وشنيده ترمنځ فرق کوي.

که چيرې يوسړی د يوه مظلوم يو فجيع او بد حا ل په سترګو ويني دهغه په حا ل يې زيات زړه سوزي او ډير متاثر کيږي مګر کله يې که چانه واوري که څه هم هغه سړی پخپله وينا کښې يو سحري او ادبي تاثير هم پيداکړي بيا هم هغو مره زړه سوی او تاثير نشي پيداکولی. دهمدې لامله اوس ځينې پاخه او مقتدر ليکونکي خپل مهم مطالب دډرامې او تمثيل په صورت په صحنو اوتياترونو کښې ښيي چې په ليدوونکو باندې مجسم ا ثروکړي او حاضرين د سترګو او غوږو دواړو حواسو په احساس متاثر شي. نو هغه قايد او ليدر چې يو ه عقيده او يوفکر عملاً هم خلکو ته ښيي او په ژبه هم په موثر ډول تبليغ وکړی شي چې دده احساسات او جذبات پکې راڅرګندوي هغه ارومرو په نورواثر کوي او يو قسم هيجاني امواج دخلکو په احساساتو او روحياتو کښې پيداکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دا دوه شیه په یوه تبلیغ او تلقین کښې نه وي هغه دعادي خبرو مثا ل لري او هیڅ پرې نه مرتبیږي. لکه چې د ورځې په زرګونو خلک یو بل ته وایي ښه کوئ بدمه کوئ مګرهغوئ بدکوي او ښه نه کوي.
په هرملت کښې دفکري او روحي اجتماع اواشتراک لپاره دلوپې عقیدې او مفکورې نشر او تبلیغ خوراضرور او حتمي ایسي مګر ددې کار لپاره دغسې مبلغین چې په ژبه اوپه عمل پرنورو باندې اثروکړی شي لاډیر ضروریسې او دیوه ملت لومړنی احتیاج ګڼل کیږي.(۱)

له کارسره علاقه

زموږ په رسمي دوایرو کښې ښایي چې داټکی (له کارسره علاقه) ډیر واورئ اوهمدغه شی دیوه مامورپه پیشرف اوسوانحوکښې ډیراهمیت ولري. که واړه دوایر له نظره لیرې کړو او د مملکت کارونه په مجموعي ډول په نظرکښې ونیسو او وګورو چې دغه کارونه څنګه او په څه راز کیږي؟ ښه دي او که خراب؟ بیاهم داټکی (له کارسره علاقه) ترستوګو سترګو کیږي او دسړي په زړه کښې دافکر اچوي چې ترڅو مامورین او هغه کسان چې رسمي اواجتماعي وظایف لري له کارسره علاقه پیدانکړي کارونه نه ښه کیږي او هیڅ نه کیږي. داخبره ماپه وارو وارو ستا او دبل له خولې اوریدلي او هرڅوک چې لړ او ډیر داجتماعي درد اظهار کوي همدغه ځای د خارښت ځای ګڼي او ګروي یې، که رښتیا ووایم تشخیص بد تشخیص نه دی خلکو مرض را له پیژندلي دي مګر په علاج کښې نه دي ګرېدلي ما په یوه نیم اجتماعي کتاب کښې هم لیدلی یا دځینو په تعبیر په کتابو کښې یې هم راوړي دي چې له کارسره علاقه خورا ضروري ده او همدغه علاقه ددې باعث کیږي چې دسړي ټول فکر د کارخواته تمرکزپیداکړي او همدغه دفکرتمر کز دکارونو داصلاح داشخاصو ددقت او داسې نورو فضایلو سبب ګرزي. هر څومره چې له یوه کار سره علاقه زیاتیږي هغومره سړی هڅه کوي چې هغه کار پخپله موقع کښې په صحیح ډول اجراشي او هیڅ راز نقص پکې پاتې نشي، که ددې خبرې دلیل هم غواړې څه ګرانه خبره نه ده که په عملي فورمولونو ستاسې قناعت لږ څه ګران وي په ولسي خبرو هم ستاسې قانع کول امکان لري.
کله که تاسې دخپل کورپه ابادولو او عمران کښې پخپلو مزدورانو پسې څار کړی وي درته به معلومه شوې وي چې یو مزدور له کار سره څومره چل ول کوي او خپله ورځ څنګه تیروي. داخو مشهوره خبره ده چې ناراسته لوګړی خپل لورپه لوټه تیره کوي او دابې له دینه چې دوئ له کارسره علاقه نلري بل سبب نلري، ډیر خلک دي چې سړی ورځنې پوښتنه وکړي چې څه حا ل دی؟ وایي شکر دی شپې ورځې تیریږي نو ته ووایه څوک چې محض دشپو او ورځو تیریدل غنیمت ګڼي او شکرونه باسي هغه به کارته په څه نظر ګوري او د هغه به له یوه کار سره څه علاقه وي؟ زما په ګمان ډیرکسان دي چې ښه ښه ساعتونه دهمدې لپاره اخلي چې مازدیګر په دایره کښې کومه دقیقه زیاته تیره نه کړي، ډیرلږ کسان به وي چې دسهار دحاضرۍ فکر به هم لري، مګر یوازې حاضري به څه کړو څوک چې یوازې حاضر ی سره علاقه لري هغه ددغه اجتماعي مرض علاج نشي کولای. موږ له کارسره علاقه غواړو نه له تشې حاضرۍ سره.
دلته دامقصد نه دی چې زه نو حاضرۍ ته په درنه سترګه نه ګورم بلکې دا وایم چې باید په حاضرۍ ټینګوالی دکار لپاره وغواړو او له کارسره علاقه څنګه پیداکیږي؟ که یو ریاست او یا وزارت وغواړي چې مامورین یې له کارسره علاقه پیداکړي څه به کوي؟ په یو مملکت کښې څه عوامل باید پیداشي چې خلک له کارسره صحیح علاقه پیداکړي او وظیفه دوظیفې په لحاظ وپیژني؟
ددې غټو تپوسونو جواب چې ډیرفکر اوسنجش غواړي، اصلا یوه داسې موضوع ده چې باید داقتراح په ډول دډیرو پوهانو فکرته وسپارل شي او ډیر څه پکې ولیکل شي ځکه چې دکوم سړي که یوې خوا ته پام شي بله خوا یې له نظره لیرې پاتې کیږي. په دغسو پوښتنو کښې هر چا ته یو شی ډیرمهم معلومیږي او ټول زورپه په هماغه خوا اچوي. علاوه پدې دهرکار علل او اسباب هم په یوشان ښکاره نه وي، ځینې علتونه ډیرپټ او ډیر موثروي نو اکثر اشخاص ښکاره څرګندو شیانو ته ګوته نیسي او دپټو پلټنې نه کوي. نو زه که دلته څه وایم هغه به همدغسې شی وي او ددې پوښتنې پور ه جواب به نه وي.
داجتماعي وظایفو او مملکتي امورو دعلاقه مندۍ لپاره ډیرشیان ضرور دي چې ځینې یې ډیرعمر او ډیر وخت غواړي چې باید یو

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۲ ګڼه، ۲_ ۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملت وروسته ترډېرو مراحلو چې تشکيل يې نسج اوپوخوالی وموميې او دتعليم وتربيې په اثرکښې يو اجتماعي شعور پيداکړي چې مملکت ورته خپل کورښکاره شي او د مزدورانو چم ونکړي. دې حد ته رسيدل د ډېرې مودې کار دی او يوه طولاني عرفاني نقشه غواړي، زه په دغسې عللو کښې اساسي بحث نشم کولی او تش همدومره وايم، په کوم ځای کښې چې صحيح کارنه پېژني او همدغه شی دپيشرفت سريع عامل وي، هلته له کارسره ارو مرو علاقه پيداکيږي. يعنې دغسې چې يو مامور ته حاضري و معاش استحقاق معلوميږي که کاراوله کارسره ربنتيانی علاقه څه اجورلري ارو مرو خلک له کارسره علاقه پيداکوي. دلته بايد زما مقصد توضيع شي او ووايم چې د کار مبصرين کولای شي په لاس لاندې مامورينو کښې دکار علاقه پيداکړي مګر دا هله چې کار ليدونکی ظاهر بين نه وي او څوک يې په هغه دغه نشي غولولی يعنې محض حرکت او منډې رامنډې ددوی په مخ کښې نه حجاب کيږي او د هرچاپه کارکښې ډير واړه ذرات هم ليدی شي او پوهيږي چې داکار علاوه په کميت څومره صحت او کيفي حسن لري. اوپه دې هم پوه وي چې ددغه سړي په نظرکښې چې دومره ډيرکار کوي څه غايه موجوده ده؟
څومره چې دده دکار هنګامه ده هغومره کاريګردی که يه؟
څوک چې دده کارونه راته ستايې هغوئ تش کار او ظاهري حرکاتو ته ګوري که په کيفياتوکښې هم تعمق کوي؟
ځينې وختونه سړی دخلکو له خولې چې عمومې نغاره يې بايد وبولو اوري چې فلانکی.... هيڅ په کار سترې کيږي نه او له فولادونه هم سخت اوکلک دی. هغه بله ورځ چې سخته سيلۍ او اوريا و ه څوک له يوه کلي بل کلي ته نشو تلای مګرده له خپل ماموريته څوکروه ليرې فلانکی ځای ته چې نه پوهيږم هلته څه پيښ شوی و ځان ورساوه او په هماغه ورځ بيرته هم راغی.
اکثراًدغسې اوازې لويو لويو ځايوته هم ورسيږي اودغسې ځينې نورعوامل هم پيداشي چې سړی جدي او فعا ل معرفي کړي مګر چې سړی ورپسې څاروکړي هغه په هغه ورځ د همدغه مقصديعنې هنګامې اچولو لپاره داکار کړی وي او نورهيڅ کارنه وي، ځينې نورکسان چې پدې سرپوه شي هغه هم له دغسې تظاهر اوعصري رياکارۍ ځنې کاراخلي اوخوشې په خوشې هرې خواته اسونه ځغلوي نو ديته سړيله کارسره علاقه يا ربنتيانی فعاليت نشي ويلی اونه په دغسې جديتو او حرکاتو کارونه ښه کيږي.
دلته بيامجبوريږو چې ووايو په هرځای کښې چې دکارونوپه ليدوکښې ډيردقت کيږي او صحيح کارقدر اوقيمت لري هلته خلک له کارسره علاقه پيداکوي او ښه کارکوي ځکه چې انسان يو ترقي خواه موجوددی او له خپل پيشرفت او ارتقا سره ټينګه علاقه لري، که دده په مخکې نورې لارې بندې شي چې په دروغو او ريا، تملق اوچا پلوسۍ، غلاو فريب او نورو غيرمشروعو وسايلو پيشرفت ونکړی شي او پدې هم پوه شي چې دلته کاريګر او بيکاره پټ نه پاتې کيږي او سړی دچاپه سترګوکښې خاورې نشي اچولی د وړاندې تګ لپاره يې بې له همدغې يوې صحيح لارې بله لاره نشته، په شخصې اعتباراتو او اشنايې ګانوسړی نشي چليدلی، څوک له چانه سترګې نه پټوي او نه په چل ول کارکيږي ارومرو صحيح کارته ملاتړې اوله کارسره علاقه پيداکوي.
مګرکه سړی ګوري چې په ځينو نورو وسايلو سړی ډير ګرانيږي او دپيشرفت په لاره کښې صحيح کاراوله درجه عامل نه دی، څوک چې يوازې کارکولی شي او دپيشرفت لپاره نور وسايل نلري دهغه غانښ هم څوک نه ګوري هلته نوپه افرادو کښې يانور فعاليتونه پيداکيږي چې هغه زرنګي، چالاکي څه و څه غواړي ياخو داسې شی چې په شپو ورځو تيرولو شکرونه باسې او هيڅ نه کوي بلکې اکثريت او عموميت دې خواته ميل کوي او خلک په سړو زړونو کارونه کوي. صحيح ذهنيت او صحيح فکرله دماغونو وزي اوپه عوض کښې ياس او بد بينۍ ځای نيسي، دصحيح پيشرفتونو مثالونه اونمونې له خلکو ورکې شي او غلطې نمونې ترنظر لاندې وي.ددې ټولو خبرو مقصد دادی چې انسان په اجتماعی حيات کښې دمقايسې اونسبت په اصولو ډير کلک دی. ښه اوبد، حق او نا حق دکاميابۍ اوناکامۍ په رڼا کښې ويني او د نتايجو له مخې حکمونه کوي. څوک چې ورته په حيات کښې لږ څه کامياب معلوميږي د هغه پيروي او تعقيب کوي او لکه چې وايي: خټکی له خټکي نه رنګ اخلي.اشخاص هم يوله بله متاثر کيږي او تقليد کوي نو که چيرې هغه کسان چې له کارسره علاقه لري وپيژندل شي او ښه وګڼل شي، دپيشرفت دپاره نورغيرمعقول مسايل خنثی شي او يوازې صحيح کارکول، له کار سره علاقه لرل يوقوي موثر عامل وبلل شي څوک چې خپله وظيفه په ښه شان اجراکوي ديته محتاج نشي چې خپل کار وستايي، ځان يوه اوبل ځای ته ورسوي او ددلربايۍ د پاره له سلو نيرنګوکارواخلي ارومروله کارسره صحيح اوربنتيانۍ علاقه پيداکيږي او څوک خپل لوريه لوټه نه تيره کوي. نه هغه فعاليت اولياقت چې بايد په کار او وظيفه کښې صرف شي بلې خواته صرفيږي او نه غلط مجري پيداکوي.(۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۴ ګڼه ۴_ ۶ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهې غرور

هغه څوک چې پخپله پوهه مغروردی او هرڅه دپوهې په رڼا کښې غواړي، زښت ډیر غولیدلی او د ژوندانه په ضروریاتو، د کامیابې په اسرارو، دخوشبختۍاو خوشحالۍ په وسایلو کښې یې هیڅ فکرنه دیکړی. دانسان له پوهې او هوښیاري هغه خوا نور شیان هم شته چې دده په کامیابۍ او شخصیت کښې ډیر دخل او تاثیر لري. مګر خلک دغه تاثیرات دده د پوهې او هوښیاري محصول بولي او ګمان کوي چې ټول کارونه په عقلي او علمي لیاقت باندې کیږي.

همدغه سبب دی چې ځنې کسان یوازې دعلم په زور هرڅه غواړې او بل هیڅ شي ته توجه نه کوي. زه دلته دعلم او عقل له فضلیت او اهمیت نه څه انکارنه کوم او پدې پوهیږم چې دغه انکار جهل اونا پوهي ده مګر ددې لپاره چې ځینې کسان نورو شیانو ته هم ملتف شي او دعلم وعقل له غروره نجات ومومي وایم چې دانسان په خوشبختۍ او خوشحالۍ، لوړتیا او کامیابۍ کښې ځینې نورشیان دخل لري چې باید څوک ورځنې سترګې پټې نکړي او په بې اعتنایۍ ورته ونه ګوري.

ډیرځله دوه تنه له یوه مکتبه را اوزي اوپه یوه دایره کښې کار کوي مګر هغه څوک چې په مکتب کښې اول لمبر وي دلته بیرته پاتې کیږي او هغه بل وړاندې ځي او حق هم لري چې وړاندې ولاړشي. ډیر طالبان له یوه ملانه دملایۍ پګړۍ وتړي مګر یوپه جامعه او محیط کښې ښه ومنل شي او هغه بل چې په حاشیو اونکتو ښه پوهیده هغومره اعتبار نکړي پیدا، ډیراشخاص شته چې پخپله پوهه او لیاقت ځانته دوستان پیداکوي، خلکو ته سمه اوصحیح لاره ښیي، او پخپله هم په ښه لاره درومي، مګرځینې نورپرې نورنور کارونه کوي او هرڅوک ورته په بد نظرګوي.

پدې کښې هیڅ شک نشته چې پوهه او علمي لیاقت دانسان جما ل اوکما ل دی او د هر چاپه نظرکښې ښکلی ایسي مګر هرچاته به پخپل ژوند او حیات کښې معلومه شوې وي چې په هر ښکلي څوک زړه نه بایلي او په یوازې ښکلیتوب دلبري او دلربایي نه کیږي.

دانسان په پیشرفت او کامیابۍ کښې ډیرواړه شیان چې هیڅ په نظرکښې نه راځي ډیر تاثیرات لري چې هغه باید له پوهې او لیاقت سره یوځای شي. کوم سړی چې علم او پوهه لري مګرښه اخلاق او صحیح کرکټر نلري په حقیقت کښې هیڅ نلري، هغه څوک چې داهم لري مګرد یو خوږ صحبت اوبیان قوت نلري هغه هم نیمګړی دی او ځینې اشخاص ترینه وړاندې کیږي. څوک چې داټول صفتونه او مزایا پیداکړي مګرد نظافت او معاشرت داصولو پابند نه وي بیاهم دچا نه خوښیږي اوپه حیات کښې ځینې ناکامۍ ویني که دا نقیضه هم رفع شي او دا ټولې نیمګړتیاوې پوره کړي سره له دې هم که سړی زحمت کښي او فعالیت نلري دی بیرته پاتې کیږي او نورخلک دمخه ځي.

غیرله دغو شیانو ځینې نورې خبرې هم شته چې په یوه او بل محیط کښې فرق کوي او دهر ځای دخصوصیت تابع وي، په هرځاي او هر محیط کښې یوڅه معنوي صفات او مزایا شته چې په سړیتوب او انسانیت ورځنې تعبیر کیږي او داصفتونه باید موږ په یوازې پوهه او هوښیارۍ جاه و جلال، ثروت او تمول کښې ونه لټوو بلکې دانسان په اخلاقي او نفسي کیفیاتو کښې یې وګورو.

زه دامنم چې سړیتوب، پوهه او هوښیاري غواړي مګر یوشی نه دي او په ځینو مواردو کښې سره بیلیږي، ځینې کسان به وي چې علم او پوهه به نه لري او سړیتوب به لري، کله به یو سړی پوه او هوښیاروي مګر دسړیتوب دعوه به نشي کولی.

څنګه چې پوهه په بیلوبیلو مواردو کښې فرق لري یو سړی دکتابو په تورو ښه پوهیږي، دخلکو په اوضاعو ښه پوه وي، ځینې په منطقي اصطلاحاتو او فلسفي مباحثو کښې ډیره معلومات لري، ځینې نورپه اولسي خبرو او کارونو ښه پوهیږي، دغسې دسړیتوب مفهوم هم په هرملک او هر محیط کښې بیلیږي او داشخاصو جمعیتونو په نزډیر ثابت او معین صورت نلري، مګر دومره پوهیږو چې تهذیب او ترتیب دسړیتوب په مفهوم کښې مهمه برخه لري او همدغه شی دیوه انسان دپاره ترهرڅه دمخه ضروري دی.

دسړي معنی دانه ده چې ارومرو به زیات علم او معلومات لري یابه په کوم فن او صفت کښې ډیر ماهروي. دا راز صفات چې په علمي لیاقت یاپوهه ورځینې تعبیر کیږي دیوه سړي انساني حیثیت او سړیتوب به قدر کوي او ښه مرسته ورسره کوي مګریوازې همدغه شی سړی نشي مسعود کولی او نه تش علمي قابلیت سړیتوب بلل کیږي، که لږڅه نورهم تعمق وکړو یوازې سړیتوب هم دیوه انسان دخوشبختۍ او خوشحالۍ دپاره کافي نه دی.

دلته زما مطلب له خوشبختۍ څخه همدومره شی دی چې یوانسان په اجتماعي حیات کښې خلکو ته موفق او مسعود ښکاره شي اودی هم خپل ځان ناکام ونه ګڼي او مایوس نه وي، ددې مطلب دحصول لپاره البته دیوه سړي پوهه او سړیتوب ضروردی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله پوهه او لیاقت ځینې کارونه وکړی شي او په سړیتوب او انسانیت په جامعه کښې خپلې شپې ورځې ښې تیرې کړې چې څوک ورته په بد نظر و نه ګوزري مګر یوازې دا چې سړی کاروکړی شي او څوک یې بد و نه ګڼي کفایت نه کوي سړی باید دیوه اوبل د توجه جلبولو او دځان دمحبوبیت لپاره ځینې نورشیان هم ولري یعنې د امیزش قوه، نشاط او بشاشت، دملګرتیا تمایل دمحبت جاذبه ، ښه خیره، صمیمیت ښودنه، دمحبت لپاره ایثار، صداقت اوکرامت نفس، وقار او خیره، جدیت او فعالیت اوداسې نورصفتونه هم په کاردي.

دغه راز ټول شیان چې جمع شي دیوه سړي شخصیت ورځنې تشکل مومي او دغه مقبول او محبوب شخصیت دانسان په مخکې دژوند ټولې کندې کپرې اواروي او په صحیح پیشرفت کې ورسره مرسته کوي. د دې ټول بحث نتیجه دا ده چې باید سړی د یوه صفت په لرلو لکه علم او عقل یا ښه سړیتوب او فعالیت مغرورنشي او دتش لیاقت ترغرور لاندې رانشي.

ډیرکسان شته چې په اجتماعي وظایفو کښې داخل شویدي اوپخپل پیشرفت نه دي قانع، ځینې کسان په تصورکښې راولي چې هغوئ ورته له ځانه کامیاب ښکاري مګر مستحق یې نه ګڼي ځکه چې دهغوئ علمي لیاقت ورته له ځانه ټیټ معلومیږي اوپه دغه حکمیت یا مقایسه کښې یوازې یوشی په نظرکښې نیسي مګر دیته نه ګوري چې په یوه ګل هیڅکله نه پسرلی کیږي.

سړی باید په حیات کښې دقیق اوعمیق شي او وپوهیږي چې انسان ډیرو شیانو ته ضرورت لري، دغسې چې یوموټرپه تشو ارابو اویوازې تیلو مخکې نشي تللی او ډیرې ورې پرزې په سیر وحرکت کښې ورسره مرسته کوي یوانسان هم په یوه یا دوه شیانو کښې که څه هم ډیرمهم اوقیمتي وي خپل پیشرفت ته ادامه نشي ورکولی، دغه راز لیاقتونه چې نورمعاونه صفات نلري بې له یا س اوبد بینی بله نتیجه نلري. دغه راز کسان خپلې نیمګړتیاته نه ګوري او بې دقته په محیط او جامعه پړه اچوي او دیوه ناقص او بې تعمقه حکمت په اثر په حیات کښې داجتماع او اجتماعي جریاناتو په نسبت بدبین اومایوس شي.

که څوک غواړي چې اجتماع ته نژدې شي او له اجتماع نه استفاده وکړي یې دعلم او لیاقت غرور دې له ځانه لیرې خپله هوښیاري او دبل ناپوهي دې په منځ کښې حایل نه ګڼي، سړیتوب او انسانیت دې نه هیروي بلکې رادې شي او له اجتماع سره دې خپل غم شریك کړي او خپله خوشحالی دې هم د نورو له خوشحالی سره یو ځای کاندي، خپل زړه او فکردې له دوئ نه بیلوي، یوځای دې ورسره خاندي او یوځای دې ژاړي. ددوئ په خوښه دې کار وکړي چې د ده په خوښه کار وشي خپل ځان، خپلې جامې، خپل ژوند، خپل ذوق، خپل شعور او هرڅه دې دمحیط او جامعې په خم رنګ کړي او دغه صیغه دې په ځان کښې پیداکاندي. ځکه چې حوشحالتیا او کامیابي همدلته ده او هیڅوک یې بل چیرته نشي پیداکولی، هرڅوک چې له اجتماع نه لیرې شو اوخپل زړه اوفکریې له دوئ نه بیل کړهغه په اورکښې لوئیږي او شپه ورځ سوزي!

د(من شذ في النار) همدغه معنی ده اود دنیا دوزخ همدغه دی.(۱)

عقل، قانون غرایز

انسان که څه هم دعقل اوتمیز خاوند دی اوپه همدغه شي خپل ځان له نورو حیواناتو بیلوي، مګر په خپلو کړوکښې دعقل په نغوته دومره نه ځي، لکه چې غریزه یې یوي خوا او بلې خواته بیایي. کوم کارونه چې یوانسان په شپه او ورځ مباشت او کا ل یا پخپل عمرکښې کوي اکثراً یې د غریزې په قومانده اجرا کړی وي، او ډیر لږ، خورا لږ، ښخي لږ کارونه داسې وي چې دعقل او سنجش په اثرکښې شوي وي، داچې موږ کله یوشی ښه ګڼو راته بدایسي، کله ګرزو او کله کینو، کله خاندو کله ژاړو، له ځینو شیانو ویریږو او په ځینو خوشالیږو اکثر دغریزې کاردی او د عقل مشوره پکې څه دخل نلري.کله چې سړی تږی شي او اوبه څښي که چیرې له عقل سره مشوره وکړي عقل هم د اوبو څښل مصلحت ګڼي او اجازه ورکوي، مګر دی د ګټې او فایدې د سنجولو او د صحت ساتلو له فکره پخواد غریزې په امر کنډول په سر را اړوي او اوبه څښي. نو مطلب دانه دی چې ټول غریزې افعا ل له عقل اومصلحت نه مخالف دي یا هرڅه چې انسان دغریزې په تقاضاکوي هغه عقلاً ممنوع او غیر مفید وي.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۵ ګڼه ۵_ ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې مقصد دادی چې انسان پخپلو کړوکښې دغریزي تابع دی او عقل دغریزې غوندې سابق نه دی. دانسان په ژوندکښې ډیرلږ کارونه پیښیږي چې هغه د خیروشرسنجولواوفکر کولو په اثراجرا کیږي.

که موږ فرض کړو چې یوتاجر دخپلې ګټې لپاره یو ه بل ملک ته ځي اوله خو به غالباً دغه تګ هم پوره دعقل په مشوره او مصلحت نه وي ځکه چې ډیرځله ځینې سوداګر داسې ځایوته هم په ګټې پسې ځي چې هلته دسرزیان او د حیات خطر هم موجودوی او زیات ګمان کیږي چې دغوږ ګټلو په ځای به سر بایلي که فرضاً دا اراده بالکل دعقل او فکر په خوښه وي نو په لاره کښې خو خوراک څکاک، هواخوري اوناسته ولاړه یا دا راز نور کارونه ټول دغریزې په شایق کوي.

ډیرکارونه دي چې انسان یې دمینې یاغضب دپاره کوي اوعقل سرې ورځنې منع کوي، مګر د غریزي په مقابل کښې یې ځوک په خوله پیاز هم نه خوري،ځکه چې غریزه دانسان په اعصابو او عصبي جهاز کښې نسبت عقل ته ښخ ځای اوقوي حاکمیت لري او دغه حاکمیت په اطفالو او هغو کسانوکښې چې طفولیت ته نږدي وي یعنې معناً کوچنی بلل کیږي او عقلي قوه پکې ښه نه وي قوي شوي، زیات لیدل کیږي، که موږ په کلي، وطن او هیواد بلکې په نړۍ او دنیا کښې سترګې وګرزوو او ځان د لویو او وړو اشخاصو له حا ل، احوا ل او ژوندانه څخه خبر کړو راته به څرګنده شي چې په دنیا کښې لږ خلک تیرشوي یا فعلاً شته چې په ځینې مسایلو کښې په غریزه بریالي شوي او دعقل په مشوره یې له غریزې نه مخالف کارکړیدی، په ډیرو لویو شخصیتونو کښې سړی دغه نادر صفت موندلی شي او پوهیږي چې دعشق اوغضب خواهشاتو او احساساتو له سکندر سدونو څخه اوښتل اودعقل په نغوته تلل څه اسان کارنه دی چې هرڅوک یې وکړی شي، او هر یو پرې وستایل شي.

ترڅو پورې چې بشري نوع دعمومیت او اکثریت په لحاظ یوه معنوي رشد او عقلي بلوغ ته ونه رسیږي او علم لکه رزق او روزي هرچاته لږ او ډیر و نه رسیږي هیڅ امکان نلري چې عقل دغرایزو ځای ونیسي او په دنیا کښې یوحقیقې عدالت قایم شي، مګر ددې خبرې دامعنی نه ده چې موږ به له ځانه نا امیده کیږو او هیڅ کوښښ به نه کوو چې ځان له هغې خوانه دې خواته لږ څه نږدې کړو ځکه چې په دنیا او د دنیا په تاریخ کښې موږ څو کاله پخوا داسې نمونې اومثالونه پیداکولی شو چې دعدالت دقیام او دحقیقت خوشحالتیا لپاره یې دعقل په مشوره داسې کارونه کړي چې له غرایزونه بیخې لیرې معلومیږي، ډیر د واک او حکم خاوندان تیرشویدي چې دحکمیت اوقضاوت په وخت کښې یې د زوی او دځان مینه هم هیره کړیده او خپل و پردی ورته یوشان ایسیدلی دی، داسې هم پیښ شویدی چې عشق هم په دغه لاره کښې مغلوب شوی او انسان له دغسې شخړو څخه بریالی راوتلی دی.

نوداکار دانسان لپاره څه غیر ممکن او محا ل نه دی او کیدی شي چې انسان په اجتماعي او رسمي اموروکښې دعقل اوشریعت قانون او ټاکلو اصولو په لاره ولاړشي او خپلې مینې اومحبت نفرت او عداوت ته څه اعتناونکړي، دهمدې لامله انسان د شریعت لخوا دیو څه قوانیونو په منلو مکلف شوی او په ځینو بدو کارو باندې چې دی یې بې د عقل او مصلحت له مشورې د خپلو احساساتو او خواهشاتو یا غرایزو په اثرکښې وکړي جزا مومي د هرملک او هرهیواد په اساسي قانون کښې هم څه اصول او ضوابط شته چې انسان به د هغو په مقابل کښې په غرایزو پښې ږدي او خپل طبیعي اوشخصي میل ته به نه ګوري، یعنې څنګه چې یوسړیخپل مریض زوی ته چې ډیر ورته ګران هم وي یوه داسې عذانشي ورکولی چې هغه ورته ضررکوي، که څه هم هغه یې ډیره تقاضا کوي او په ژړلو یې غواړي. دغه راز یو خزانه دار هم خپلو خپلوانو ته بې رسمي برات او حوالې څه نشي ورکولی اونه یو حاکم او قاضي یو امراو واکدار دخپل ورور او خپل دوست هغه راز مراعات کولی شي چې اصول اوقانون یې روا نه بولي، ډیرڅه دانسان زړه غواړی مګر کولی یې نشي او نه یې کوي ځکه چې سړی پرې ملامتیږي او خلک ورته بدوایي. موږ خپلو غرایزو او خپلو خوښوته په شخصي اموروکښې تابع یو او غاړه ورځنې نشو غړولی، مګر داجتماعی مسئولیت په ځای کښې بیا ورسره په مجادله مکلف یو.

دمثا ل په ډول وایم که یو معلم په یوه مکتب کښې څو تنه خپل اوپردي شاګردان لري چې په زړه کښې دځینو شاګردانو لوړتیا غواړي او لوړینه یې په هغو باندې زیاته وي دی دا کولی شي چې بې له رسمي اوقاتو هغوئ ته تعلیم ورکړي او له نورو نه زیات څه وروبښي مګر دانشي کولی چې د تعلیم په وخت او د مکتب په کوټه کښې خپله ټول توجه همدوئ ته وقف کړی، یاد لمبر ورکولو په وخت کښې خپلوان او اشنایان وپالي ځکه چې پدې وخت اوپه دغسې ځایونو کښې محبت او عاطفه ګناه ده او دعدالت ملاماتوي. ددغه راز مراعاتونو او غرایزو له جغ لاندې په دغه ډول تګ په اجتماعي لحاظ یوه لویه تباهي ده چې زیان

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوضرر يې زښت ډېردی اودخلکو مخه هم له يوې صحيح اوسمې لارې څخه بلې خواته رااړوي، هر څوک کوښښ کوی چې په کږو لارو خپل مطلب ته ورسيږي او ددې په ځای چې حقيقت وپالي اشخاص پالي او دوسايلو درګاه ته لاس غزوي. هيچاته د اعتماد بنفس او سعی عمل قوه نه پاتې کيږي او نه په داسې ځای کې سړی د جرياناتو په لړ کې څه انتظام او معقوليت ليدلی شي، دلته ښايي څوک داګمان وکړي چې په هرځای او هر هيواد کې هرو مرو يو څه قوانين او اصول وي چې څوك د غرايزو اطاعت يا د مينې او غضب پيروی ته نه پريږدي او هرسړی مجبوروي چې د دوست او دښمن په حق کښې لکه يو قانوني کتاب يوډول حکم وکړي او هر چاته په يوه سترګه وګوري دلته نو ضرور ايسي چې سړی په قانون خبرې وکړي چې قانون څنګه شی دی او څه کولی شي؟ په اجمالي ډول خو همدومره ويلی شم چې قانون په يوه ملک کښې داسې مثا ل لري لکه برق چې ټول ښاراو ټول کورونه رڼا کوي مګرکه چيرې وشليده نو ډيرکورونه هم سيزې اومسول يې هم نه پيژندل کيږي يعنې په عين رڼا کښې تورتم لري او له ګټې سره يې زيان هم تړلی دی.

ددې دپاره چې خبره ښه روښانه ا وسپيځلی شي جزئياتو ته به راشو او مثالونه به ونيو.

دونه تنه شاهدان که ديوه سړي په بدوالي شاهدي ورکړی هغه شرعاً او قانوناً بدګڼل کيږي، که دکلي کورخلک په يوه سړي بد ووايي يا ديوه ځای حاکم اوعلاقه دار د چاپه حق کښې دبدوالی نطريه ورکړي هغه ته ارومرو سزا ورکول کيږي پدې قانون باندې هيڅوک څه اعتراض نشي کولی ځکه چې که قانون دانسانانو قول او وينا ته څه اعتبار ورنکړي او سند يې و نه بولي د دنيا معاملې او کارونه ټول بې اجرا پاتې کيږي او دژوندانه چارې معطليږي، نو ضرورت او احتياج، عقل او نقل دهمدې خبرې تائيد او تاکيدکوي چې بايد ديوه انسان او مسلمان خبره اعتبار ولري او دهمده په وينا حقيقت وپيژني نوکه چيرې هغه شاهد او هغه خلک چې يوه سړي ته بدوايي پخپله بد وي او دعنا د له مخې د هغه په حق کښې څه وايي يا د حکم خاوند ديوه غرض لپاره خپله نظريه بده ښکاره کوي قانون پدې ځای کښې دحقيقت او عدالت هيڅ مرسته نشي کولی اومسول هم نه ګڼل کيږي ځکه چې بله هيڅ لارنشته چې ددغسې پټو ظلمونو مخه ونيول شي او هيڅوک په هيچا څه ظلم ونکړی شي نو ددغسې ملاحظاتوپه اثرکښې ويلی شو چې قانون ديوی غذامثا ل لري چې يو فاسد وجود کښې فاسد مواد ورځنې جوړيږي او بد تاثير کوي مګر که نه وي نو سړی ژوند هم نشي کولی د همدې لامله ځينې کسان ځينې خلکو ته خپل کارونه په داسې وخت کښې وړاندې کوي چې دهغه طبيعت ښه وي او پام يې په نيکو وي همدغه راز خلک اکثراً موفق هم وي او موقع شناس ورته ويل کيږي ځکه چې په ډيروخلکو کښې د طبيعت ښه والی اوبدوالی دومره تاثير لری چې ښه يې له پامه بديږي او بد ورته ښه ښکاره کيږي، کله څوک په څه مجبورو، چې دکار د پاره به يې دچا وچولي نه کتل يا به يې دوستان او اشنايان پرې جرګه کول.

که چيرې څوک د خپلو تاثراتو او احساساتو تر اثر لاندې نه راتلای او هرچا د حق او حقيقت په تقاضا او د قانون دصحيح استعمال په خوښه کارکولای څه به خلکو ديوه اوبل ناوړه مراعاتونه کول، ولې به خلکو ويلې چې مربي لرې نومرياخوره، دڅه لپاره به يوه اوبل ويلې چې زه بې وسيلې يم، زه واسطه نلرم هر څه په واسطه کيږي، داټولې خبرې خو بې څه نه دي او خوشې په خوشې خلک داناړې نه وهي کوم کارچې ځينې کسان يې په يوه ساعت غوړه مالۍ ياپه لحاظ او خاطر کوي هغه دکوه قاف ديوان هم نشي کولی. نو تر څوپورې چې خلک په لحاظونو پسې ګرزي اوپه خوشامدو خوشحاليږي ترکوم وخته چې خوشحالتيا په انسان حاکميت لري، اومراعات په حق او حقيقت غالب وي قانون او عدالت به هم د اشنا او نا اشنا شعورلري او کارونه به ډيرځله د اشخاصو په کيفي اونفسي اغيزو، د وخت او موقع په تقاضا، ديوه او بل په سپارش اجراکيږي. داحا ل البته ديوه ملت د اجتماعي حيات رنځو رتيا او اوموالی ښيي مګر ددې رنځو رتيا علاج هم ډير ګران دی او يوه اساسي مجادله غواړي، ډيرشيان په کاردي چې د يوه ملت په اجتماعي حيات کښې تغير اوتحول پيښ کړي يا په بل عبارت بدعاتونه ورک کړي، او دخلکو مخه له کږو لارو ګرزوي.

ديوه ملت لوړه او عالي رتبه په غرايزو باندې دمامورينو حاکميت، د اداري چارو پوره لټون، دکار کوونکو اشخاصو مجبوريتونه رفع کول، دښو او بدو نه ورکيدل او نه پټيدل، دچاپه ظواهرو نه غوليدل بدو او ضرري خلکو ته مخه نه ورکول دا ټول ددغسې اجتماعي اصلاحاتو د پاره ضرور او په عين حال کې ډير ګران کار هم ايسي. دلته بايد دډيرو خبرو د نتيجې په ډول ووايو چې انسان طبعاً دخير خواته مايل او خير خو ښوونکی پيداشويدی، مګرپه طبيعت کښې يې دلوړتيا ارزو او ځينې نفسي خواهشات هم شته چې که دی په ښه لاره نشي ور رسيدلی او موانع يې په مخکې وي نو بيا په پټو اوکږو لارو هم ځان ورسوي او دځينو مجبوريتونو په اثرکښې بداو ناوړه کارونه هم کوي نوددې دپاره چې له انسان څخه بد او ناوړ ه سلوک ونه ليدلی شي لازمه ايسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دده لپاره يوښه سرک او سمه لاره جوړه شي چې خپلو مطالبو او مقاصد وته پرې ورسيږي او لارې کږولوته خپل مجبوريت حس نکړي. دالاره بايد ډيره اوږد ه هم نه وي چې دی يې د اوږد والی په سبب بله له اغزو ډکه لاره اوپيچومی غوره کړي. دغه لار دې ته بايد را وښودل شي چې په تا پسې بينا سترګې هم ځار کوي او ستا ښه و بد په هيڅ شان نه پټيږي او نه څوک دربانديې غوليږي. نورخلک هم بايد له هغو بدو او لندو لارو منع شي ځکه چې انساني رمه هم لکه ميږې او پسونه داسې ايسي چې که يو له لارې کوږشي نورهم ورپسې ځي.(۱)

اجتماعي نظام

کارونه او وظايف دوه ډوله دي، يوه قسم ته انفرادي او بل ته اجتماعي ويل کيږي، دا چې يوسړی ديوه فرد لپاره خدمت کوي دشخصي او انفرادي کارونو په حساب کښې راځي. مګر هغه څوک چې د خپل مملکت او ملت لپاره کارکوي داجتماعي وظايفو په نامه ياديږي.

هرکار او هره وظيفه په دغو دوو لحاظو نو دقدر وقيمت په لحاظ فرق کوي او رنګ يې بدليږي که يو عالم ديوه تعليم لپاره استخدام شي هغه بيل حيثيت لري اوکه په يوه مکتب يامدرسه کښې ځوتنو ته تعليم کوي هغه په بل نظرليدل کيږي که څه هم دواړه يوه وظيفه اجراکوي چې نوم يې تعليم او ښودنه ده. هغه سړی چې ديوه کورسانته کوي او ديوه شخص نوکر وي بيل نوم لري مګرڅوک چې دمملکت په عسکري نظام او د هيواد ستانونکو په جمعيت کښې داخليږي بل نوم اوبل نشان پيداکوي.

انفرادي کارونه له يوې صحيح موازنې لاندې نه راځي او نه يومعين قيمت پيداکوي مګر اجتماعي وظايف ځانته يوه معيار او ميزان لري، هغه کاتبان چې دمفردو اشخاصو لپاره کار کوي په معاشونو کښې يې ښايي چې ډيرفرقونه وليدل شي مګر د دوايرو کاتبان اوسرکاتبان ماموران او مديران ټاکلي معاشونه لري او څوک پکې تغير نشي کولی همدغه شی دی چې معاش له مزدورۍ او اجورې نه معناً او کيفاً بيلوي اويو اعزازي حيثيت او اعتبار ورکوي. مګر دغه اعتباري رنګ دومره قوي او پوخ دی چې ددغوکارونو نوعيت او حقيقت بيلوي او دهر چا په نظرکښې يې بل بل راز ښيي، هغه څوک چې معاش اخلي او هغه څوک چې مزدوري او اجوره اخلي ډيرفرق لري اوبيل بيل اشخاص ګڼل کيږي.

دغه معنوي قيمت چې په معاش کښې شته لږ معاش ته په ډيره اجوره ترجيح ورکوي او يو مامور قانع کوي چې په ډيره مزدورۍ پسې ولاړنشي او دخپل خدمت نوعيت بدل نکړي يعنې له رسمي دوايرو او اجتماعي وظايفو څخه شخصي خدمتونو او نوکريوته زړه ښه نکړي او ماموريت په مزدورۍ بدل نه کاندي ځنګه چې يو فرد نورو افرادو ته ضرورت او احتياج لري او د اجورې يا څه نفع اوفايدې په مقابل کښې خپل کارونه په يوه اوبل اجراکوي. دغه شان اجتماع هم ډير کارونه اوضرورتونه لري چې له افرادونه يې غواړي او په مقابل کښې معاشونه او منافع ورکوي مګر دومره فرق شته چې يو فرد له خپل شخصي ثروت څخه هر څومره چې وغواړي چاته يې ورکولي شي.او پخپلو تصرفاتو کښې دکوم قانون او معين نظام تابع نه وي مګر اجتماع ځانته يو نظام او قانون لري او پخپلو کارو او اجراتو کښې بې انتظامي نه خوښوي ځکه يې دلته افراد داسې حقوق پيداکوي چې اجتماعي نظام په عدالت او منظمو اجرااتو مکلف کوي دهمدې لامله په رسمي دوايرو کښې يو معيار موجود دی او بې د وظايفو له قيمت نه د رتبو معاش څه فرق نلري يو کاتب ۲ (مثلا) په هر وزارت او هر ولايت کښې يو اندازه معاش لري او ديته نه مجبوريږي چې دمعاش دپاره د خپلې تبديلۍ کوښښ وکړي ددې موازنې ساتل ځکه ضرور دي چې يو خو اجتماعي عدالت نه ساتل کيږي اوبل د وظايفو تقسم هم خرابيږي او هرڅوک هغه ځای ته هڅه کوي چې دده کارهلته زيات قيمت لري، دلته مقصد دانه دی چې ټول کارونه دې يو قيمت ولري بلکې مطلب دادی چې يو کاردې په يوه اوبله دايره کښې فرق نلري يو محاسب يا يو دتحرير کاتب بايد په هره دايره کې يو راز استحقاق ولري هسې نه چې يو معلم او يو کاتب دې سره برابر وي ځکه چې دلته دکار او وظيفې جنس بدليږي او هريو دخپل اهميت او تکليف په لحاظ بيل قيمت پيداکوي. غيرله دغې موازنې چې بايد په معاشو نوکښې وساتل شي لکه چې ساتل شوې ده يو بل شی هم ډير ضرور دی او دخپل ضرورت په اندازه ګران هم دی. ځينې کارونه په ځينو دوايرو کښې شته چې هلته دځينو غير مشروعو استفادو مجا ل هم شته نوکه ددغه راز استفادو مخه ونه نيول شي، ديوه اخبار کاتب (مثلا) کوښښ کوي چې ديوې علاقه دارۍ کاتب شي دلته که څه هم په معاش کښې فرق نشته مګر په معيشت کښې فرق شته هغه ورځ زما يو دوست دخپل صحبت په ضمن کښې وويل ځوکاله مې تعليم وکړ پس له هغه چې کلي او کورته راغلم واده مې وکړ او مجبور شوم ځانته معاش پيداکړم، زه او زما يو خپښ چې دباجه او سانډو په نامه ياديږي دواړه راغلو او په دوايروکښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماموران شو، زه دتعلیم خاوند وم یو کتابت راته میسر شو او هغه سواد نه درلود په یوه دایره کښې تحویلدارمقرر شو. مګر تحویلداری یې داسې وه چې مصرف یې زیات درلود او دناوړې ګټې مجال پکې و، څو کاله وروسته زه یوې رتبې ته ورسیدم او نوم مې وګاټه مګر هغه ډیرې پیسې اوپولې پټې پیداکړه هغه بله ورځ چې زما زوی هغه کره ورغلیو، چې بیرته راغی راته ویلې یې ترور کره مې یوه داسې ښه راډیو وه اوداسې ښه سازېې کاوه، په کورکښې یې ډیرې ښې ښې قالینې هم اوارې وې او ښه ښه چپرکټونه یې لرل د ترور زوی مې راته ویلې چې تاسې ولې راډیو ناخلئ؟......؟

دلته زما دوست راته وویل چې زه له خپل نصیب او قسمته کوم شکایت نلرم او دا نه وایم چې دتحویلدار صاحب بیسوادي له مانه ښه شوه ځکه چې که ماته هماغه تحویلداري سره له هغه مفاده راکړه شي زه به یې دځان لپاره عار اوتنزیل وګڼم.

مګر دا نه وایم چې دغه راز مظاهر په ځینو اشخاصو تاثیر کوي او ځینې کسان له معنویت نه مادیت ته او له صداقت نه خیانت ته راکاږي. په ا جتماعي نظام کښې باید دغسې غیر شعوري بې عدالتي هم رانشي او داسې ونشي چې یو د تعلیم خاوند او یو بیسواده په معیشت کښې دومره فرق ولري چې اطفا ل هم پرې پوه شي. یو اجتماعي نظام که یو نویسنده او دعلم خاوند ته له یوه بیسواده تحویلدار نه زیات معاش ورکوي او پدې باب کې د حق سنجش او د کار قیمت قائلیږي غرض به پکې همدغه وي چې دهغه معیشت له دې بل نه ښه شي او امتیاز یې راشي نوکه نتیجه بالعکس شي او دغه راز اجتماعي نواقص په ځینو دوایرو کښې رفع شي او څوک یې جلوګیري ونکړي دمعاشونو عدالت هیڅ نشي کولی او اجتماعي نظام د چا شکایت نشي رفع کولی.

داجتماعي نظام مهمه وظیفه داده چې په یوه ملک کښې عدالت قایم کړي او هرچاته دخپل کارد قیمت او اهمیت په قرار برخه وکړي، اودسنجش او موازني په اثر کښې هرڅوک دخپل استحقاق په اندازه وروزي. که یوه سړي ته یو فرد له خپل ماله هرڅومره شی ورکړي یا یوتن له خپل پټي او تجارت څخه هر څومره ګټه وکړي بل سړی څه ګله نه کوي او نه د اعتراض حق ځانته ورکوي مګرکه اجتماعي نظام بې له کوم حق او استحقاقه یوته زیاته برخه ورکوي ډیرنور خوابدي کیږي اوله خپلو وظایفو سره یې علاقه کمیږي، دلته ښایې څوک ووایي چې تحویلدار ته اجتماعي نظام دغه راز لوړ معیشت نه دی ورکړی او دا دغسې مثا ل لري لکه چې یو غل په غلا او یو بډې خور په بډو ډیرما ل پیداکړي او له یو ه بل مامور نه بدای شي. دا خبره رښتیا ده چې اجتماعي نظام هغه ته دومره ما ل نه دی ورکړی بلکې هغه له اجتماعي نظام نه غلاکړې ده مګر که یو قاسم او ویشونکی (چې باید یوشی په څو تنو داسې وویشي چې هر چاته خپل حق ورکړي او هیڅ بې عدالتي پکې رانشي) په تقسیم کښې وغولیږي، او ځینې کسان ترینه له خپل حق نه زیات څه پټ کړي هر څوک ورځنې شکایت کوي او عدالت هم ناراضه کیږي. ددغسې غلاګانو مخه نه نیول علاوه پدې چې په ځینو مامورینو کښې دشکایت فکر او شعورپیداکوي او ځینې کسان په بدو لارو بیایي داجتماعي نظام قصور او بې پروایي هم ښیي. ددغسې اصلاحاتو لپاره یواساسي فکرپه کاردی چې باید حسابي اوشعوري سیستم کښې اساسي اصلاحات وشي او محاسبین لکه دبصیرت ماشینونه داسې نه وي چې حساب او شمیر صحیح وښیي مګر نظر او بصیرت هیڅ ونلري. ښایي چې ځینو دوایرو کښې ډیرداسې تحویداران پیداکړو چې په څوکالو کښې یې له خپل معاشه یوپه لسه زیاته ګټه کړې او پخپل حساب کښې فاضل هم دی نو دغه راز محاسبه به سړی څه کړي؟ که مادلته څه حسابي تخصص درلودای ښایي چې اوس مې په حساب کښې ډیر اصولي نواقص ښودلي وای او دا ثابته شوې وای چې په حسابي امورو کښې ځینې نواقص شته چې باید رفع شي.

دمثا ل په ډول وایم یوه رسمي دایره چې دځینو شیانو اخیستلو ته ضرورت لري نو له تحویدار سره یو دوه تنه د هئیت په ډول مقرر کړي چې هغه شیان په بازار کښې واخلي او رایي وړي. دغه هئیت که هغوشیانوته په هر څومره زیات قیمت قایل شي او د دکاندارانو کلانتر یې تصدیق وکړی حسابي دوایر پکې څه نه وایي او داکار اصولي ګڼي مګر دهغې دایرې یوسړی هماغه شیان که په بازار کښې په نیم قیمت واخلي داکار د مسئولیت موجب ګرزي او دخیانت اتهام پکې پیداکیږي نو دغه راز تحویلدار چې دیوه شي قیمت د دوه درې تنو په خوشحالو لو او خوله خوړولو یو په لسه زیات ښودلی شي، نشي کولی چې ناوړه استفادې وکړي اوځان بې مسولیته موړ کاندي؟ کولی یې شي کړي یې دي او و به یې کړي.

په دغسې مواردو کښې که زموږ اجتماعي نظام مکمل وي او د بازار هرڅه معین اوټاکلی نرخ ولري بې له دېنه چې هیتونه وټاکل شي او تصدیقونه واخیستل شي، تحویلدار هیڅ نشي خوړلی او هرڅه پخپل اصلي قیمت اخیستل کیږي.

دلته دیوه حکایت په ضمن کښې دیوه مامور اویوه تحویلدار خبره منځ ته راغله او د بحث دمرکزیت حیث یې پیدا کړ مګر اصلي او اساسي مطلب دادی چې په اجتماعي وظایفو کښې باید یوه موازنه او شعور موجودوي او د هر چا وظیفه اوکار دیوه صحیح

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیار له مخې قدرو قیمت ولري. هغه څوک چې اجتماع ته علمي او معنوي خدمتونه کوي له هغو کسانو چې دالاتو او ادواتو وظیفه اجراکوي او منډې رامنډې وهي هم دمعاش او معیشت په لحاظ، هم د اهمیت او اعتبارله حیثه لوړ والی او تفوق ولري او مادي و معنوي تقدیر یې وشي چې هیڅکله دعرفاني وظیفې خاوند خپل ځان له اداري رجالونه کم ونه ګڼي اوخپل اهمیت داجتماعي نظام په نظرکښې لږ محسوس نه کاندي.

هغه کار چې اشخاص یې کولی شي له هغو کارونو نه چې ډیره موده تعلیم او تحصیل غواړي بې ا همیته معلوم نشي او په هر لحاظ قدر وقیمت ولري، که داسې نه وي نو علمي او عرفاني خواکمزورې کیږي او هرڅوک اداري چارو ته میل کوي. یو اجتماعي نظام باید خپل مامورین پدې هم پوه کړي چې هرڅوک هرکار نشي کولی نوکه یو د علم او معرفت خاوند ځانته اداري کارپیداکړي هغه پیشرفت چې هلته کوي ښایي چې دلته هغومره مؤفق ښکاره نشي او په عادي اشخاصو کې وګڼل شي، داپوهول دژبې او وینا کارنه دی باید په اجتماعي وظایفو کښې هر څوک چې کوم امتیاز او فوق العاده مهارت په کومه خواکښې لري هغه وپیژندل شي او قیمت پیداکړي یعنې داسې ونشي چې هرڅوک پزه تور ه کړي او ځان اهنګر وبولي. دغه راز شعوراو بصیرت چې په اجتماعي نظام کښې وي هرڅوک دیته مجبوروي چې دخپل استعداد او لیاقت له مخې یوکار انتخاب کړي نه دکار اووظیفې دقیمت په لحاظ، ځینې کارونه چې خرابیږي او دبې صلاحیته اشخاصو لاس ته ورځي سبب یې همداوي چې اشخاص خپل ځان او خپل استعداد ته نه ګوري او هر څوک هماغه کارته وراندې کیږي چې زیاته ګټه یاډیر قدرلري نو وړ او نا وړه اشخاص هماغه وظیفه اشغا ل کړي او کار لیدونکي هم دومره ډیرښو اوبدوته نه ملتف کیږي او په یوه نظر ورته ګوري دا وضعیت طبعاً داجتماعي وظایفو موازنه خرابوي او ټول خلک یوه لور ته زور کوي چې بیاسړی ځینو کارونو ته په اعلانونو هم څوک نشي پیداکولی مګرپه یوه بل کار هرڅوک سرونه ماتوي او وسایل ورته ګوري. (۱)

د ځان مینه

سپوږمۍ کله کله په هاله کښې ایساریږي مګر انسان هروخت دحب ذات یاحب نفس په دایره کښې راګیر دی او هیڅکله له دې دایرې نشي وتلي.

دا دایره په ځینو باندې دومره تنګه وي چې بې له ده نه بل هیڅوک او هیڅ شی ورسره نه ځاییږي، مګر په ځینو کسانو باندې دومره پراخه وي چې عالمونه پکې ځاییدلی شي. ځنګه چې وګړي ځینې په وړو او ځینې په لویو کورونو کښې اوسیږي، څوک دخپلې استوګنې ځای یوکلی ګڼي او څوک یوښار یا یو مملکت خپل کور او ټاټوبې بولي، دغسې دخلکو دمینې او محبت دایرې هم لویې او وړې دي، مګر دا دایره که هرڅومره لویه وي بیا هم اصلاً دسړي له خپله ځانه چاپیره ده او نورپکې طفیلي وي.

که تاسې په ظاهره یوسړی وینئ چې له یوه اوبل سره ډیره مینه کوي یا خپل ځان د کوم میلمه او دوست و اشنا په خدمت کښې ستړی کوي دا مینه هم په اصل کښې له ځان سره ده او دځان مینه ورته ویلی شو ځکه چې نفع یې ده ته راجع ده او ګټه یې بیرته دده کا له ته راځي.

که ووایو چې هرانسان په ځان مین دی او له ځان سره مینه لري، یا دانسان په هر محبت کې چې له هرچا اوهرشي سره وي دځان مینه پټه پرته ده دروغ یې مه بولئ ځکه چې له خپل ځان سره مینه او محبت دانسان په غرایزو کښې حسابیږي او هیڅوک ترینه نه دی خلاص. ځینو شاعرانو که پخپلو اشعارو کښې خپلو معشوقو ته ویلي دي چې په ائینه کښې مه ګورئ چې په ځان مین او زموږ رقیبان نشئ، غولیدلي دي ځکه چې دا عشق او دامینه له حسن و جماله یا له محاسنو او فضایلو بې نیازي لري او هیڅ مادي یا معنوي صفات نه غواړي.

که څوک ښکلی وي او که نه وي، ښه وي اوکه بد، جوړوي او که ناجوړ، عالم وي او که جاهل، خوار وي ا و که بډای له ځان سره مینه اوپه ځان پیرزوینه لري، مګر دامینه دهر چا دفکر او ذوق په لحاظ بیل بیل رنګونه او مختلف مظاهر لري.

یو به وې چې ځانته به ښه ډوډۍ پیداکول له ځان سره مینه ګڼي او دځان مینه به ورځنې خیټو او دخیټې خدمتکار جوړ کړی،

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۹ ګڼه ۳_ ۲ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل به ګمان کوي چې په ښو جامو کښې ځان پټول له ځان سره مینه اوپه ځای پیرزوینه ده.
څوک به عزت او اعتبار ګڼل له ځان سره مینه بولي او ځینې به په ډیرو پیسو او جایدادونو کښې دغه مینه لټوي.
چاته به داښه ښکاري چې ځانته عیش وعشرت برابر کړي او ځینې به فضایل پیداکول که څه هم ډیر مشقتونه پکې وي حب نفس ګڼي او ریاضت یا دنفس تذلیل به ورته په ځان لورینه معلومیږي نو ویلی شو چې دامحبت دانسان دفکر او ذهن په اعتبار خپل شکل او صورت بدلوي او دانسان شخصیت ورځنې تشکیلیږي. په هره اندازه چې افکار لوړ او عالي وي هر څومره چې انسان له لوړو معانیو سره اشناشوی وي هغومره یې حب نفس او دانسان مینه هم یو ښه صورت اوښه مظهر پیداکوي مګرکه فکر او نظر ټیټ وي او څوک ځانته په ټیټ نظرګوري نو د ځان مینه یې مخ په ځوړي بیایي اوپه کنډ وکپرو کښې یې غورځوي.
غرض دادی چې په دې باب کښې د ځان معرفت ډیرتاثیر لري که څوک دځان په پیژندنه کښې یوه لوړ اوعالي معیارته نه وي رسیدلی اوبې له خپل جسمانیته نور خپل ځان نه پیژني هغه ته دځان مینه همدا ښکاري چې خپل نفس او تن وپالي او خپل نفسي خواهشات پوره کړي. مګر که چا عقلاني او روحاني شعور پیداکړی وي اوځان له جسمانیته ماورا یو بل شی بولي هغه بیا په نورو روحي او معنوي لذایزو پسې ګرزي اوبل راز ارزوګانې ورته پیداکیږي.
ځیینو کسانو ویلي(فکر هر کس بقدر همت اوست) مګر کیدای شي چې حقیقت بل راز وي او د هر چا همت دهغه دفکر او شعور احساس و ادراک په اندازه وي نو په هر صورت چې فکر د همت په اندازه وي او که همت د فکر په اندازه وي خو د فکر او همت تر منځ یو ه داسې رابطه شته چې باید یو له بله سره برابر وي او دځان مینه هم د همدې دواړو معنوي عواملو په اعتبار یوعالي یا ادنی مظهر پیداکړي او کله کله دځان مینه په یوه داسې رنګ کښې ولیدل شي چې سړی ورته حب غیر یا د بل مینه وایي. څوموده دمخه دکابل مجلې یوه فاضل لیکونکي ښاغلي خادم دخیر دعزیزې ترعنوان لاندې دخپل یوه دوست حکایت رانقل کړی و چې هغه لس کاله له یوه فاضل سره چې په محیط کښې علمي او فلسفي شهرت لري پدې خبره بحث کړی و چې د ارادې محرک څه شی دی؟ دغه فاضل وایي په ټولو کاروکښې دانسان د ارادې محرک د ده د(حب ذات) غریزده او هغه هرڅوک چې وي وایي نه انسان باید دومره خودغرضه نه وي اوله حیوانه د (حب نفس) په غریزه کښې فرق ولري یعني بایدپه انسان کښې د خیر غریزه موجوده وی چې د خیر لپاره ایثار وکړي اوکله کله له خپلو شخصي اغراضو او منافعو تیرشي. پدې بحث کښې ښاغلی خادم د دواړو جانبو دلایل راوړي او په اخر کښې یې د خیر د غریزې داثبات لپاره د خپل دوست له خولې دوه دلیلونه راوړي اووایي: (۱) چې یوه ورځ په بازار کښې تیریدم او یوه داسې سړي چې ښې معتبره جامې یې اغوستې وې له یو داسې چاسره جنګ درلوده چې زاړه اوشکیدلي کالي یې په تن کښې و زه د غریب سړي په خواشوم یعني دهغو ښو جامو خاوند دکاندارمې ملامت کړ او غریب سړی مې ترېنه خلاص کړ حاضرینو له ما څخه تشکروکړ او ما خپله لیاره ونیوله.
(۲) بله داچې یو د ښې دریشې خاوند په بایسکل سپو راوله یوه دهاتي سړي سره یې تصادم راغی، او دا بیچاره یې په ځمکه راوغور ځاوه او علاوه پدې له بایسکله راکوز شو او دغه سړی یې نورهم واهه زه چې دلته حاضر وم وروراندې شوم ویل مې:
اغا ته ملامته یې اوکه داسړی؟ ته لا له ده نه معافي نه غواړې او وهې یې. که ته داسړی نه پریږدې نو زه ورڅخه جداً مدافعه کوم وروسته تردې دوه حکایتونو بیاوایي چې دا باطني عامل او دغه ذهني محرک چې زه یې په دغو ځایوکښې د دوه مقتدرو سړو په مخکې ودرولم څه شی ؤ؟ وروسته تردې پوښتنې د جواب په ډول وایي یوقسم دترحم او دحق دمرستې احساس په ماغلبه کړې وه او د ځان د خطر او ضرر احتما ل سره یې دمظلوم په مدافعه کې ودرولم او په دغو حادثو کې مې هیڅ اغراض اومنا فع دخپل ونه لیدل، دمقالې په اخرکښې ښاغلی خادم لیکي: دا و زما د ملګري تقریر زه پخپله هم په همدغه عقیده یم چې دغسې یواحساس په انسان کښې شته چې ددغې غریزې په اثرکښې انسان دخیر، حقانیت او وظیفې لپاره ایثار کوي. زه له ښاغلي خادم سره دا خبره پوره منم چې انسان کښې دخیر غریزه موجوده ده او دهمدغې غریزې په اثرکښې انسا ن ډیر دخیر کارونه هم کړیدي مګر دده له دوست سره یوڅو خبرې لرم.
اول خودغه دوه مثاله چې ده د خپلې مدعا داثبات لپاره راوړیدی خورا ضعیف دي او د جانب مقابل ددلایلو په مقابل کښې څه موجودیت نلري، دی وایي دترحم او دحق د مرستې احساس په ماغلبه کړې وه او دځان د خطر او ضررله احتما ل سره دمظلوم په مدافعه کښې ودرولم.
دلته دځان خطرنشته ا وپه دغسې بازاري جنګونو اوګفتګوی کښې کومه خبره دخدای لپاره کول یا څه خدای جاتي مداخله دفرد د ضرر احتما ل نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته محتاطو کسانو ته به داغته خبره ښکاري او زيات زړورتوب به يې ګڼي. مګر ځيني نوريې ښايي چې قابل ذکر هم ونه بولي. بله داچې وايي، په دغو حادثو کښې مې هيڅ اغراض ا ومنافع دخپل ونه ليدل مګر لومړۍ حادثې په اخرکښې وايي چې حاضرينو له ما څخه تشکر وکړ نو دغه دحاضرينو تشکر ايا غرض اونفع نشي کيدای. پدې کښې هيڅ شک نشته چې دانسان په ژوند کښې دغه راز منافع ډيرقيمت لري او د همدغسې منافعو لپاره ډير ډير کارونه کوي مګر زما ددوست دوست که دا نفع په نظرکښې نوي نيولې او دترحم يا دحق دمرستې لپاره يې داکار کړی وي نو دغسې کسانو سره خو ارومرو داخرت فکرونه وي او د خدای لپاره دغسې خطرونه او ضررونو ته وړاندې کيږي. نو بياهم نشي ويلی چې پدې کښې دځان دپاره څه منافع نه و، موږ خو د مخه وويل چې دځان مينه د هر چا دفکر اونظرپه لحاظ مختلف مظاهر پيداکوي.
يو مسلمان چې په خدای او قيامت عقيده لري هغه اخر وي ګټه له دنيايي ګټې نه ښه ګڼي او خپل نفس ذليلول، روژې نيول، ځان شهيدول دځان لپاره نفع بولي او دځان مينه يْ همدغسې کارونو ته وړاندې کوي نو دغه دخير غريزه او دحب ذات غريزه څه تضاد نلري لکه چې ده خيا ل کړيدی او لس کاله يې له يوه فاضل او عالم سره پدې بحثونه کړي دي.
يوسړی به وي چې دخير او نيکۍ په مينه کښې به د ځان خير ګڼي او حب ذات به يې دخير کارونو ته وړاندې کوي نو دلته دحب ذات غريزه او د خير غريزه اتفاق لري او يوله بله منافي نه دي، په دغسې مواردوکښې خير خواهي او خود خواهي څه فرق نلري او دواړه يو شی بلل کيږي دغسې کسان چې دحق او حقيقت په طرفدارۍ راپاڅيږي او له حقيقي خطرونو څخه هم نه ويريږي ارومرو يوه معنوي نفع ددوئ په نظر او شعور يا ما تحت الشعور کښې وي، که چيرې په دنياکښې يو ښه شهرت يا شخصيت ګټل دده په نظرکښې نه وي اونه غواړي چې دخوارانو اوغريبانو يا عامې طبقې په نزد ځان مقبول او محبوب کړي او ښه نوم پيداکړي ضروربه ورسره خدايي فکرونه او د اخرت سوداملګرى وي او يوبل راز ګټه چې دده په نظرکښې به ډير اهميت لري که څه هم نوريې احساس نشي کولی ده ته ځان ښکاره کوي نو څوك دا نشي ويلی چې ده ته په دغه کار کې د ځان منافع او حب ذات هيڅ دخل نلري، زما دمطلب خلاصه دا ده چې انسان ټول ارادي افعا ل (چې ټوخيدل او ځينې نور طبيعي افعا ل ترې واوزي). دحب ذات په اثرکښې وي يعنې د ځان دنفع او فايدې لپاره وي مګر دانفع اوفايده به کله مادي وي او کله معنوي.موږبايد دځان مينه او حب ذات يوازې داونه ګڼو چې سړی به ارومرو د جسماني خواهشاتو او دنيوي عيش او راحت لپاره کارکوي ځکه چې ځينې انسانان دفکرو عقيدې، مسلک او مذهب ، تربيې او تعليم په اثرکښې د ځينو معنوي او روحي ګټو لپاره خپل سراو ما ل قربانوي. او همدغه قرباني له ځان سره مينه او په ځان پيرزوينه ګڼي، په اسلام کښې ډير دغسې اشخاص شته چې په(ويؤ ثرون علی انفسهم) باندې ساتل شويدي مګر ددې معنی داده چې دوئ دغه ظاهري ځان او مادي وجود ديوې عالي او لوړې مفکورې دپاره قربان کړي او دخپل روحاني وجود ګټه اوفايده يې په نظرکښې نيولې ده ، نوکه سړی په انساني اعمالو او افکارو کښې ښه دقت وکړي په هرکار کښې يو ډول فايده په نظرکښې وي او ديوه عاقل سړي هيڅ ارادي حرکت بې دځان دفايدې نه نه وي، کوم کارونه چې موږ يې دخير وغريزې په اثرکښې بولو اوخيريې ګڼو هغه ارومرو د انسان لپاره کومه معنوي ګټه لري او دانسان د ذهنيت په اعتبار يو ډول احتياج باله شي.
دانسان لپاره خو د خواهي او د ځان مينه چې حب ذات يا حب نفس ورته وايي عيب نه دی بلکې صفت دی مګر دا هله چې انسان خپل ځان معناً او مادتاً وپيژني او دځان مينه يې د لوړتيا او فضايلو خواته بوزي يعنې داسې ونکړي چې نفس اونفسې شهوات وپالي او عقل و روح چې د انسان اصلي اومعنوي ذات ورته ويلی شو له نظره وغورځوي او هيڅ مينه ورسره ونلري.
که يوسړی خودخواه وي او دغه خودخواهي په ده باندې باعث شي چې ځانته علم او فضليت، نيک شهرت او اخلاقي اعتبارله نورونه زيات پيداکړي اوخپل معنوي او حقيقي تفوق په نورو باندې وغواړي دا خود خواهي يا ځان سره دغه راز مينه يو لوی صفت دی مګر که خود خواهۍ خپله مجرا بدله کړي او په بد ه لار کښې صرف شي نو بيا ترينه لوی عيب په عيبونوکښې نشته.
دښاغلي خادم دوست ويلي چې انسان ولې دومره خود غرضه اوسي او ولې دې حيوان او انسان د حب نفس په غريزه کښې فرق نلري؟ پدې خبروکښې که دده مقصد داوي چې انسان دې خودغرضي بيخې پريږدي خو دا هډو ممکنه نه ده او داسې نشي کيدای چې انسان له اغراضو نه بيخې لاس واخلي مګر داکيدای شي چې خپل اغراض ښه کړي اود بدو اغراضو په ځای ښه اغراض ځانته پيداکاندي همدارنګه دحب نفس په غريزه کښې له حيوانه داسې فرق پيداکولی شي چې دی حب نفس دخير او فضايلو په لټون او حصول کښې وګڼي او حيوان دحب نفس په اثرکښې دخپل حيات دساتنې لپاره ديوه اوبل په پټي کښې ځان موړ کړي مګر داسې نه کيږي چې حب نفس بيخې پريږدي او خوشې په خوشې خپل ضررته ملاوتړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوک که دانسان لپاره دخیر په غریزه قایلیږي او ددې غریزې په اثرېې له نورو حیواناتو بیلوي ضروربايد ددې غریزې منشا او ریشه عقل و ادراک وبولي او یوعاقل هروخت په هرکار کښې دځان یو ه مادي یامعنوي، دنیوې یا اخروي ګټه په نظرکښې نیسي.(۱)

دخان ناظر

خان دډیر ځمکو او جایدادونو خاوند و، ځکه یې مزدوران دهقانان او اجاره داران هم ډیرو او ډیر نوکران یې درلودل چې چا به اسونه ساتل چا به ټوپک ګرزول او چابه د تازیانو او بازو باښو ساتنه په غاړه درلوده.

خان به په ولس کښې سترګې غړولې او داسې سړی به یې ناظری اوبالا بینی لپاره پیدا کاوه چې کا ل په کال په اجاره دارانو باندې اجارې زیاتې کړې او د دهقانانو په خواری خواری ځمکې ابادې کړي.

ناظر به دخان دخوشحالی لپاره له اجاره دارانو، دهقانانو اومزدورانو سره ډیر بد سلوک کاوه او خلک به یې له لاسه ډیر په عذاب وو.

دناظر اصلي منظور د خان خدمت و چې باید ډیرخلک دیوه تن دګټې اوخوشحالي دپاره په کارواچوي او دغه استثماري وظیفه په ښه شان سرته ورسوي.

ډیرښه ناظر هم به هماغه و چې خواران نورهم خوراکړي اود خان خاني نوره سم چاغه کاندي. دکوروکلي خلک له خان نه خپه نه و اوله ناظرنه به یې ډیرسرتکاوه، هرچا ویل: خان پخپله ډیرښه سړی دی خو د ناظر دې بچې مړه شي.

یوه ناظر چې به څه مو ده ناظري وکړه او خلک به یې پوزې ته راوستل خان هغه لرې کاوه اوبل به یې پیداکاوه.

هغه به له پخواني ناظرنه دخان لپاره ډیرې تودې منډې وهلې ځکه چې نوکر نو اهو بدو میکیرد ډیره پخه خبره ده.

هغه به پخواني ناظرته نه کتل چې خلک ورته په څومره کرکه ګوري اوڅوک یې اوس سلام هم ناخلي، نه پوهیږم دخان طالع بیدارې وې او که دخلکو بخت ویده و چې هرنوی ناظر به په خان پرستی کښې له بل نه وړاندې ټوپ واهه اود استثماري نقشو په جوړولو کښې به یې خپل ایمان زیات خواراوه مګر خان یو ناظر هم له دوه کالونه زیات نه ساته اوخپل خیر یې په همدې کښې لیدلی و.

په رښتیا چې دریم ناظربه له دوهم نه هم تیره واړو له اودخان ګټه به یې اسمان ته ورسوله. دی به هم څه موده وروسته دنورو له سرنوشت سره مخامخ شو او دډیر خلکو دښمني به یې په څو ورځو خپل اولادو ته پریښوده.

داسلسله همدغسې جارې وه او دناظرپه بدلون به څه قدر د خلکو تسکین کیده او زاړه خاطرات به په نوواميدونو بدليدل.

د اولس نخبه اشخاص به دناظری په طمع دخان په شاو خوا ځرخیدل اوپه لطایف الحیل به یې د هغه توجه ځانته جلبوله په دې مسابقه کښې علاوه په چاکرانه اهلیت اولیاقت د خان اعتماد ډیر زیات اهمیت درلود اودغه دبخت باز د هر چاپه سر نه کښینا سته.

دناظری عمرکه لنډو د ستاڼ دوره یې ډیره اوږده اوپه ډیر خدمت دغه عزت او حرمت ګټل کیده.

کجیر خان چې هوښیار او ځیرکه سړی و وروسته له ډیر انتظار څخه د ناظر په حیث منظور شو او دغلو د انو کلي ګاڼې وروسپار ل شوې.

دا ناظر له نورو نه په عقل اوفکر پوخ و ځکه یې دناظری طرز بدل کړ اوخلکو ته یې ځان بې واکه اوبې اختیاره وښود.

ده به چې هر څه هرچاسره کول هغه به یې په دې پوهاوه چې دی دخان فکر او اراده تمثیلوي او دیوه تواچي حیثیت لري.

دی پخپله هیڅ نه کوي او هیڅ نشي کولی، هرڅه چې کوي خان یې کوي، خلک باید هر څه له خانه وګڼي او ناظر معذور او مجبور وبولي.

دغه وخت هرڅوک په دغه راز پوه شو چې خبره په کوم ځای کښې ده امر اونهي دچا کاردی.

وروسته تردې بیا چا و نه ویلې چې خان پخپله ډیرښه سړی دی خو د ناظردې بچې مړه شي.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۵ کال، ۱ګڼه ۲_ ۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک پدي وپوهيدل چې دناظر بچې هيڅ ګناه نلري بلکې پخپله ناظرهم اصلي ګنهکارنه بلل کيږي، هوښيار ناظرکه نورڅه ونکړه او دخلکو په حا ل کښې يې کوم ښه بدلون رانه وست دخلکو سترګې يې څه قدر خلاصې کړې او اصلي ناظر يې هر چا ته په ګوته کړ.

ديته وايي: غير مستقيم خدمت.(۱)

کميت پيژندنه

نورخلک دکيفيت په تشخيص کښې هم ډير ماهروي اوزه دکميت په تميزکښې هم غوليږم يا حير انيږم، ددې لپاره چې تاسې خپل حيرت ته حيران غوندې کړم ځينې مثالونه به درته وړاندې کړم، زما مثالونه ډيرساده دي مګر زه تر هغو ساده يم او دډيرې سادګۍ په وجه راته عام فهمه شيان هم مشکل شي.

مثلاً يوسړی په شپه کښې شل رکاته نفل په نيم ساعت کښې کوي او يوبل يې په يوه ساعت کښې کوي او يو بل په يوه ساعت کښې دوه رکاته نفل کوي يعنې يوپه يوه رکات کښې سورت بقر لولي او هغه بل پکې دفيل سورت.

زه نه پوهيږم چې درکاتو نو په حساب شل رکاته ډيرعبادت وګڼم که دوخت په اعتباريو ساعت عبادت له نيم ساعت نه زيات وبولم.

يوسړی دکوم شرعي عذر په وجه دجوزاپه مياشت کښې چې دروژې له مياشتې سره مصادفه وي روژې خوري او بيا دقوس په مياشت کښې قضايي روژې نيسي دلته هم راته د کميت تميز ګرانيږي او په دې نه پوهيږم چې دجوزا اوږده ورځ ا ودقوس لنډه ورځ ديو ځل طلوع او غروب په اعتبار دکميت په تله برابرې دي او که دساعتونو او دقايقو په حساب سنجول کيږي.

په ژور ناليستۍ کښې هم دکميت مسئله پيچده ګي پيداکوي.

يو ليکوا ل يوې جريدې ته يوه اوږده مقاله ورکوي چې دوه مخه نيسي يو بل دوه ورې مقالې چې نيمه صفحه نيسي.

په دې موردکښې هم د کميت په لحاظ دا سوا ل پيداکيږي چې دکوم يوه برخه په جريده کښې زياته ده ايا د کميت معيار دمقالو الفاظ او کلمات دي که دمقالو عنوانونه.

په رسمي او اداري چاروکښې هم دکميت مسئله مشتبه کيږي.

په يوه وزارت کښې يو مامور خارج ته سفر کوي او څلور مياشتې تيروې يوبل مامور درې ځله خارج ته ځي او هرځل يو ه هفته هلته تيروي

ديوه سفر خرڅ په زرو ډالرو کيږي او دبل له سوونو څخه تجاوزنه کوي دلته هم حيرانيږم چې دکميت معيار دسفرونو کرات او مرات دي که ورځې اومياشتې يا د ډالرو حساب. د شورى دتقنيني دورې حساب هم رانه ورکيږي.

دا دوره په قانون کښې څلورکاله ده په هرکا ل کښې اوه مياشتې دکار موده ده په هره مياشت کښې که له عمومي تعطيل سره تصادف ونکړي دولس ورځې دعمومي جلسو لپاره تخصيص شويدي چې په دغه حساب ديوې دورې عمومي مجلسونه له درې سوو څخه تجاوزنه کوي نوکه چيرې ولسي جرګه په يوه دوره کښې څلور سوه عمومي جلسې دايرې کړې او په يوه بله دوره کښې درې سوه جلسې هم پوره نکړي يا د مشرانو جرګه په يوه دوره کې خپل يو دوه مياشتنياجلاس اصلاً داير نکړي نو دا دوه دورې به دکميت په لحاظ مساوي ګڼو که څنګه؟ يعنې دکار د ورځو په حساب به يوه دوره له بلې نه کمه ګڼو او که معاش اخيستلو ته به وګورو او دواړه به مساوې وبولو؟

که يوسړی لکه ليمو کوچنی اوبل لکه چکوتره غټ وي ايادوئ دواړه دکميت په لحاظ يو دي که څه هم ديوه کرتۍ دبل لپاره واسکټ هم نشي کيدی.

که نه دجسامت په لحاظ ديوه اوښ قرباني له اوه پسونوسره مساوي ګڼلې شو او دکميت معيار سر شماري نه ده.

که څه هم (عقل بسراست نه به سا ل).(۲)

---

(۱) افغان جريده، ۱۳۵۱ کال د وري ۲۱ نيټې ګڼه (۲)افغان جريده، ۱۳۵۰ کال دليندۍ ۲۲ نيټه ۱۲ ګڼه ، ۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اداري سياست

یوه ملګري راته خپله کیسه داسې شروع کړه:

د انتظار په کوټه کښې زما غونډې ډیرخلک دملاقات په امید ناست وو او دروازې ته به یې تربڼو لاندې کتل.

له نورونه خبرنه یم چې څه چورت کښې وو. خوما پخپل زړه کښې خبرې جوړولې او ځان سره به مې کرل او ريبل چې څه به وایم او څه به اورم؟

کله به مې زړه د زمري کړاو په دې فکر کښې به شوم چې راشه له اخلاقي شجاعت نه کارواخله، خپل قانوني حق په صراحت وغواړه، ځان دشخصيت او کرکتر خاوند وښيه او داهلیت و لیاقت په ښولو جلالتماب تر معنوي نفوذ او تاثیر لاندې راوله (ګوندې په درانه نظر راته وګوري او مناسب کارراکړي).

بیا به مې ویل هسې نه چې دا راز خبرې په جنا بعالي بدې ولګیږي او دسرکار کچرې و توریږي یا کله شخ ورته ښکاره شم او په چپیانو کښې مې وشمیرې نو ښه به داوي چې اداب او نزاکتونه په نظرکښې ونیسم او داخلاص او عقيدې په څرګندولو دهغه شخص اعتماد او حسن نظر ځانته جلب کړم.

ددې غلامانه فکر تراغیزې لاندې مې دتملق او چا پلوسۍ الفاظ او کمات لټول او د ماهرانه جملوپه جوړولو بوخت وم چې پیشخدمت راغی او زه یې د جلالتماب لوړ حضورته دعوت کړم.

په قد نما ائينه کښې مې ځانته و نه کتل چې نکټا يي او نوره وضع مې څنګه ده او په اول نظر کښې به څنګه ورشم؟ په دغسې جنجالي حا ل کښې په دروازه سرکوزی ورننوتم او په تیټ سر مې د ارادت لاس وړاندې کړ. ښاغلی جلا لتماب دمهربانۍ له خو ا لږ غونډې له ځایه جګ شوی شانته و او خبرې يې له ماسره کريمانه وې.

دکوټې لوکس فرنیچر اونفیس سامان دجلا لتماب له عطوفت سره زه ترعجیب تاثیر لاندې راوستم او حیران وم چې دتشکرحق څنګه اداکړم؟

عادي اومعمولي الفاظو نشوکولی چې زما احساسات څنګه چې غواړم هغسې څرګند کړي ځکه مې دحا ل او وضع په مرسته خپل عجز او انکسار تمثيل کړ او په حرکاتو سکناتو مې و ښودله چې زه څومره ترتاثير لاندې راغلی یم.

هغه څه چې ښاغلي جلالتماب زما دحا ل او وضع په هنداره کښې ولیدل نو رحیمانه عواطف يې راوپښ غونډې شول او په طولاني صحیت کښې یې ډیر څه راته وویل چې ځينې ټکي يې دادي:

دوطن مينې او احساس زه مجبور کړم چې دا درنه وظیفه په دغسې مشکلو حالاتو او شرايطو کښې ومنم، او د خدمت په مقابل کې سپکې سپورې واورم په جرايدو او مظاهراتو کې راباندې تورونه ولګول شي او بشري کرامت مې ترپښو لاندې شي.

دافسوس ځای دی چې دلته وچ اولامده یوشان سوزي اوخلک پدې نه پوهیږي چې زه په مجلس کښې څه وایم او څه راز پیشنها دونه وړاندې کوم څه وکړم زه بیخې یوازې یم او نور ټول لکه رمې یوې خواته رغړي زه تاغونډې منور اشخاص ښه ګڼم اوقلبي علاقه ورسره لرم، اهلیت او لیاقت ته په احترام ګورم مګرته پخپله هوښيار سړی يې او په نیمه پوهیږي.

زه تاته ډاډ درکوم چې ستاپه کارکښې به خپل نهايي کوښښ ونه سپموم، زه ستا په سر جنګ ته هم ولاړیم، ته شل ورځنې پس خبر واخله مګریو ځل.... صاحب او .. صاحب هم وګوره.

دده له حضوره چې مرخص شوم دنورو صاحبانو دلیدو په فکر کښې شوم او لوړ جناب ته ورغلم، دا ځل زه د لويانو له حضور سره لږ غونډې بلد شوی وم او په دوهم نقش کښې مې مهارت نورهم زيات شوی و، لویان خدای په لويه ورځ پيداکړی او یو جنس غونډې خلک دي ځکه يې کړه وړه خبرې ا وطرز تفکر ډيرمشابه وي.

دغه اعلی جناب هم زه پخپلو خبرو له ځانه ډير خوشحاله کړم او خپل نظريې زما په باب ډير ښه وښود، خو دايې وفرمايل چې زه بس ستا دکارپه باب صاحب ته وایم ته هغه ته ورشه او ورسره په تماس کښې شه خدای به هرڅه اسانه کړي. ده کنايتاً زه په دې پوه کړم چې عقل فعا ل بل دی او (خورد کلانکار) هم بل څوک دی.

دغه وخت ماته هغه وخت راپه یاد شو چې یوه زيارت ته څو تنه ورغلو او منجور راته وویل تاسو بايد اول هغه وړوکې زيارت ته ورشئ چې دلوی زيارت شاطرو ځکه چې لوی صاحب همدغسې ويلي و چې د حاجت خاوندان بايد اول هغه ته ورشي او خپل حاجت دهغه په وسیله له لوی زيارت څخه وغواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امر مې هم په ځای کړاو واړه کلا تکارته ورغلم.

په رښتيا چې هغه په سياسي هنر او مهارت کښې په نورو مټ اړاوه او زه يې ډيره موده د خوف و رجا دياس او اميد ترمنځ په اعراف کښې وساتلم.

په دغه موده کښې يې زه دفوټبا ل دتوب په شان يوه بل ته غورځولم او زه هم له ډيرې خوشحالۍ په هوا ګرزيدم تر څو چې دوئ ستړي شول او زه هم له سرګردانۍ خلاص شوم مګر په دې پوه نشوم چې کارڅوک کوي او دعا چيرته قبليږي.

زما طالع چا ترلي دي او د توبې ور کو م دی؟ داهم راته معلومه نشوه چې ښاغلي جلالتماب زماپه سرله چاسره جنګونه وکړل او په دغه جنګ کښې څه تلفا ت پيښ شول.

پاک خدای دې زما دغه ګناه راعفوه کړي چې زما په سبب دهغې سنګر مات شواو جلالتما بان يوله بله خوابدې شول.

دغه صاحبان چې زه يې په زيارت څوځو ځله مشرف شوم او هريوه راته خپل نظر ډيربه ښوده د نوروليارہ هر يو ټک وپترى وه.

هرچابه ويل فلانکى د هغه صاحب په پيرزوينه او توجه دولايت يا رياست خاوند شو او هغه بل معينۍ او معاونۍ ته ورسيده.

دايوازې زه وم چې دټولو په توجه مدير يامورهم نشوم.

دملګري خبرې چې دغه حدته ورسيدې نو يوه هوښيارسړي ورته وويل:

زيارتونه اکثراً همدغسې وي چې يوه ته مراد ورکوي او بل ته نه.

زيارت ته بايد سړى يوشى يوسي چې څه ترېنه راوړي.

چې تش ځي تش به راځي.

زيارتونه نذر غواړي.

څو ک چې دزيارت نغري نه تودوي نغرى به يې همدغسې سوړ وي.

يوبل سړى چې له اداري سياست سره اشنا و هغه خبره له بلې خوا راګرځوه او ويې ويل:

زه تاسوته څه وايم مګرتاسې به يې هيڅا ته نه واياست او زما خبرې به ټينګې په غوږکښې نيسئ، هغه موږ له قسمه تيرکړو او بيايې وويل:

د اداري سياست تقاضا همدغه ده او له نا مطلوبو اشخاصو سره همدغسې کوي.

يعنې وزير په معين لاس پاکوي او معين په وزير.

دغسې ساده ځوانانو ته هر يوخپل ځان مهربان او خير خواه معرفي کوي او بل ورته شيخ مير يعنې مناع الخير ښيي.

همدغه سياست دى چې مقام دخپل بام واورې په بل اچوي او ثم فثم خلک اعلى او عالي الما ل مقام ته بدبينه کوي.

داخبره هم ديوه سياستمدار خبره ده ښايي چې دا هم د اداري سياست په تقاضامنځ ته راغلى وي اوڅه چل پکې وي چې ليکونکي ا واخبار چلوونکي به هم پرې نه پوهيږي ځکه يې خپروي.(۱)

اشتباه

کله د اشتباه له مخې داسې هم شويدي چې دجنګ په محاذ کښې يوه جبهه په بلې باندې غالبه شوې وي مګر دغه دفتحې او غلبې خبرچې دغالبې جبهې مشرته ورکړشوى هغه بل راز پوه شويدى او ګمان يې کړى چې غلبه دجانب مقابل په برخه ده ځکه سم دلاسه تنښيدلى او ګټلى ميدان يې بابللى دى.

دا راز تاريخې اشتباه ګانې به بل وخت ته پريږدو اوسياسي اشتباهات به هم نه څيړو.

---

(۱) افغان جريده ، ۱۳۵۱ کال، دغويى ۱۸ نيټه ۳۵ ګڼه ، ۱_ ۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به هغه اشتباه ګانې په ګوته کړوچې لويانو ته جزيي او بې اهميته ښکاري او تاريخونه يې هم غالباً نه ثبتوي. وايې چې يوسړی له ځان سره لګياو اوويل يي:

په زړه کښې رحم او عاطفه نلري، له ډيرې استغنا چاته نه ګوري، دچاپه ژړا اوفرياد يې زړه نه سوزي.

دومره ظلم او ستم، دومره کبراو غرور، دومره تغافل اوبې پروايي له هيچا سره نه ښايي. زه په څومره اميدورغلم مګر زما عرض يې وانوريده او زما هيلې يې ترپښو لاندې کړې. خدای دې هغه ماغوندې کړي چې زما دزړه حا ل ورمعلوم شي.

عاشق دخپلې معشوقې له لاسه دغه راز شکايتونه کول مګر مخبر اشتباه وکړه او دغه خبرې يې په سرکار والا پورې مربوطې وګڼلې ځکه يې دهغه په باب ډير بد رپوټ حکومت ته وړاندې کړاو په دغسې اشتباه د عشق محجور دسياسي محبوس په حيث په زندان کښې ولويد او ډير کړاوونه يې وګالل. تعجب مه کوئ! دغسې اشتباهاتو ډيرخلک دتوپ خولې ته ترلي او ډير کورونه يې وران کړيدي.

وايې چې په تيرو زمانو کښې يو جنت مکان، مغفور او مرحوم امير دمني په ورځو کښې په کوم باغ کښې ناست وو، دباغ تر شا يو لاروی تيريده او دابيت يې په لوړ اواز له ځان سره وايه:

ای زاغ درين باغ تماشا چه ميکنی　　　ګل رفت وسبزه رفت توتنها چه ميکنی

داغږ چې دمبارک غوږ ته ورسيده دا اشتباه پيداشوه چې لاروی اميرصاحب په غوږ وهي او د شعرپه ژبه ورته ناوړه نسبت کوي ځکه يې هغه ددغه منحوس بيت په ويلو په بيت الا حزان کښې بندې کړ.

داهم وايي چې زړه زمانه کښې يوسړی خوب وليده چې سرې جامې يې اغوستي دي او په اس سپور دی دخپل خوب په معنی نه پوهيده ځکه يې خپلو ملګروته ووايه.

يوه ملګري يې دخوب تعبير په دې ډول وکړچې ته به پادشاه شې ځکه چې اس داقبا ل نښه ده اوسرې جامې سرخرويي ده.

داناوړه خوب اودغه تعبيرکوم مخبر اميرصاحب ته ورساوه هغه يوقضايي هئيت د دغه لوی جرم او ستر خيانت لپاره وټاکه چې په نتيجه کښې خوب ليدونکی ته داعدام جزا تعبين شوه. که چيرې هغه وخت دخوب په تعبير اوتفسير کښې معبر اشتباه نه وای کړی او دغه غلط تعبير منځته نه وای راغلی خوب ليدونکی به ولې وژل کيده.

که معبرو يلی وای چې سرې جامې دشهادت علامه ده اوپه اس سپريدل د سرکار سپاهي کيدل دي نه به داخبره کوم ځای ته رسيدلې وه اونه به ورته قضايي مجلس ټاکل شوی و.

څنګه چې معبر دخوب په تعبير کښې اشتباه وکړه قضاييه هيئت هم پخپل قضاوت کښې له اشتباه سره مخامخ شو، مقصد دانه دی چې داعدام جزا درنه اوسنګينه ده. ددغسې لوی جرم په مقابل کښې ښايې چې دا جزا ډيره خفيفه وي.

دقاضيانو اشتباه داوه چې په خوب کښې سرې جامې اغوستل اوپه اس سپريدل جرم نه دی حتی په وينبه هم دغه کار جرم نه ګڼل کيږي. اصلي جرم هغه غلط او ناوړه تعبير و چې سرې جامې اغوستل اوپه اس سپريدل يې پادشاهي وګڼله اوسړی يې دتوپ خولې ته وتاړه. قاضيانو ددې پرځای چې معبر ته سزا ورکړي دخوب خاوند يې په جزا محکوم کړ او دمجرم په تشخيص کښې يې اشتباه وکړه.

اشتباه که هرڅنګه وي اوپه هرځای کښې وي د عفو وړ ده.

خدای دې سړی بې له اشتباه ګناه څخه ساتي.

هغه څوک چې اشتباه نه کوي او ګناه کوي لويه خطا کوي.(۱)

خان اوبډای

نه پوهيږم چې اصلي نوم يې څه و مګر خلکو عمراناصر باله.

زمور په علاقه کښې ده غوندې بل بډای نه و. هرچابه ويل چې د قارون سريې ګرولی دی.

ده به خپلې پيسې په ګرويو او سودونو بندولې اوبيابه يې دفصل په وخت کښې دګټې بې حسابه غلې راټولولې.

خلک ورته محتاج و مګر هرچا ورته په درانه نظرنه کتل.

---

(۱) افغان جريده، ۱۳۵۱ کال دتلې د ، ۱نيتې ګڼه ۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت سود خواره خلکو بدګڼل او هر چا ته سپک ښکاریدل.
دامتل به زښت ډیراو ربدل کیده چې هندو پیسې ګټي او پښتون کیسې ګټي.
ددنیا ما ل ته به خلکو د هندو ږیره ویلې.عمراناصر که فقیر نه و نو حقیر خو هرګوره و.
دی بډای و مګرخان نه و او بې پیسو یې نورڅه نه درلودل.
جاه و جلال، وقار او اعتبار د اولس مشرتوب داولس له خان ښاغلی کریم خان سره و عمرا هم دخان تر حمایت لاندې ژوند کاوه او دخان تابع و.
داځکه چې خان دسترخان درلود، حجرې او مهمانخانه یې لرلې نوکران او مزدوران یې په مخکې ګرزېدل چې تنخا اوډوډۍ به یې ورکوله.
خان به خیراتونه کول، بخششونه او انعامونه به یې ورکول او له خوار و غریب سره به یې مرسته هم کوله.
دعمراشوندې به هم دخان په کاسه غوړېدې او پڅپل کورکښې به یې خوله نه خوړیده. نه یې په نس خوړله نه یې په تن لګوله.
آمد یې ډیر و او خرڅ یې هیڅ نه و، دبډای اوخان اصلي اواساسي فرق همدغه و چې:
هغه دنیا ټولوله اوده ښندله.
هغه خپل حساب زیاتاوه او مره یې پوره کوله.
ده خپل نوم ښه کاوه اوشان و شوکت یې ساته، لنډه دا چې هغه حریص او دی کریم و.
خاني دخلکو په نظرکښې معززه او محترمه وه.
بډایي لکه ډمه که هر څومره ښایسته وه هغومره بدنامه هم وه.
یو هندو هم بډای کیدای اوسیټ کیدی شو مګر خان کیدی نشو.
مشري او واکمني له خانی سره تړلې وه.
له بډای سره بې پیسو نورڅه نه ووکه و نو هغه ویره وه.
داحا ل په مرور دزمان ورو ورو بدل شو.
خان دخانی خوی او عادت هیرکړ.
دی هم په پیسو مین شو او حرص پرې غلبه وکړه، او س خان هغه خان نه دی چې پرون و.
اوس دخان سترګې پیسوته ورې دي او همدغې قبلې ته یې سرپه سجده ایښی دی.
دی اوس زر نه خاورې کوي بلکې د زرو د پاره خپل ځان اونوم خاورې کوي.
درحمان بابا دابیت اوس ده ته بیهوده اوبې معنی ښکاري چې وایي:

داهنر نه دی چې خاورې څوک سره زرکا چې زر خاورې کړي رحمانه هنر دادی

دپرونی خان زوی نن تاجر اوقاچاقبر دی.
هغه سودونه چې عمرا خوړل اوس یې دی خوري اولوی سیټ ورنه جوړ شویدی.
دیاوس سره اوسپین لعل و جواهر ډیرلري، مګر هغه پخوانی جوهر، وقار او جلال نلري.
خاني چې حامله شوه بډایي ترېنه وزیږیده.
خواران اوغریبان که له ناکامه دبډایانو نوکري او مزدوري کوي له بډایانو سره ډیره سخته دښمني هم کوي.
داسې دښمني چې پخلا کیده پکې نشته.
خان که بډای او منفور شوخیر دی.
خدای دی حاکم او حکومت له دغه حاله ساتي.
حاکمانو ته نه ښایي چې بډایان شي اوخپله شخصي سرمایه زیاته کړي.
دولس مشران او زما مداران که دخلکو خدمتګاران کیدی نشي نواقلاً باید خانان شي نه هغه سیټان او بډایان چې کرکړې دلته وهي او هګۍ لرې مو له مخه په کوم بل ځای کښې اچوي.(۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۵۱ کا ل دتلی۲۴ نیټه، ۷ ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر او کار

په موږ کښې ډیرلږ خلک شته چې هم فکرکوي هم کار کوي اواکثر ه داسې دي چې کارکوي فکرنه کوي چې فکر کوي کارنه کوي، دهمدې له امله زموږ اکثره کارونه خراب دي او یوه سمه صحیح نتیجه نشو اخیستلا ی.
زموږ داعادت دی چې یوکارپه داسې پیمانه شروع کوو چې زموږ له توان او استعداد سره تناسب نلري، وسایل او اسباب یې نه وي موجود، لاره او طریقه یې نه وي معلومه، موانع و مشکلات مونه وي سنجولی او ډیر وروسته پوه شو چې زموږ پدې فکر کښې غلطي وه، دقرغې بند، د لته بندسرک دبغرانهر اودا راز نورکارونه ددې خبرې شواهددي.
موږ ډیرځله له خپل معارف څخه شکایت کوو او وایو چې د۱۲ صنف په طلابو کښې داسې کسان شته چې املا یې غلطه ده او بې سواده پاتې دي مګرپه جواب کښې اورو چې موږ دومره ډیرصحیح اولایق معلمین نلرو چې ټولو مکتبونو ته ورسیږي اوتعلیمات صحیح شي.
دومره پیسې هم په بودجه کښې نشته چې ټولو شاګردانو ته کتابونه او تعلیمې وسایل مهیا شي، که موږ دا ومنو چې دغه عذرونه صحیح دي او صحیح معلمین نشته نو باید وزارت معارف له ابتدا څخه هماغومره مکتبونه تاسیس کړي وای چې لایق او صحیح معلمین او کتابونه ورته پیداکیدل او پالنه یې ممکنه وه مګر دامکتبونه باید په یوه ښاراو په یوه ولایت کښې نه وای بلکې په ټول افغانستان کښې وای. وروسته چې هر څومره وسایل اواسباب زیاتیدلای هغومره به یې مکتبونه هم زیاتول او دتناسب مراعات به یې کاوه که چیر ې دوئ او س هم شل مکتبه په صحیح صورت اداره کولایشي اوسل مکتبونه تاسیسوي زما خو ګمان دی چې ډیره لویه سهوه کوي ځکه چې له هغسې شلو مکتبونه سل تنه پوهان راوتلی شي مګر له دغسې سلو مکتبو نه شل تنه هم لایق کسان نه راوزي. زموږ دغسې کارونه داسې مثال لري لکه چې سړی یوه ژرنده او به لري او دوه ژرندې ورته ړدي نوپه نتیجه کښې یادواړه ودریږي یا خو داسې ګرزې چې دیوې ژرندې کارنشي ورکولی مګر ژرندې ګړي دوه، کوټې دوه ، پلونه او ناوې یوپه دوه تهیه کیږي او له ګټې یې تاوان ډیروي. فایده یې داده چې خلک وایي چې فلانکی خان دوه ژرندې او ژرنده ګړي لري.
زموږ تشکیلات همدا منشالري دیوه سړي کارته څلورتنه نیسو، دیوه مدیرت ورکارنه ریاست تشکیلوو.(۱)

وطن

یوماشوم په خپل کورکښې خارپوڅې کوي او لکه دمرغۍ بچی په خپله ځاله کښې اوسي د هغه وطن ډیر وړوکې اوډیر محبوب دی.
دهغه دکور غولی چې هر څومره وي وطن یې هم هغومره دی چې نه پکې غرشته، نه سیند نه ښاراو نه ډیرخلک. وروسته چې هغه ماشوم لوییږي او غټیږي وطن یې هم په هغه اندازه وسعت پیداکوي او علاقه یې زیاتیږي.
دده علاقه اول له خپل کلي، بیا له ښاراو ورپسې له سمت او ولایت سره پیداکیږي او چې دغه ابتدایي مراحل طی کړي نو بیا دخپلې پوهې او اجتماعي تربیې په اندازه دوطن مفهوم او معنی سره اشناشي. یعنې څومره چې پوهه زیاته شي اوانسان عقلي رشد او بلوغ ته ورسیږي هغومره یې فکر انکشاف کوي او علاقه یې له وطن سره زیاتیږي. بالعکس څومره چې یوسړی له علم او له پوهې څخه لرې پاتې شي اولکه کشمیر اکا په ټول عمر کښې له لغمانه سره رودته نه وي تللی دهغه وطن یوازې لغمان دی اواسمان یې هم همغه دی چې په لغمان کښې لیده شي.
دغه شان سپین ږیری هم له ماشوم نه کم نه دی او په ډیرتنګ او محدود وطن کښې اوسیږي.
کشمیر اکا خو دیرش کاله پخوا مړشوی دی مګر ما څلور کاله پخواپه مشرقي کښې یو حاکم ولید چې پخپله هم د همدغه ولایت سړی و. ده ویل پخپل وطن کښې حکومت ښه نه دی اوسړی ښه اجراات نه شي کولی.
زه پدې خبره خپه نشوم چې حکمران صاحب ولې یوازې مشرقي خپل وطن ګڼي او د افغانستان نورولایات ورته پردی وطن معلومیږي

(۱) ولس جریده، ۱۳۲۰ کال، داسد ۸ نیټه ،۷ ګڼه ، ۱ او ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاولې دغه سړی له دومره لږې پوهې سره دغومره لوېې رتبې ته رسیدلی دی؟ بلکې زه ډیر خوښ شوم چې حکمران صاحب یوازې خپل علاقه وطن نه ګڼي بلکه ټول ولایت ورته خپل وطن ښکاره کیږي او له کشمیر اکانه دده وطن لوی او پراخه دی. په دیرش کالوکښې دغومره عرفاني ترقي زموږ لپاره بس ده او په ډیرې خوشحالۍ ارزي.

ځینې کسان به وایي چې دیوه حکمران او یو ه دهقان مقایسه صحیح نه ده دهقان به اوس هم یوازې سره رود یا لغمان ته وطن وایي اوبس. مګر زه دا خبرنه کوم اوپدې ښه پوهیږم چې رتبې دپوهې او عقل په حساب نه دي ویشل شوي ډیرخلک شته چې رتبې نه لري یایې رتبې وړې دي مګر پاک خدای ډیرعقل ا وزیاته پو هه ورکړې ده او یوبل چې درتبې له برکته په تیز رفتار موټرکښې ګرځي له عقله پیاده دی. نو کیدای شي چې نن یو د هقان دوطن په معنی پوه شوی وي او یوحاکم لانه وي پوه شوی او اوس هم په پردي وطن او اجنبي ملک کښې حاکمي وغواړي. موږ باید په ظواهرو ونه غولیږو او په رتبو یا جامو تیرنه او زو ډیر خلک شته چې د ماموریت نوې خولۍ یې په سر کړیدي مګرپه سرکښې یې څه نشته، دډیرو اشخاصو پکړۍ او خولۍ زړې دي مګر په سر کښې یې نوي او تازه فکرونه شته.

له موضوع نه لږ غوندې هغه خوا ولاړم مګر ژر ملتفت شوم او بیرته خپل مطلب ته راګرزم. دوطن په معنی باندې پوهیدل علم او پوهه غواړي اوله وطن سره عشق اوعلاقه پیداکول اجتماعي رشد او بلوغ ته ضرورت لري.

وطن یوه کورته ویل کیږي په یوه کلي باندې دوطن نوم اینسودل مناسب نه دي. یوه ښاریا ولایت ته وطن ویل دخندا وړ معلومیږي په یوه وطن کښې ډیر کلي، ډیرښارونه ډیر ولایتونه موجود دي او راز راز هواپکې وي.

ځینې ځایونه ډیرتاوده، ځینې ډیرساړه ځینې معتدل وي وطن وړوکې کور یاکلی نه دی بلکې ډیرلوی اوسترکور دی او لوی خلک یې لوی ګڼي. دماشومانو او ناپوهانو په نظرکښې البته وړوکې راځي او یوازې همدوئ پکې ځائیږي.

یوکابلی، ننګرهاری، کندهاری، جنوبي وا ل، فراه وا ل، هراتی، میمنه وا ل، مزاری، بدخشی، بغلانی په یوه کور په یوه کلي په یوه ښار اویوه ولایت کښې نه دي مګر په یوه وطن کښې دي او دیوه وطن دي.

ددغه وطن نوم افغانستان دی چې په ټولو یوشان حق او ټول پکې یوشان حق لري، دوطن په سیوري کښې ټول ځائیږي او دوطن په اوبو دټولو تنده ماتیږي وطن دټولو دی، په ټولو حق لري او ټول پکې حق لري.(۱)

ملت

زه غواړم د ملت په معنی باندې هغه څوک پوه کړم چې په کتابي خبروباندې نه پوهیږي او پوهول یې ګران کاردی. دیوه وطن ټولو خلکو ته چې دیوه پادشاه رعیت وي ملت ویل کیږي. یعنې څومره خیلونه او قامونه چې افغانستان کښې دي داټول یو ملت دی او په یوه نامه یادیږي چې هغه نوم افغان یعنی پښتون دی.

تردې نامه لاندې لکه چې خوګیاني، شینواري، مهمند، سلیمانخیل، ترهکي، اندړ، ځاځي، احمد زي، بارکزي، غلجي، او دراني ټول راځي دغه شان ازبک، ترکمن، هزاره، نورستاني، تاجک او نور په دغه نامه کښې شریك دي او ټولو ته افغان ویل کیږي د افغانستان ټول خلك په هره ژبه چې خبرې کوي اوهر رنګه کالي چې اغوندي څادرونه لري اوکه چپنې، څپلې په پښو کوي که پڼې یا موزې، کندهاری وي که کابلی ننګرهاری وي که هراتی دمزار وي که دمیمنې، دجنوبي وي که دشمالي داټول یو دي اویو ملت ورته ویل کیږي چې نوم یې افغان دی.

دانور نومونه چې دافغانستان بیلا بیل قومونه او خیلو نه یې لري لکه بارکزي، اڅکزي، منګل، ځدران، دیګان، ایماق او نور داسې مثا ل لري لکه دیوه سړي لاس، پښه، خوله، پوزه، سترګه، غوږ، زړه او نورغړي چې ډیر نومونه لري مګر دسړي نو م یودی چې احمد یا محمود ورته وایي. نو څنګه چې یو وجود په دغو ډیرو نومونو باندې نه دوه کیږي او یوسړی سره له دې چې دوه لاسونه دوه پښې دوه سترګې، دوه غوږونه لري یو تن بلل کیږي یو ملت هم که هرڅومره قامونه پکې وي لکه یو وجود او یو تن باله شي اواصلي نوم یې یودی.

هماغه شان چې یو وطن څوقسمه هوا لري او یوځای یې بل ځای غوندې نه وي یوملت هم څوقسمه خلک لري چې څوک یو راز

---

(۱) ولس جریده، ۱۳۳۰ کال دسنبلې ۲۲ نیټه، ۱۲ ګڼه، ۱_۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوخوک بل راز معلومیږي. هغه څوک چې دملت په معنی پوهیږي هغه ته دامعلومه ده چې له دغو خیلو نو او قامونو نه پورته یو بل نوم شته چې ټول قامونه پکې شریک دي او ډیره لویه لمن لري.
څنګه چې له سیندو څخه ویالې او له ویالونه لښتي بیلیږي، څنګه چې په یوه ونه کښې شاخونه او په یوه شاخ کښې څانګې وي دغسې په یوه ملت کښې قامونه په یوه قام کښې کندې اوتپې شته چې دسیندونو ویالو او لښتیو مثا ل لري نو کندې پاتپې به بېلې وي مګر قام به یو وي قامونه به بیل وي خوملت به بېل نه وي.
وګورئ دپښتنو څومره ډیر قامونه دغلجي یادراني په نامه یادیږي مګرغلجي او دراني دواړه بیا د پښتون او افغان په نامه بلل کیږي. دافغانستان ټول او سیدونکي باید په دې خبره باندې پوره وپوهیږي چې دیو ملت خلک ټول یوشان ورونه دي او پښتون اوفارسي وان، سني او شعبه، غلجي او دراني، هراتی، ننګرهاری، کندهاری، مزاری په دغو بیلو بیلو نومونو یو له بله نه بیلیږي.
مور په خپل وطن کښې ډیرې کورنۍ وینو چې څه یوه ژبه کوي او څه بله، یو ورو ر چې په کابل کښې اوسیدلی دی هغه فارسي وايي او بل ورور چې په ننګر هار کې اوسی هغه پښتو وايي مګر دواړه ورونه دي او هر یو هغه بل خپل ورور ګڼي په یوه کور کښې داسې ورونه او خویندې هم شته چې پلاریې پښتو او موریې فارسي وايي یایې موریه پښتو اوپلار په فارسي خبرې کوي.
داسې کورونه هم شته چې یو مسلمان خاوند او یوه نا مسلمانه میرمین پکې ژوند کوي او دواړه د یوه اولاد مور و پلار بلل کیږي. نو هرکله چې یومسلمان او یو نا مسلمانه چې په ژبه، په دین په وطن اونسل کښې بیل دي په یوه کاله کښې خوږ ژوند کولای شي نوپه یوه لوی وطن کښې به ولې سني اوشعیه، پښتون او بل دیوه ملت په شان نشي اوسیدلی.(۱)

حقیقي غل

په رڼا ورځ یې دډیرو خلکو په مخکې ډیرڅه له مور نه پټ کړه، ستا خوښه چې غل ورته وایې که نه!
زه خو یې غل بولم.
هو! غل دی مګر دپولیسانو په نظر کښې نه.
ددې غله لاس قاضي او مفتي نه پریکوي.
هیڅوک داغل نه نیسي او نه یې بندي کوي.
ددې غله په ړیره خلی نشته.
ده ډیر څه له مور نه پټ کړي دي او ډیر زیان یې را اړولی دی ده له مور نه سره و سپین نه دي پټ کړي.
دی ډیرلوی غل دی.
دده غلا ډیره لویه اوستره غلا ده.
دی ما ل نه پټوي.
دده غلا ته په عادي نظرمه ګورئ!
دی زمور پیسې نه پټوي.
ده ته دما ل او د پیسو غل نه شو ویلای.
دی نور څه پټوي او ډیر مهم څه پټوي.
دی له مور نه خپل ځان او خپل بدبد کارونه پټوي.
دی خپل حقیقت او ماهیت پټوي.
ځان پټول او حقیقت پټول ډیره لویه او ستره غلا ده داغلا دیوه ملت او مملکت کور ورانوي او ملکونه برباد وي.
داغل سترګې پټوي. په سترګو ننوزي.
له سترګو اوسترګو رو سره ډښمني لري.
هو! داغل له سترګونه رانجه نه پټوي، سترګې پټوي دیله مونږ نه ډیر حقایق پټوي او د حقیقت غل دی ، ده ته باید حقیقي غل ووایو.(۲)

---

(۱) ولس جریده ، ۱۳۳۰ کال دمیزان ۱۳۰۲_ ۱۴ ګڼه ، ۱_۲ مخونه. (۲) پښتو نثرونه، ۱۳۳۵ کال ، ۷۹ _ ۸۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنديوانه

ماستابنديان وليدل، ستا زندان هماغه شان له خاينانو او مجرمانونه ډک دی.

ستاپه زندان کښې ډيررشوت خواره او د خيانت خاوندان واچول شوه مګر رشوتونه او خيانتونه ورک نه شول.

په هيواد کښې ورځ په ورځ ددوي ډله زياتيږي.

په دوايروکښې درشوت بازار هماغسې تود دی اواجراات خراب دي.

اصول او قوانين که هر څومره سختې سزاګانې تعين کړي جرايم نه ورکيږي.

اوس څه بله چاره اوبل فکرپه کار دی.

دمملکت درد په دغو سزاګانو دوا نه شو.

وهل، ټکول بنديانول او وژل بې تاثيره شول، خلک په دغو عذابونو او تکيفونو عادي شول او دزندان ويره له سترګونه لاړه.

اوس بل علاج وکړه او بله چاره وسنجوه!

زندان اوبند يتوب نور اصلاح نه کړو.

حبس او توقيف نور له بدوکارونه، له خيانتونو، له رشوتو نو او غفلتونو راونه ګرزولو، راشه ! چې زه او ته په دې باب کښې غور وکړو او اصلاحاتو د پاره يو موثر علاج پيداکړو.

ما په دې فکر کښې ډيرې شپې سباکړي او دحل لاره مې موندلې ده که زما منې راشه! هغه بې ګناه بندي چې په هغه توره کوټه کښې پروت دی خوشې کړه او له زندانه يې راوباسه!

که هغه ازادشي دغه ټول مجرمين او خاينين به که خدای کول بې بندي توبه په سمه لاره روان کړي او کارونه به ښه شي، ته هغه پيژنې چې څوک دی اوڅه نوميږي؟

هغه داصلاحاتو نيکه، دديموکراسۍ پلار ښاغلی (انتقاد) دی چې هيڅوک بدو کارونو ته نه پريږدي او په توره شپه کښې دکارنقص او عيب موندلی شي.

دهغه ديد او نظر ډير تيزدی او خيانت ترې نه ډير په ويره کښې دی دهغه آزدي دعلم ، د ترقۍ اودفکر دپالنې لپاره ډير ضرور دی.

راشه! دغه بې ګناه بندي دخدای لپاره او د مملکت دخير او بهبود لپاره ازاد کړه.

که ته هغه نه پريږدې زه حاضر يم چې دهغه په عوض زندان قبول کړم او زنداني شم.

زه پوهيږم چې ترڅو ليکونکي او شاعران هغه چې نقادان دي او متملقين نه دي زندان قبول نه کړي او د مجرمينو په ځای دوئ په جيلخانو کښې ونه لويږي يو مملکت ښه ورځ نه شي ليدلی. داد ليکوالو وظيفه ده چې زندان ته ننوزي او دغه بندي راوباسي.که په يوه مملکت کښې حق او حقيقت مختنق وي او څوک څه نه شي ويلی، که انتقاد او رښتيا ويل لکه يو مجرم او خاين په زندان کښې وي هلته عدالت او ديموکراسي هيڅ نه شي راتلی او سعادت لکه وحشي مرغه له هغه ملکه تښتي.

هغه خاموشه فضا او تاريک محيط چې دحق ويلو ګنګوسې پکې څوک نه اوري او د حقيقت رڼا دوروکی هومره ليدله کيږي دجنايتونو او دخيانتونو لپاره ډير مساعد معلوميږي او فاسد عناصر ډيرښه پالي.

که زندانونه هرڅومره لوی او پراخ شي مملکت به زندان شي مګر ودان به نه شي ځکه چې ودانی بې له حق ويلو او انتقاد کولو هيڅ امکان نه لري، ترڅو چې فکر ازاد نه شي او انتقاد ازادي پيدانکړي ددې خلکو ښه کيدل او په سمه لاره روانيدل محا ل معلوميږي.

انتقاد دبشريت ډيرلوی مصلح اوصحيح رهنما دی.

کوم عقل، کوم منطق، کوم قانون، کو م دين او مذهب، دی په مجرمينوکې قبول کړی او په زندان کښې يې اچولی دی؟که انتقاد کول او حق ويل په دنياکښې نه وي دا دنيا ډير ژر ورانيږي حق او باطل ګډيږي.

دښو او بدو تميزله منځه ځي، په ملک او وطن باندې داسې تياره راځي چې خاين او صادق نه پيژندل کيږي، ظلم دعدالت ځای نيسي او له انسانانو ځناور جوړيږي.

بنديوانه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت چې مځکه وه اوانسان پکې نه و.
هغه وخت چې حيواني ژوند لکه چينجي په تورو خټو او اوبو کښې ډوب و، ونو او بوټو د ژوند ورمې ته انتظار درلود.
هغه وخت چې پاک خدای دانسان دپيدايښت اراده وکړه او داسمان پرښتې بې خبرې کړې هغوئ دلوی خدای په حضور کښې په ډير جرئت ووې:
ته هغه څوک پيداکوې چې په ځمکه کښې فساد کوي او وينې توېوي دانتقاد تاريخچه له همدغه وخت نه شروع کيږي.
پرښتې سره له خپل لږ علمه دخپل مالک او خالق په کړو کښې خبرې کوي.
هغه وخت چې انسانان پيداشول اوله انسانانو نه فرعونان جوړشول حضرت موسى له يوې امسا سره دفرعون په مقابل کښې ودريد او دده په کارونو او لويو دعوو يې انتقاد کاوه، فرعون دخدايى دعوه وکړای شوه مګر دانتقاد مخه يې ونه شوای نيولى او حق ويل ازادو.(١)

ملي ناموس

نن د هر ملت په نظر کښې خپل ملي استقلال ديوه ډيرلوی ناموس حيثيت لري او له دينه لوی افتخار بل نه شته.
ددغه مقصد لپاره خلک سرونه ورکوي، مالونه، او اولادونه قربانوي اوبې استقلاله ژوند ډيرلوی ذلت ګڼي.
که چيرې ملي احساس او ملي شعورپه ډيرقوت موجودنه وای داستقلال قيمت به ډيرلږ او د دنيا لويې امپراتورۍ به نه ړنګيدې، استعماربه دغسې بده قيافه نه درلوده، او يو ملت به دبل ملت تر سيوري لاندې خوشحا ل و.
دغه ملي جشنونه چې هر مستقل ملت يې دخپل استقلال په ياد کوي او په ډيرقدر ورته ګوري، دملت تجليل، او احترام پکې پروت دی او همدغه معنى لري چې يوملت دبل ملت حاکميت په ځان نه شي منلی.
موږ بايد پدې خبره ډيرفکر وکړو چې ملي استقلال دملي احساس او شعور محصول دی. هر څومره چې دغه حس قوي وي هغومره به زموږ استقلال هم قوي وي.
د استقلال ساتنه دملت قوي جذبې ته ډير شديد ضرورت لري که دغه احساس په يوه ملت کښې کمزوری شي هغه داستقلا ل په قدر او قيمت نشي پوهيدلی او د همدغسې ناپوهۍ په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نه شي.
موږ بايد خپل امتيازات، ملي شعور او ملی احساس ډير ټينګ وساتو او دخپل استقلال تقويه ورپورې مربوط وګڼو.(٢)

پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی

:د ليکوالو اول کاردادی چې لغات اوکلمات په ځای استعما ل کړي او دمعنى ډير لحاظ وساتي
څوک چې دغه کارنه شي کولی هغه ته اديب ويل بې ادبي ده. يوه ورځ د اديبانو په يوه ټولنه کښې چا پوښتنه وکړه چې خوټيدلې اوبه، ايشيدلې او به ، سړې او به ، تودې او به او ترمې اوبه کومې کومې دي؟ يوه اديب په دې باب کښې دومره خبرې وکړې چې يوه مقاله ترې جوړيږي. دغه شان لغوي تدقيق د ژبې دپوهانو او ليکوالو کاردی، نو رخلک له دغومره دقت او تدقيق نه بې برخې دي. له عوامونه اورو چې بې اسرافي ښه نه ده مګر غرض يې داوي چې اسراف ښه نه دی.
دوی دکاتب او سرکاتب په فرق لاښه نه دي پوه شوي او د هرچا چې توره پېخه په سروه ميرزاصاحب ورته وايي، د اميانو په نظرکښې دځوان او زلمی د زاړه او بوډا د اخند او ملا فرق نشته، دوئ ډير ځله چنچنې ته مرغۍ وايي او مويز ميوه بولي. ډير خلک شته چې ډوډۍ ته غله ووايي او جوار يا غنم دانې بولي. دعام اوخاص دکلمې اوجزيي فرق کول د پوهانو او هوښيارانو کاردی. که بل څوک وي خو خير، مګر که ليکونکي او پوهان دکابل او خورد کابل فرق ونکړي او پښتون لکه ځاځی يا

(١) پښتو نثرونه ، ١٣٣٥ کال، ٩٩_ ١٠٢ مخونه. (٢) اصلاح ورځپاڼه، کابل، ١٣٤٠ کا ل دسنبلې (٥) نېټه، ١٠ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد زی د قام نوم وګڼي له دینه لویه غلطي نشته. د ادب او پوهې په جهان کې دغه راز سهوه او دغه شان اشتباه لویه ګناه ده چې څوك یې نشي عفو کولی. ما ته داسې برېښي چې ځینې لیکوا ل او پوهان پښتون هم لکه ازبك، ترکمن، هزاره له څو قومونو نه یو قام حسابوي. قام د ملت په معنی نه، بلکې په هغه خاصه معنی چې د تنګ نظرو په نظر کې جلوه کوي، هغه چې د ملتو ټولنې ته مجلس اقوام وایي او قام د ملت په معنی استعمالوي نور خلك دي، موږ نه یو. دلته قام د مفهوم او معنی په لحاظ ډیر وړوکی دی چې په متې له قبیلې نه لږ غوندې لوی معلومیږي.

ځینې خلك خیل ته هم قام وایي یعني جبار خیل او معروف خیل بیل بیل قومونه ګڼي، سره له دې چې دواړه خیلونه د یوه قام یعنې احمدزي څانګې دي او د دوه ورونو مثا ل لري. که موږ د خپلو خلکو معتدل ذهنیت او متوسط نظر په نظر کې ونیسو نو قام باید له دغسې خیلونونه پورته وګڼو او ټول احمدزي له جبارخیلو او معروف خیلو سره یو قام وبولو. دغسې قامونه چې مختلف خیلونه پکې ځاییږي پښتنو کې ډیر زیات دي چې زه ټول نشم شمیرلی مګر دا کولی شم چې هغه ډیر مشهور او لوی قامونه تاسو ته معرفي کړم لکه: مومند، ساپي، اپریدي، اورکزي، یوسفزي، خټك، وزیر، مسعود، شینواري، خوګیاڼي، بارکزي، پوپلزي، الکوزي، نورزي، علي زي، کاکړ، اڅکزي، ماموند، سالارزي، وردګ، سلیمان خیل، وتمانخیل، ځاځي، منګل، ځدران، بنګښ، دوړ، اندړ، خروټي، ناصر، تره کي، توري، احمدزي، توخي، هوتك ځینې نور واړه قامونه چې زما په تخمین په افغانستان او پښتونستان کې له سلو نه زیات نومونه لري هغه اوس پرېږدم او یوازې د دغو ذکر شوو قامونو په باب وایم چې دغه هر قام د تعداد او نفوسو په لحاظ په زرګونو او لکونو کورونه لري او په ډیرو څانګو او ښاخونو ویشل کیږي او ډیرې تپې ډیرې پښې ترینه بیلې شوې دي. اپریدي چې ما دلته یو قام وګاڼه هغوئ ځانونه ډیر قامونه ګڼي چې (زخه خیل، قمبر خیل، کوکي، اکاخیل، ملك دین خیل) یې بولي. شینوارو په څو وړو قامونو ویشل شوي دي. لکه مندیزي، سه پای، سنسګو خیل، علي شیر خیل، احمد خیل، لیاس خیل، رحیمداد خیل، حیدر خیل او داسې نور.

همدغه شان مومند او نور قامونه درواخله چې هر یو ډیرې څانګې او ډیر ښاخونه لري او هر هر ځای پراته دي، دغه ټول لوی او واړه قامونه چې په افغانستان او پښتونستان کې له هرات، میمنې او بدخشان نه نیولی تر کشمیر، سند او بلوچستان پورې په غرونو، ډاګونو، ښارونو، درو او ناوونو کې میشت دي او پنځلس شپاړس ملیونه نفوس ترې جوړیږي او دا نوم دومره لوی او دروند نوم دی چې پرتو یې له آمونه تر اباسینده پر ډیره لویه او پراخه ځمکه پروت دی. سره له دغه عظمت او لویوالي که څوك پښتون د یو ملت نوم نه ګڼي او قوم یې بولي نوغره ته به غونډۍ وایي او وطن ته به کلی، سره له دې خبرې چې پښتون قام دابا سیند او آمو له سیمې څخه دباندې هم تپې، تپې پروت دی.

پښتانه باید په دې پوه شي چې پښتون له قام اوقبیلې نه ډیرلوی اوډیر ستردی دانوم دومره وړوکی او کوچنی نه دی.

لکه چې ځینو ګومان کړی دی اوپه ډیر محدود نظر یې ورته کتلي دي. دپښتنو په نظرکښې غلجي او دوراني هم هغه نومونه دي چې هریوه ډیرلوی قامونه په غیږ کښې نیولي دي اولمن یې دقام له لمنې نه ډیره پراخه ده. نوپښتون خوپه هیڅ شان دومره نشي وړوکې کیدای چې زموږ دملک په اصطلاح څوک ورته قام ووایي او دځینو وړو قامونو په قطار کښې یې راولي هغه څوک چې قام او ملت په یو ه معنی اخلي هغه پښتون یو قام ګڼلی شي مګر په هغه بل حساب دا خبره هیڅکله دمنلو نه ده چې ډیرلوی سړی دکوچني په ورنې او زړوکي کښې تاو کړای شي، او دماشوم په ځانګو کښې یې ځملوي. پښتون هغه څوک دی چې په یوه مملکت کښې هم نه دی ځای شوی او دوه مملکتونه افغانستان اوپښتو نستان پرې ډک دی نوکه دغومره مختلف او متعدد قامونه ملت ونه ګڼو او پښتون دملت نو م ونه بولو ډیرې لویې هستۍ ته په کم نظر ګورو او لویه ګناه کوو.

افغان او پښتون هغه دوه لفظونه دي چې دمعنی سراو بر، دا خوا، هغه خوایې لکه دیوې تلې دوه پلې یو برابر دي او هیڅ زیات وکم پکې نشته.

هماغه شان چې افغان دقام نوم نه دی دملت نوم دی د پښتون اطلاق هم پریوه ملت باندې کیږي او دا دوه لغتونه یو دبل ترجمه ده.

پښتانه باید له خیل، او زې له قام او قبیلې نه پورته یوه لویه هستي یعنی پښتون وپیژني او لکه دمرغۍ بچي په هګۍ یا ځاله کښې ایسارپاته نشي. ځان ته په کم نظر ونه ګوري او ځان وړوکې ونه ګڼي.موږ دامنو چې بارکزي یا احمدزي همدارنګه سلیمان خېل یاتره کي لکه هزاره، ازبک ترکمن، ایماق، نورستاني او نور ددې وطن لوی لوی قامونه دي او هریو دافغان ملت په تشکیل کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستره برخه لري مګر پښتون ددغه ملت له دغسې اجزاؤ او اعضاؤ څخه نه دی بلکې ددغه ملت یو بل نوم دی چې له افغان سره مرادف ګڼل کیږي.

څنګه حاکم؟ رښتیا وایم

زه دلته نه وم بل چیرته وم، هلته خلك بل راز و، کارونه بل راز و، هلته ما هغه څه ولیدل چې تاسې به نه وي لیدلی هغه څه مې واوریدل چې تاسې به نه وي اوریدلی. هلته چا پسونه حلالول مګر د انسانانو ونډی به یې کله کله کوله. زما ځوومه ورځ وه چې یو ښکلي زلمي په رڼا ورځ د ځو تنو په مخ کې چا وواژه مګر دا دظلم واقعه دومره عادي او معمولي تیره شوه چې لوی حاکم خو پرې خبر هم نه شو، وړوکې حاکم خبر شو خو ورته را نغی، د تحقیق د پاره یې دوه تنه راولیږل، په ولس کې هم څو تنه پیدا شول چې قاتل یې وښوده او حقه شاهدي یې پټه نه کړه. مګر د کلي خان او ملك د قاتل له پلاره (پنځلس) زره روپۍ واخیستې او په حاکم په قاضي په چا او چا یې وویشلې، څه دوئ وخوړې او څه نورو، دوه زره پکې د مړي پلار واخیستې او په محکمه کې یې مجاناً ابرا وکړه ځکه چې نور ټول په بله خوا وو او د ده له لاسه یوازې څه نه کیدل. مقتول له خپل پلاره د نورو زیات سکنی و ځکه هغوئ خونبها زیاته واخیستله، په قاتل باندې یو کا ل قید وخوت مګر پلار یې په یوه او بل پسې ګرزیده چې دا بې ګناه بندي خلاص کړي. دا واقعه خو مو واریده اوس بله واورئ. زموږ په کلي کې داسې خبرې ډیرې دي هغه بله ورځ له ملا صاحب سره ناست وم یو سړی راغیچې د خدای په لحاظ په حاکم یو خط راکړه چې نور مو ونه رېروي. زما زوی سیند وړی او پخپل اجل مړ دی مګر حاکم وایي چې چا وژلی او تاسې قاتل پټوئ ځکه مو په وهلو قایله وم ، دغه دی اوس یې زه او زما کډه غوښتي یو. دا خبره ما ته عجیبه غوندې ښکاره شوه او د حاکم صاحب په عقل و تمیز خندا راغله. وروسته چا وویل چې په رښتیا دغه هلك چا وژلی او په سیند کې یې غورزولی دی. مګر پلار یې پوهیږي چې څه مې له لاسه نه کیږي نو ولې ځان ته دښمني زیاته وم. دا راز خبرې ډیرې دي زه ټولې نه کوم او له مړو نه تیریږم ژوندو ته راځم. یوه ورځ یو زلمی راسره ملګری شو ما له ده نه پوښتنه وکړه چې څه کار کوې ده د خپلې پریشانۍ کیسه داسې شروع کړه: موږ دیرش څلویښت جریبه پټی درلوده نور ټول را نه ظالمانو واخیست اوس دوه جریبه پاتې دي په دی کې هم موږ ځوك په قراره نه پریږدي پلانکی صاحب وایي ستاسو په تره مې شپږ زره روپۍ دي او دري نیم زره یې سود کیږي ځکه مې ورور دا درې میاشتې وشوې چې بندي دی ما وویل کوم شرعي سند په منځ کې شته ویل یې نه، خو وایي چې عرفي سند لرمه، زموږ تره که څه هم مړ دی او حقیقت را ته نه دی معلوم مګر که هماغه شپږ زره واخلي او له سود نه تیر شي ور به یې کړم. ما تعجب کاوه چې څنګه په حقوقي دعوه کې یو سړیبې له شرعي سنده درې میاشتې بندي کیږي هغه زما تعجب رفع نکړ بلکه نور یې هم زیات کړ او وې ویل. کله چې کوم مشر سړی راځي او محبس ګوري حاکم زما ورور له پهره دار سره چیرته لیرې لیږي او بیا یې بیګاته بیرته په زندان کې اچوي، زموږ په بندیخانوکې که دغسې د غلا بندیان شته چې بې له رسمیته په حبس کې پراته دي ځینې داسې رسمي بندیان هم شته چې د ورځې په زندان کې وي او د شپې کور ته ځي دا افراط او تفریط چې یو ځای کړو د حاکم صاحب اعتدال پسندي ثابتوي زه تاسو ته دغسې حاکم ښودلی شم مګر نوم یې نه اخلم او حقیقت ته د کیسې رنګ ورکوم.

هم دغومره ده زموږ مطبوعاتي آزادي او له دینه پورته خپله دیموکراسي اجازه نه کوي.(۱)

«پای»

(۱) اولس جریده ، ۱۳۳۰ کال د سرطان ۱۸ نیټه، ۴ ګڼه، ۱-۲ مخونه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library